

MEĐUNARODNI PROBLEMI INTERNATIONAL PROBLEMS

Vol. LXXIV

Beograd

No. 2/2022

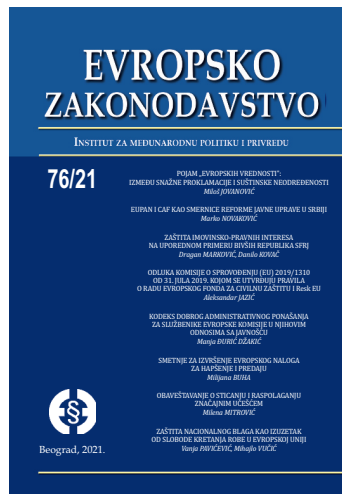
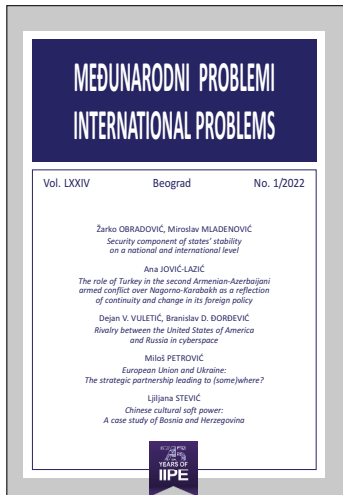
Miloš TODORVIĆ, Milan KALINOVIĆ
Damoklov mač globalne stabilnosti

Žaklina NOVIČIĆ
*Reforma međunarodnog zdravstvenog režima:
Ka globalnoj upravi?*

Jelica GORDANIĆ
*Impact of the Covid-19 pandemic
on the global role of the US*

Vladimir HUNJAK ŠTULA
Koristi razvojne pomoći za države donatorice

Institute of International Politics and Economics

Makedonska 25, P.O.B. 750, 11000 Beograd, tel. 3373 635, E- mail: iipe@diplomacy.bg.ac.rs

INTERNATIONAL PROBLEMS

ISSN 0025-8555

UDK 327

MP, 74, (2022), br. 2, str. 177–328

izlazi tromesečno

Izdavač

Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, Makedonska 25

Za izdavača

Prof. dr Branislav ĐORĐEVIĆ
direktor

Glavni i odgovorni urednik

dr Ivona LAĐEVAC

Zamenik glavnog i odgovornog urednika

dr Nebojša VUKOVIĆ

Sekretar

dr Miloš PETROVIĆ

Izdavački savet

Prof. dr Dejan JOVIĆ, redovni profesor, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, predsednik

Prof. dr Dragan SIMIĆ, redovni profesor, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Prof. dr Demetrius ANDREAS FLOUDAS, redovni profesor, Hjuž Hol koledž,
Univerzitet u Kembridžu, Velika Britanija

Prof. dr Robert HEJDEN, profesor emeritus, Centar za ruske i istočnoevropske studije, Pitsburg, SAD

Prof. dr Irena KIKERKOVA, redovni profesor, Ekonomski fakultet Univerziteta Sv. Ćirilo i Metodije,
Skoplje, Severna Makedonija

Dr Natalija VLADIMIROVNA KULIKOVA, vanredni profesor,
Ekonomski institut Ruske akademije nauka, Moskva, Ruska Federacija

Dr Aleksandar LUKIN, redovni profesor, Moskovski državni institut za međunarodne odnose,
Moskva, Ruska Federacija

Prof. dr Čaran VODVA, profesor emeritus, Centar za istraživanje politike, Nju Delhi, Indija

Prof. dr Dražen DERADO, redovni profesor, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu, Hrvatska

Dr Sandro KNEZOVIĆ, naučni savetnik, Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb, Hrvatska

Prof. dr Zoran JEFTIĆ, vanredni profesor, Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu

Prof. dr Jelena KOZOMARA, redovni profesor, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu

Prof. dr Dejan MIHAILOVIĆ, redovni profesor, Univerzitet Monterej, Meksiko

Dr Marek HRUBEC, viši naučni saradnik, Odeljenje za moralnu i političku ekonomiju,
Češka akademija nauka, Prag, Češka

INTERNATIONAL PROBLEMS

Uređivački odbor

- Prof. dr Slobodan MILAČIĆ, redovni profesor, Univerzitet za pravo,
političke studije i ekonomiju, Bordo, Francuska
- Prof. dr Dejan GUZINA, redovni profesor, Univerzitet Vilfrid Lorier, Vaterlo, Belgija
- Prof. dr Nikolaos CIFAKIS, vanredni profesor, Odeljenje za političke nauke i međunarodne odnose,
Univerzitet na Peloponezu
- Prof. dr Toni MILESKI, redovni profesor, Univerzitet Sv. Ćirilo i Metodije,
Filozofski fakultet – Institut za bezbednost, odbranu i mir, Skoplje, Severna Makedonija
- Dr Miša ĐURKOVIĆ, naučni savetnik, Institut za evropske studije, Beograd
- Prof. dr Branislav ĐORĐEVIĆ, redovni profesor, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd
- Prof. dr Dragan ĐUKANOVIĆ, redovni profesor, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu
- Prof. dr Vanja ROKVIĆ, vanredni profesor, Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu
- Prof. dr Čen SIN, redovni profesor, Institut za evropske studije,
Kineska akademija društvenih nauka, Peking, Kina
- Prof. dr Bazil ČIZEVSKI, redovni profesor, Univerzitet za poslovnu ekonomiju, Poznanj, Poljska
- Prof. dr Milenko PETROVIĆ, viši predavač, Univerzitet Kenterberi, Krajsčrč, Novi Zeland
- Prof. dr Dejan MOLNAR, vanredni profesor, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu
- Dr Vladimir AJZENHAMER, docent, Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu
- Dr Željko BUDIMIR, docent, Fakultet političkih nauka, Banja Luka, Republika Srpska
- Dr Ivana POPOVIĆ-PETROVIĆ, vanredni profesor, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu
- Dr Dejana VUKASOVIĆ, naučni savetnik, Institut za političke studije, Beograd
- Dr Milan IGRUTINOVIĆ, naučni saradnik, Institut za evropske studije, Beograd
- Dr Dušan PROROKOVIĆ, naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd
- Dr Juri KULINJCEV, naučni saradnik, Institut za studije Dalekog istoka, Ruska akademija nauka
- Dr Dejan VULETIĆ, naučni saradnik, Institut za strategijska istraživanja, Beograd
- Dr Marina KOSTIĆ, naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd

Prelom

Sanja BALOVIĆ

Lektura

Maja NIKOLIĆ

Štampa

Birograf komp doo, Atanasija Pulje 22, Beograd

Internet:

<https://www.diplomacy.bg.ac.rs/casopisi/medjunarodni-problemi/>

U izdavanju časopisa učestvuje:
Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

MEĐUNARODNI PROBLEMI

ČASOPIS INSTITUTA ZA MEĐUNARODNU POLITIKU I PRIVREDU

GODINA LXXIV

BEOGRAD

BROJ 2/2022.

SADRŽAJ

Miloš TODOROVIĆ, Milan KALINOVIĆ <i>Damoklov mač globalne stabilnosti</i>	183
Žaklina NOVIČIĆ <i>Reforma međunarodnog zdravstvenog režima: Ka globalnoj upravi?</i>	209
Jelica GORDANIĆ <i>Impact of the Covid-19 pandemic on the global role of the US</i>	233
Vladimir HUNJAK ŠTULA <i>Koristi razvojne pomoći za države donatorice</i>	255
PRIKAZ KNJIGE	279

INTERNATIONAL PROBLEMS

A JOURNAL PUBLISHED BY THE INSTITUTE OF INTERNATIONAL
POLITICS AND ECONOMICS

VOL. LXXIV

BELGRADE

No. 2/2022

CONTENTS

Miloš TODOROVIĆ, Milan KALINOVIĆ <i>The Sword of Damocles in global stability</i>	183
Žaklina NOVIČIĆ <i>Reforming the global public health regime: Towards global governance?</i>	209
Jelica GORDANIĆ <i>Impact of the Covid-19 pandemic on the global role of the US</i>	233
Vladimir HUNJAK ŠTULA <i>Development Aid Benefits for Donor Countries</i>	255
BOOK REVIEW	279

UDK 327(477)
Biblid: 0025-8555, 74(2022)
Vol. LXXIV, br. 2, str. 183–207
DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2202183T>

Originalni naučni rad
Primljen: 17. februara 2022.
Odobren: 5. maja 2022.
CC BY-SA 4.0

Damoklov mač globalne stabilnosti

Miloš TODORVIĆ¹, Milan KALINOVIĆ²

Apstrakt: Predmet istraživanja ovog rada jesu uzroci i posledice ukrajinske krize. Oružani sukob dva slovenska naroda je tragični epilog višedecenijskih procesa u odnosima Rusije i SAD. Širenje NATO saveza na istok uprkos datim obećanjima, je permanentno zaoštravalo konflikt dve vodeće vojne sile. Ukrajina je tako postala poligon hladnoratovskog armagedona. Cilj ovog istraživanja je otkrivanje suštine, uzroka konflikta koji je doveo do oružanih dejstava, kao i teorijsko utemeljenje aktuelnih geopolitičkih procesa. Koncepti zapadnih geopolitičara, sadržani u radovima Makindera i Spajkmana nude objašnjenje ambicija i strateških ciljeva anglosaksonske geopolitike koji se nisu promenili od 19. veka. Osnovna hipoteza je da iza ukrajinske krize leže dugoročni ekonomski ciljevi dominantnih geopolitičkih sila. Hronološki je praćena evolucija geopolitičke pozicije Ukrajine koja je od sticanja nezavisnosti bila razapeta između Istoka i Zapada. Permanentno pogoršanje odnosa sa Rusijom će u konačnom dovesti do oružanog sukoba. Posledice će najviše osetiti Ukrajina, Rusija kojoj su uvedene nezapamćene sankcije, Evropska unija uskraćena za ruske energente i sirovine, svetska stabilnost, ali i ukupna svetska privreda koja značajno obara stope rasta. Do rešenja najdublje političke, ekonomske i vojne krize nakon Drugog svetskog rata će se doći kada se o tome dogovore SAD i Rusija, sa ili bez učešća Ukrajine.

Ključne reči: ukrajinska kriza, geopolitika, NATO, Rusija, uzroci, posledice, recesija svetske privrede.

---

¹ Redovni profesor, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Nišu

Email: milos.todorovic@eknfak.ni.ac.rs

iD: <https://orcid.org/0000-0002-3909-904X>

² Student doktorskih studija, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Nišu

Email: milan.kalinovic.1995@mail.com

iD: <https://orcid.org/0000-0001-8271-3677>

Izneseni stavovi predstavljaju stavove autora, a ne redakcije i/ili izdavača.

Uvod

Kada se piše o ukrajinskoj krizi, veoma je teško ostaviti utisak objektivnosti. Problem ne leži u stavu analitičara, već u ostrašćenosti čitalaca koji su žrtve neprevaziđene medijske agresivnosti, naklonjenosti i isključivosti. Mediji anatemizuju sve što se ne uklapa u njihovu crno belu sliku istine o ratnom sukobu dva slovenska naroda.

U zavisnosti od perspektive posmatranja, o ukrajinskoj krizi se mogu doneti sasvim suprotni zaključci. Ako bi se pratile informacije od 24. februara 2022. godine, kao jedini krivac ratnih sukoba bi mogla da se identifikuje Rusija. Oružanom silom je napadnuta suverena država, članica Ujedinjenih nacija, priznata i od same Rusije. Ovaj narativ je jedina i „apsolutna“ istina priznata od zapadnih medija. Oni koji misle drugačije su jednostavno ukinuti, učutkani ili diskreditovani na svaki način. Ali još iz rimskog prava se u donošenju suda poštuje maksima „*audi et altera pars*“ (poslušaj i drugu stranu). Štaviše, bilo koji sukob nije nastao onog trenutka kada se oglasilo oružje, već uvek postoje veoma duboki koreni, uzroci i motivi za oružani sukob. Ukoliko bi se pratile informacije od početka 21. veka, zaključak bi bio sasvim drugačiji. Rusija je bukvalno ugurana u ovaj konflikt. To se može dokazati sledom događaja u prve dve decenije 21. veka.

Uplitanje u ove ekstremno naelektrisane odnose je zato skopčano sa rizikom kako nasilnog svrstavanja za jednu od strana, tako i diskreditacijom u slučaju neprihvatanja dogme koju zastupaju mediji. Da podsetimo, dogma je stav u čiju se istinitost ne sme sumnjati i koja se ne sme proveravati. A mediji, kako zapadni, tako i istočni, očekuju upravo to, nekritičko prihvatanje nebrojeno puta ponovljene informacije. Nauka pak počiva na sumnji i proveru, traži suštinu, uzroke, motive i skrivene ciljeve sukoba, tačnije, nezavisne i objektivne zaključke. Zato, zarobljenici nauke i istraživanja suštine nikako drugačije ne mogu shvatiti izazov analize ukrajinske krize već kao šansu za pobedu istine nad interesom. Lako je i lagodno ponavljati reči mudrog Platona, ali je muka i slast samostalno dokučene istine naučno vrednija i lično dragocenija.

Uzroci krize

Ratovi su se u istoriji objašnjavali verskim, etničkim, kulturološkim razlozima, pa čak i borbom za naklonost jedne žene, lepe Jelene u Trojanskom ratu. Ipak, iza svih objašnjenja i opravdanja glavni motiv je uvek imao ekonomsku pozadinu. Ovako se šablonski može objasniti i napad Rusije na Ukrajinu. Međutim, bogatstvo

Donbasa u prirodnim resursima koji nisu tako mali, za kapacitete Rusije je skoro na nivou statističke greške. Pre bi se moglo reći da je Ukrajina samo poligon sukoba civilizacija, Zapada i Istoka, SAD i Rusije, ali sukoba koji se više ne može zamagljivati ideološkim zavesama. Ne ratuje se više protiv socijalizma i komunizma, kao ni za vladavinu tržišta, višestranački parlamentarizam, ljudska prava, jer se prihvataju samo ona koja su po volji moćnog procenitelja. Ovim sukobom na površinu izbija geopolitička suština sadržana u interesima nasleđenim iz hladnoratovske ere, iako konačni obračun dolazi sa tridesetak godina zakašnjenja i bitno izmenjenim odnosima i pozicijama.

Kao direktan uzrok rata bi mogla da se prihvati nespремnost Zapada da čuje pozive Rusije da se otpočnu pregovori, poštuju potpisani sporazumi ili učini bilo šta što će smanjiti napetost između nekadašnjih ideoloških protivnika. Umesto toga na sceni je tiho, prikriveno, puzajuće, ali kontinuirano uvlačenje ukrajinskih struktura u prvu liniju antiruskog fronta. Rusiji bi se mogla prebaciti nespремnost da sa pozicije moćnog suseda prihvati slobodu izbora ukrajinskog naroda i države. Odgovor Rusije je da Ukrajini drugi ne dozvoljavaju da sama izabere svoju budućnost jer se nasilno svrgavaju legalno izabrani predsednici (2004. i 2014) i ne poštuju potpisani sporazumi (Minsk 1. i 2). Očigledno je povređena sujeta i jedne i druge velike sile što će biti dovoljan razlog da se prekine nit koja je držala Damoklov mač iznad ekonomski već iznurene Ukrajine.

Zapad je opijenost pobedom u hladnom ratu manifestovao ignorantskim odbijanjem bilo kakvog predloga pobeđenog, a Rusija se povlačila do linije kada se više nije moglo nazad jer bi bila ozbiljno ugrožena njena bezbednost. Svaka moć boluje od bolesti širenja sve dok se ne susretne sa istom takvom težnjom neke druge moći. Onda se prelazi u bolest podriavanja, osporavanja i destabilizacije one druge moći" (Cu 2020). Ova misao je nastala u šestom veku pre Hrista što bi značilo da se za više od 2,5 hiljada godina istorije čovečanstva, ništa nije promenilo. Ukrajinsko rukovodstvo nije shvatilo da je pravo jačeg oličeno u veličini toljage važnije od civilizacijskih dostignuća u vidu morala, prava, dijaloga, saradnje, poštovanja dogovorenog i potpisanog. Previše vere u obećanja sa jedne i potpuno ignorisanje upozorenja sa druge strane je od Ukrajine stvorilo idealno poprište za hladnoratovski armagedon.

Jedan od glavnih američkih geostratega, Zbignjev Bžežinski (*Zbigniew Kazimierz Brzeziński*) (1998), je u svom delu „Velika šahovska tabla“ tvrdio da je Rusija bez Ukrajine samo azijska sila, ali da je sa Ukrajinom evroazijska sila koja praktično dominira glavnim svetskim ostrvom. Odvojiti Rusiju od Ukrajine je davnašnji san angloameričke geopolitike. Prema tome, posthladnoratovska politika Zapada je samo nastavak teorijskog koncepta koji je postavljen još krajem 19. i početkom 20. veka i koji se dosledno poštuje i danas. Za Oto fon Bizmarka (*Otto Eduard Leopold*

von Bismarck-Schönhausen) se vezuje jedan citat koji nemački historičari poriču, po mnogima bez dovoljno jakih argumenata. Prvi nemački kancelar je navodno izjavio: „Rusija može biti potkopana samo ako se od nje odvoji Ukrajina. Oni koji žele to da urade, ne samo da ih moraju odvojiti, već Ukrajinu moraju suprotstaviti Rusiji, zakrviti dva dela jednog naroda i gledati kako brat ubija brata. Da bi to ostvarili, potrebno je pronaći i odgojiti izdajnike među nacionalom elitom i uz pomoć njih izmeniti samosvest jednog dela velikog naroda do takvog nivoa da mrze sve rusko, da mrze svoj rod, a da to ni ne znaju. Ostalo će učiniti vreme.“ (Babić 2014). Teško je oteti se utisku da ove reči nisu bile osnova ukupne anglosaksonske geopolitike u 20. i 21. veku.

Skoro identičan utisak ima i veliki pisac Dostojevski (*Фёдор Михайлович Достоевский*) jer u svom Dnevniku pisca iz 1873. godine kaže: „Zar je Evropa nekad gledala na Ruse s poverenjem, zar ona uopšte može da gleda na nas s poverenjem i bez mržnje? ... Danas svi drže kamen u ruci i spremni su da se okome na nas kada im se prva prilika za to bude ukazala. ... Evropljani ni po koju cenu nisu hteli da nas prihvate kao svoje, ni u kom slučaju i ni za kakve žrtve ... i to traje do danas. ...Kad bi se dogodilo da Rusija odluči ... samo da povede računa o svojim intersima – odmah bi se sve ostale ‘ravnoteže’ ujedinile u jednu i kretale bi na Rusiju“(navedeno prema Babić 2014).

Logično je pitanje otkuda takav animozitet zapadne Evrope prema kako carskoj Rusiji, tako i prema Sovjetskom Savezu, ali i nesocijalističkoj Ruskoj Federaciji koja je napustila komunističku ideologiju. Možda bi bilo precizije pitati da li se u hladnom ratu Zapad borio protiv komunizma i ideoloških protivnika, ili protiv Rusije, Slovena ili pravoslavlja?

Ruski narod je najbrojnija evropska nacija, najveća država na svetu i zemlja sa verovatno najvećim prirodnim resursima. Kao takva je sa jedne strane bila pretnja britanskoj imperiji u 19. veku, ali i poželjan plen zapadne imperijalne pohlepe. Najveća bojazan britanske geopolitike je bila i ostala potencijalna saradnja Rusije i Nemačke, spoj pragmatičnosti i tehničke inteligencije Germana sa bogatim prirodnim resursima sa istoka. Takva kombinacija bi anglosaksonsku komponentu u evropskim, ali i globalnim ekonomskim i političkim odnosima učinila efemernom. Zato se ukrajinska kriza mora shvatiti i kao borba SAD i Rusije za Evropu. Ovaj tragični sukob je nakon tri decenije pronašao svrhu postojanja NATO alijanse, direktnu energetska vezu Rusije i Nemačke – Severni tok 2 konačno blokirao, komandnu palicu vojnih snaga u Evropi u celosti prepustio Sjedinjenim Državama i produžio nadu opstanka sistema liberalne hegemonije kojoj je, sudeći po učestalim krizama u 21. veku, očigledno istekao rok trajanja. Tako ukrajinska kriza postaje nadmetanje u iznurivanju, odnosno izdržljivosti, sa jedne strane Rusije pod

nezapamćenim ekonomskim, političkim, finansijskim i monetarnim sankcijama, a sa druge strane zapadnih zemalja, Evrope i sveta bez ruskih energenata i sirovina.

Ukrajinski sukob je tako, koliko preventivna zaštita bogatih resursa Sibira, toliko i borba za dominaciju nad Evropom. Ako prihvatimo „nepromenljivu prirodu Klauzoviceve ideje rata kao instrumenta za ostvarenje političkih ciljeva“ (Pejić 2019), ne treba zaboraviti da je „politika produžena ruka ekonomije“ (Todorović 2019). Ovom idejom se mogu opravdati stavovi i Istoka i Zapada. Za Rusiju, sukob sa Ukrajinom je legitimna, preventivna zaštita od novog „pohoda na istok“³, dok je pokretački motiv vojne pomoći Ukrajini slabljenje ekonomske i vojne snage Rusije koja bi je dovela u ponižavajuću poziciju iz poslednje decenije 20. veka.

U zapadnoj geopolitici, Ukrajina je strateški možda korisnija kao instrument borbe protiv Rusije nego kao novi član alijanse ili Evropske unije. Razlozi za takvo razmišljanje su vrlo jednostavni. Članstvo Ukrajine u NATO-u bi obavezivalo sve druge članice da je vojno, ali i ljudstvom brane kako stoji u članu 5 Statuta NATO (1949). Takva situacija nije lagodna ako se zna da je protivnik najveća nuklearna sila na svetu. Trenutno stanje u kojoj Ukrajina nije punopravni član, dozvoljava svakoj zemlji pojedinačno uplitanje u sukob srazmerno interesima. Deklarativna podrška je obilna, pomoć u vojnoj tehnici različita od zemlje do zemlje, ali pomoći u živoj sili nema uz jasan stav da je neće ni biti.

Mnogo je više razloga da se Ukrajina iskoristi kao instrument borbe protiv Rusije. Ukrajina i Rusija dele veoma dugu granicu od 1576 km. To širi liniju odbrane i potencijalnom napadaču pruža široku lepezu opcija napada, a ujedno smanjuje koncentraciju ruske odbrane. Međutim, ništa manje bitno je da na zapadu Ukrajine postoji i meka granica sa Poljskom preko koje se bez problema mogu prebacivati ideje, naoružanje, municija i sve ono što je potrebno da bi se održao i u nedogled produžio oružani sukob na tlu Ukrajine.

Ne treba zaboraviti da je jedan deo ukrajinskog naroda na zapadu zemlje pounijaćen i da, iako pravoslavan, priznaje vrhovnu versku vlast rimskog pape. Za Rusiju je posebno iritirajuća činjenica da su u Ukrajini kroz celi 20. vek do danas opstajale ekstremističke grupe u vidu neonacista, naslednika Stepana Bandere (*Степан Андрійович Бандера*), koji dobijaju dodatni legitimitet učešćem u vlasti nakon 2014. godine. Ovi naoružani avanturisti su idealno tlo za sejanje mržnje, destruktivnog nacionalizma i šovinizma. Da li treba podsećati da su tridesetih godina 20. veka sve zemlje koketirale sa nacizmom koji je ipak uveo svet u Drugi svetski rat? Da li je sa takvim iskustvom pomoć neonacistima u Ukrajini vredna

---

³ Prvim i drugim pohodom na istok se smatraju napad Napoleona na carsku Rusiju (1812) i Hitlera na SSSR (1941).

ostvarenja bilo kakvog cilja? Konačno, iskustva iz Avganistana dokazuju da se takvi potezi vraćaju kao bumerang jer se podrška talibanima vratila u obliku terorizma islamske države.

Kap koja će prečiti čašu i nagomilane probleme maksimalno približiti oružanom sukobu je izjava predsednika Ukrajine Volodimira Zelenskog (*Володiмiр Олександрович Зеленський*) iz februara 2021. godine da će Ukrajina odustati od nuklearne neutralnosti. Ukrajina poseduje rudnike uranijuma, ali i stručnjake koji mogu napraviti nuklearno oružje. Formalno pravno NATO ne bi imao ništa sa tim nuklearnim naoružanjem, ali neformalni uticaj na ucenjivanje moćnog suseda Ukrajine bi bio ogroman.

Odluka Vrhovne rade (ukrajinskog parlamenta) iz 2017. godine je bila, da i pored ustavno proklamovane neutralnosti, za glavni spoljnopolitički cilj izabere članstvo u NATO-u. Već 2018. godine je dobijen status kandidata ove vojne organizacije. Konačno, promenom Ustava iz 2019. godine se u najviši zakonski akt ugrađuje jasno opredeljenje za priključenje zapadnoj vojnoj alijansi (Constitution of Ukraine 2019, Article 85, Article 102, Article 116). Ako je ovaj proces praćen i intenzivnim naoružavanjem Ukrajine, pretnja Ruskoj Federaciji više nije samo pretpostavka, već dobija i realnu dimenziju. Tenziju je dodatno podgrejalo postavljanje antiraketnog štita NATO u Poljskoj i Rumuniji 2016. godine. Licemerno i podrugljivo je delovalo objašnjenje da je taj štit namenjen odbrani Evrope od Irana i Severne Koreje, tim pre ako se zna da se ovi defanzivni sistemi veoma lako mogu pretvoriti i u ofanzivne.

Zapadni mediji tendenciozno sukob Ukrajine i Rusije porede sa Sudetskom krizom i sporazumom iz Minhena iz 1938. Takav čin jasno navodi na zaključak da se Rusija, zemlja koja je u pobedu nad fašizmom ugradila najviše žrtava i prelomila tok Drugog svetskog rata, izjednačava sa ulogom nacista u okupaciji Čehoslovačke. Međutim, prećutkuje se da u tom trenutku Čehoslovačka nije bila nikakva pretnja Nemačkoj. Američki profesor međunarodnih odnosa Džon Miršajmer (*John Mearshimer*) u nizu svojih intervjuova tvrdi da je daleko prikladnije poređenje ukrajinsko-ruske krize sa kubanskom raketnom krizom iz 1962. godine. Tada je Sovjetski Savez zapretio instalacijom raketa na Kubi koje su mogle dobiti do teritorije SAD. Ta pretnja je, po njegovim rečima, bila daleko manja od ukrajinske pretnje Rusiji jer je od Kube do Vašingtona 1826 km, a od Ukrajine do Moskve više nego dva puta manje (862 km). Zato se profesor Miršajmer pita, šta su 1962. godine uradile SAD? Uvedene su sankcije Kubi koje traju već 60 godina iako sovjetske rakete nikada nisu ni instalirane. Profesor Džon Miršajmer će zaključiti u svom predavanju da su dugoročno posmatrano za ukrajinsku krizu direktno odgovorne SAD, svojom netaktičnom i bahato arogantnom politikom nakon pobede u hladnom ratu. Širenjem na istok, naoružavanjem Ukrajine i slanjem vojnih instruktora permanentno su provocirane i probijane granice tolerancije Rusije (King's Politics

2022; CRUX 2022; CGTN 2022). Na to su upozoravali i Džordž Kenan (*George Kennan*) i Henri Kisindžer (*Henry Kissinger*) tvrdeći da se ne sme likovati nad pobeđenim, podsećajući na misao Sun Cua iz „Umetnosti ratovanja“ da se pobeđenom protivniku mora izgraditi zlatni most da bi se dostojanstveno izvukao iz poraza. U suprotnom će poraženi postati ogorčeni protivnik željan osвете odmazde i revanša za poniženje. „Oni koji tlače i eksploatišu ekonomski slabije, unose u to još i mržnju koja tu eksploataciju čini stotruko težom i ružnijom, a oni koji te nepravde podnose, maštaju o pravdi i odmazdi, ali kao o nekoj osvetničkoj eksploziji koja bi, kad bi se ostvarila po njihovoj zamisli, morala da bude takva i tolika da bi raznela i tlačenog zajedno sa mrskim tlačiteljem.“ (Andrić 2013). Ova mudrost Ive Andrića krije realnost pretnje trećeg svetskog rata u koji može prerasti ukrajinska kriza.

Evolucija konflikta

Decembra 1991. godine, tri predsednika, Boris Jeljcin (*Борис Николаевич Ельцин*), Leonid Kravčuk (*Леонід Макарович Кравчук*) i Stanislav Šuškevič (*Stanislaŭ Šuškevič*), su kako se govorilo uz obilje votke u Beloveškoj šumi na jugu Belorusije, srušili sovjetsko carstvo. Tada je potpisan protivustavni sporazum o formiranju tri nezavisne države – Ruske Federacije, Republike Ukrajine i Republike Belorusije. Nuklearni potencijal i status Krima su u odnosima Rusije i Ukrajine bile i ostale najneuralgičnije tačke.

Posle napuštanja ideje da četiri nove nezavisne države koje raspolažu nuklearnim naoružanjem (Rusija, Ukrajina, Kazahstan i Belorusija) zajednički upravljaju najubojitijim naoružanjem, uz saglasnost SAD koje su radije o tome želele da pregovaraju sa jednom, a ne četiri države, sav nuklearni potencijal je prebačen u Rusiju. Rok trajanja tih nuklearnih glava je isticao 1997. godine što bi zahtevalo ogromna ulaganja za njihovu demontažu i bezbedno skladištenje. Zato je Ukrajina sa Rusijom 1994. godine potpisala u Budimpešti memorandum kojim se odriče nuklearnog naoružanja u zamenu za priznanje suvereniteta. Jedan problem je, bar privremeno, bio rešen. Ukrajina se tim sporazumom obavezala i na status neutralnosti što je značilo da na svojoj teritoriji neće držati strane vojne baze. Blagonaklonost ovakvim rešenjem su svojim potpisom potvrdili i predsednici Bil Klinton (*William Jefferson Clinton*) i Boris Jeljcin, kao i britanski premijer Džon Mejdžor (*John Major*). Realno je postojala opasnost da ogroman nuklearni potencijal ne završi na crnom tržištu i ne bude prodat Iranu ili Severnoj Koreji. Strah je bio tim veći jer je Ukrajina već 1993. godine Kini prodala nosač aviona Varja koji

će nakon kompletne obnove 2012. godine postati prvi kineski nosač aviona pod nazivom Ljaoning.

Poluostrvo Krim je već vekovima važna strateška geopolitička tačka. Od 1853. do 1856. godine je vođen Krimski rat između carske Rusije sa jedne i Otomanske imperije pomognute Ujedinjenim Kraljevstvom, Francuskom i Kraljevstvom Pijemont sa druge strane. Strateški značaj ovog poluostrva, kao i luke Sevastopolj se nije izgubio do danas. Zato je tim čudnije da je 1954. godine na proslavi tri veka od prvog potpisanog sporazuma između carske Rusije i ukrajinskih kozačkih atamana kao jedinih legitimnih predstavnika vlasti sa teritorije Ukrajine, Krim iz nadležstva Rusije prešao u ruke Ukrajine. Postoji tvrdnja da je to uradio Nikita Hruščov (*Никита Сергеевич Хрущёв*), etnički Rus odrastao u Donjecku u Ukrajini, ali za to nema nikakvih dokaza. Tako će se proslava koja je trebalo da zbliži dva naroda nakon nekoliko decenija pretvoriti u najveću jabuku razdora dve nezavisne države.

Između 1992. i 1995. godine Krim je bio samoproglašena polunezavisna republika koja je pružala otpor centralnim ukrajinskim vlastima. Ipak, 1997. godine će između Moskve i Kijeva biti potpisan sporazum o iznajmljivanju sevastopolske luke za potrebe crnomorske flote na period od 15 godina. Taj sporazum će 2012. godine biti produžen za još 25 godina. Međutim, nakon evromajdanske revolucije 2014. godine, krimski parlament će raspisati referendum i 18. marta 2014. godine potpisati ugovor o prisajedinjenju Ruskoj Federaciji. Rusiji će zbog tog čina zapadne države uvesti ekonomske sankcije.

Memorandum iz Budimpešte je definitivno pao. Rusija je povredila suverenitet Ukrajine, a zapadne sile mimo memoranduma iz Budimpešte naoružavaju i obučavaju ukrajinsku vojsku uz jasno opredeljenje daljeg širenja NATO saveza na istok. Kompletno međunarodno pravo je stavljeno *ad acta* i ponovo vlada zakon džungle, pravo jačeg.

Samo za dvadesetak godina je u odnosima Zapada i Rusije pređen put od partnerstva do direktnog sukoba. Prvi mandat Vladimira Putina (*Владимир Владимирович Путин*) je bio praćen vidnim nivoom saradnje sa zapadnim zemljama, izgradnjom naftovoda preko Ukrajine, pa čak i spremnosti Rusije za članstvo u zapadnoj alijansi. Na pitanje nemačkih novinara 2002. godine, da li može da zamisli Rusiju kao članicu NATO-a, Vladimir Putin je odgovorio kratko: „Zašto ne?“. Takav odgovor ima tim veću težinu jer je dat u trenutku kada su još od 1999. godine punopravne članice NATO saveza Poljska, Češka i Mađarska. U odgovoru predsednika Rusije nema osvrtnja na pogažena obećanja svih značajnijih zapadnih političara da se NATO ni pedlja neće proširiti na istok. Mnogo kasnije će kao objašnjenje za ćutanje i odbijanje Zapada u vezi sa Rusijom biti pružen odgovor da

je postojala bojazan da će Rusija, srazmerno svojoj vojnoj snazi bitno uticati na odluke zapadne alijanse.

Suprotno očekivanom, kao odgovor na pruženu ruku saradnje je došlo značajno angažovanje Ukrajine u iračkom ratu 2003. godine. Ukrajinski kontigent je po veličini bio među prvih pet u iračkom ratu, a treći po značaju na terenu. Ne treba zaboraviti da u toj akciji nije učestvovala Nemačka, a da je uzdržan stav Gerharda Šredera (*Gerhard Fritz Kurt Schröder*) nemački narod nagradio poveravajući mu na izborima novi kancelarski mandat. Sledeći korak NATO je bio više nego jasan jer su se 2004. godine ovoj vojnoj alijansi priključile Bugarska, Rumunija, Slovačka, Slovenija, Litvanija, Letonija i Estonija. Ako se izuzme kratka granica sa Norveškom i poljska granica sa eksklavom Kalinjingradske oblasti, NATO je značajno proširio granicu sa Rusijom u Estoniji i Letoniji, u dužini većoj od 600 km.

Vrhunac pogoršanja odnosa Rusije i NATO je bila narandžasta revolucija iz 2004. godine. Legalno izabrani predsednik Viktor Janukovič (*Віктор Андрійович Ющенко*), koji je u drugom krugu glasanja prema saopštenju državne izborne komisije imao 49,4% glasova, naspram 46,7% glasova prozapadno orijentisanog kandidata Viktora Juščenka, biva osporen. Senator Rend Pol (*Rand Paul*), američki antimilitarista i antiintervencionista iz Kentakija, je izjavio da je imao uvid u materijale koji dokazuju da su SAD uložile oko 65 miliona dolara u snage koje su iznele narandžastu revoluciju. Interesantno je i da je ruski oligarh Boris Berezovski (*Борис Абрамович Березовский*), veliki protivnik predsednika Putina, u narandžastu revoluciju uložio preko 14 miliona dolara. Epilog je pobjeda prozapadnog kandidata Viktora Juščenka koji je nakon na osnovu čudne odluke Vrhovnog suda Ukrajine o ponavljanju drugog kruga glasanja, osvojio 52% glasova. Da li se ovo prekranje volje naroda iskazano na izborima može nazvati demokratijom?

Kraj rusko zapadne idile će se desiti na Bezbednosnoj konferenciji u Minhenu 2007. godine kada je Vladimir Putin otvoreno rekao da više ne postoji unipolarni svet koji pripada samo Zapadu. Novi izazov će doći aprila 2008. godine, kada će predsednik SAD, Džordž Buš (*George Walker Bush*), na samitu NATO u Bukureštu pozdraviti nastojanja neutralne Ukrajine i Gruzije da se pridruže alijansi, čemu su se protivile Nemačka i Francuska. Geopolitički bi bilo naivno poverovati da taj čin nema nikakve veze sa napadom Gruzije na Severnu Osetiju i Aphaziju koju su obezbeđivale ruske mirovne snage i to baš 8. avgusta 2008. godine kada se Vladimir Putin nalazi na otvaranju letnjih olimpijskih igara u Pekingu.

Dobri odnosi sa početka veka će tako ući u fazu loših, a nakon revolucije evromajdana iz 2014. godine će prerasti u katastrofalne. Nakon legalnog izbora 2010. godine, predsednik Viktor Janukovič će biti proteran iz Ukrajine 22. februara

2014. godine jer nije potpisao Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom. Događaji se zatim ređaju astronomskom brzinom. Otpor je najjači na istoku Ukrajine i Krimu. Za samo dve nedelje marta 2014. godine Krim će proći celu proceduru pripajanja Rusiji (odluka o autonomiji, referendum, nezavisnost, priznanje od strane Rusije, zahtev i prihvatanje pripajanja). Odluku o autonomiji će referendumom doneti i Lugansk (27. aprila 2014) i Donjeck (11. maja 2014). U ludilu nacionalizma će se desiti i najtragičniji događaj 2. maja 2014. u Odesi. Navijači dva fudbalska kluba Černomoreca iz Odese i Metalista iz Harkova će napasti ruske protestante, saterati ih u Dom sindikata koji će zapaliti i u kojem će izgoreti ili se ugušiti 48 ukrajinskih građana ruske nacionalnosti. O ovom stravičnom zločinu svetska javnost jedva da je informisana, a ni jedan od krivaca nikada nije ni procesuiran iako postoje snimci i znaju se čak i imena vinovnika.

Napori da se kriza reši mirnim putem je rezultirala najpre sporazumom iz Minska, avgusta 2014. godine, a ubrzo zatim i sporazumom Minsk 2. iz februara 2015. Potpisnici su bili predstavnici ukrajinske vlade i autonomnih oblasti Donjecka i Luganska, a u prisustvu Angele Merkel (*Angela Merkelle*), Emanuela Makrona (*Emanuelle Macron*) i Vladimira Putina. Moglo bi se reći da je kontinentalna Evropa donela odluku o miru koji je podrazumevao razgraničenje, obustavu oružanih sukoba, pregovore o autonomiji itd. Ali, mir nije svima odgovarao. Nesprovođenje ovih sporazuma se može kvalifikovati jedino kao veliko poniženje Evrope. Džozef Bajden (*Joseph Biden*) je 3. oktobra 2014. godine, u svojstvu potpredsednika SAD, u obraćanju studentima Univerziteta Harvard rekao i ovo: Okupili smo najrazvijenije zemlje sveta da načine štetu Rusiji. Istina je da one to nisu želele. Ali to su učinile zbog američkog liderstva i insistiranja predsednika SAD, Baraka Obame, koji je više puta morao da posrami Evropu i natera je da istrpi ekonomske udarce kako bi naškodila Rusiji.

Kao odgovor na pozive Rusije da se počne sa primenom potpisanih sporazuma Minsk 1. i 2, sa zapada je došlo ubrzano naoružavanje Ukrajine. Sa kojim ciljem?

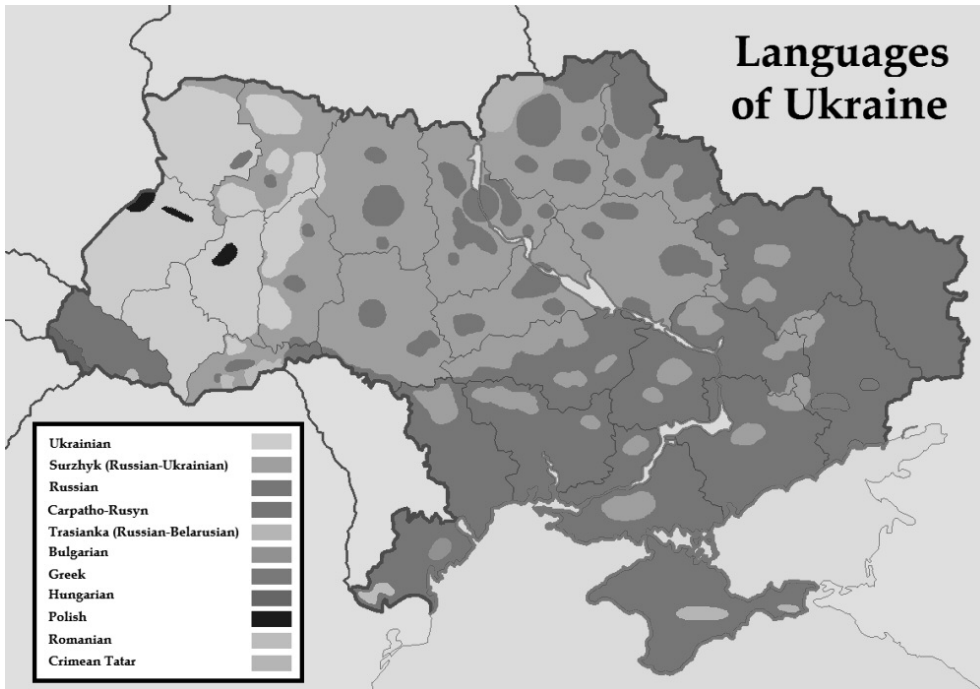
Matrica širenja uticaja

Ukoliko se uporede iskustva u pojedinim zemljama u strategiji širenja NATO saveza na istok, može se doći do određenih pravilnosti koje se ponavljaju poznatim pristupom – korak po korak. To potvrđuju događaji u postsovjetskim i postjugoslovenskim republikama. Osnova raskola sa bivšim društvenim sistemima i državama započinje nacionalizmom i ekonomskim devastiranjem, takozvanom transformacionom recesijom. Nacionalizam se najpre pojavljuje polemikama o

posebnosti jezika, koju prati i verska dimenzija u vidu potrebe stvaranja nezavisne crkve. Kruna ovog procesa bi trebalo da bude ukidanje određenih prava sopstvenim državljanima koji su pripadnici drugih nacija, pa i brisanjem iz Ustava. Finalni formalni čin je članstvo u NATO alijansi uz stalna obećanja prijema u punopravno članstvo Evropske unije.

Neobično zvuči da nekoliko različitih reči budu dovoljne da se jezik proglasi posebnim jezikom, pa čak i kada je više od 97% istih reči kao što je slučaj sa srpskim, hrvatskim, bošnjačkim i crnogorskim koji zapravo predstavljaju jedan isti jezik ne samo leksički, već i gramatički. To nije slučaj sa ukrajinskim i ruskim jezikom. Ali, nasilno proterivanje ruskog jezika kojeg razumeju svi stanovnici Ukrajine je čin političkog nasilja koji mora izazvati podele u narodu. Poznata je misao da kada počnu rasprave o jeziku, već se negde oštire noževi i čiste puške. U tom pogledu nije izuzetak ni ukrajinska kriza. Višedecenijsko iskustvo koje je na prostoru SSSR-a od ruskog jezika stvorilo opšti jezik sporazumevanja (*lingua francae*) je dovelo do situacije da manje od 20% stanovnika govori ukrajinski jezik. Proces oživljavanja ukrajinskog jezika je nazvan procesom korenizacije i u konačnom će dovesti 2019. godine do odluke Vrhovne rade da se u zvaničnom ophođenju isključivo mora koristiti ukrajinski jezik, a da će sprovođenje te odluke kontrolisati posebni lingvistički inspektori. Sam predsednik Ukrajine, Volodimir Zelenski, koji je potpisao ovaj Zakon, je izjavio da mu je bliža opcija da to ne bude nasilno primenjivano. Tako se u Ukrajini konobaru i recepcionaru možete obratiti na engleskom, nemačkom, francuskom ili bilo kom drugom jeziku, ali ne i na ruskom kojeg razumeju svi ukrajinci. Interesantno je i da je drugi predsednik nezavisne Ukrajine, Leonid Kučma (Леонід Данілович Кучма), 2003. godine objavio knjigu koja nosi naziv „Ukrajina nije Rusija“. Iako je knjiga objavljena u Moskvi, autor će se kasnije izvinuti čitaocima što je knjiga napisana na ruskom jeziku jer on ne zna ukrajinski. Sama jezička karta Ukrajine je nalik leopardovoj koži. Ruski jezik se daleko više koristi na istoku, a ukrajinski na zapadu zemlje. Za razliku od nametnute korenizacije, prirodnim putem je nastao i jezik sudžik kao mešavina ruske leksike i ukrajinske gramatike.

Slika 1: Jezička karta Ukrajine

Izvor: Babić, Blagoje. 2014. *Ćesarski virus u Kijevu*, nova slovenska izdaja.

Nova Srpska politička misao. Savremeni svet, 25. maj 2014.

Otpor bilo kakvom nametnutom rešenju kako po pitanju nacionalnosti, tako i po pitanju jezika je pokazao poslednji sprovedeni popis u Donjecku u kojem se trećina stanovništva izjasnila kao Sloveni. Među njima su i etnički Rusi koji žele da žive u nezavisnoj Ukrajini i čuvaju jezik i kulturu svoje nacije, ali i etnički Ukrajinci koji su za bliske veze sa Rusijom. Tim pre se samo nasiljem može nazvati prekrajanje „ruskih“ toponima i imena u „ukrajinske“. Tako Dnjepropetrovsk sada nosi naziv Dnjipro, Harkov – Harkiv itd. Čak je i Kijev postao Kijiv. Dešavaju se promene imena u ličnim dokumentima iz „ruskih“ u „ukrajinska“ bez saglasnosti vlasnika, pa Sergej postaje Sergij, Vladimir – Volodimir itd.

U tom kontekstu su promene doživeli i neki toponimi vezani za Srbiju. Malo je poznato da se sredinom 18. veka, tačnije 1752. godine, iz Habsburške monarhije, na prostor Luganske oblasti preselilo nekoliko hiljada Srba. Radilo se o graničarima sa obale Tise i reke Moriš za kojima je prestala potreba nakon pobede u Austrijsko-turskom ratu. Granica je prenetna na Dunav i Savu pa su oni ostali bez vojne službe

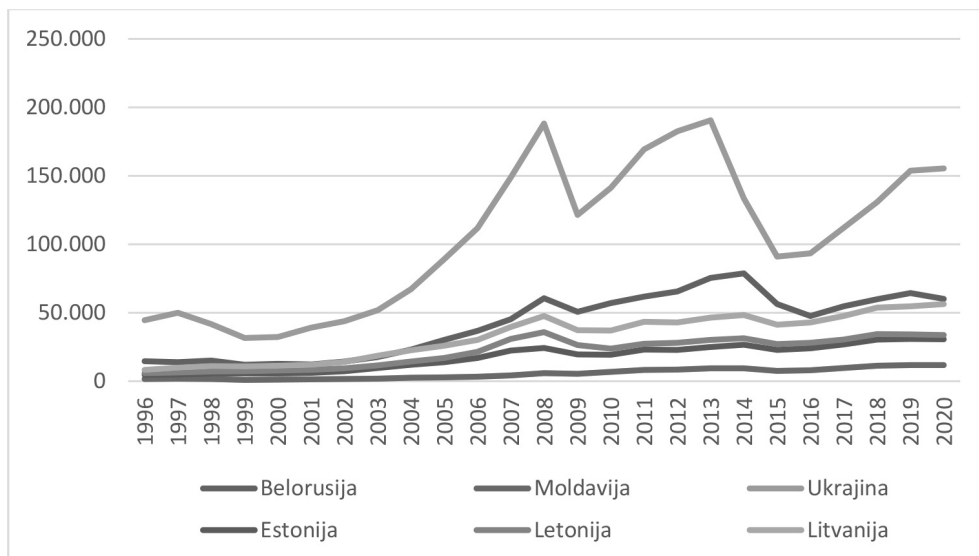
i apanaže od carice Marije Terezije. Poziv za preseljenje im je uputila ruska carica Jelisaveta Petrovna, ćerka Petra Velikog. Primamljiva ponuda se sastojala od zemlje u pravoslavnoj carskoj Rusiji, istom graničarskom vojnom službom i apanažom sa višim vojnim činom. Viđeniji Srbi koji su prihvatili ponudu su bili Jovan Horvat koji će biti i general carske vojske, Jovan Šević, Rajko Preradović itd. Međutim, ova mala etnička grupa je relativno brzo asimilovana, ali su se dugo održala imena toponima kao što su Pančevo, Slavjanoserbsk itd. Ta imena će nestati u ukrajinskom procesu korenizacije.

Možda je još ekstremniji primer raskol pravoslavne crkve. Dodela autokefalnosti Kijevskoj patrijaršiji od strane Vaseljenskog patrijarha se u crkvenim krugovima kvalifikuje kao nekanonski postupak u pravoslavlju jer je povređena autonomija Moskovske patrijaršije. Ovaj čin je automatski pocepao narod Ukrajine koji se unijaćenjem jednim delom već verski odvojio od pravoslavlja priznajući filiockve i vrhovnu versku vlast rimskog Pape.

Svi pomenuti procesi u Ukrajini su vodili udaljavanju od ruskog uticaja na duhovnom planu, ali su ekonomske veze, naročito u energetsom sektoru, bile i dalje jake. Tim pre je prkosno brisanje kulturnog identiteta etničkih Rusa zabranom korišćenja jezika nepotrebna i gruba politička greška koja će krizu približiti ratu. Zbog toga možda najbolje objašnjenje eskalacije sukoba daje upravo profesor Džon Miršajmer koji problem vidi u nezrelosti ukrajinskog rukovodstva da nekritički i bezrezervno poveruje u sva tri velika obećanja Zapada. Prvo je obećanje slobode koje dolazi upakovano u maglovitu sliku demokratije. Ukrajina zapravo nije shvatila da je sloboda spoznaja granica nužnog, a ne bezvlašće. Drugo je načelo blagostanja koje dolazi sa članstvom u Evropskoj uniji koje se izjednačava sa ulaskom u društvo bogatih, prećutkujući da samo članstvo ne znači i blagostanje. A treće je osećanje moći koje pruža članstvo u NATO alijansi koje bi omogućilo egzaltirano likovanje nad velikim i moćnim susedom (The University of Chicago 2014).

Stara je istina da je najlakše manipulirati gladnim stomacima. Ova krilatica važi jer je potrebno manje sredstava da bi obećanja izgledala veće i primamljivije. Ukrajina je veoma teško prebolila proces tranzicije i spada u red zemalja sa najnižim standardom u Evropi.

Grafikon 1: Veličina bruto domaćeg proizvoda bivših sovjetskih republika u tekućim cenama (u milionima dolara), 1995–2020. godine

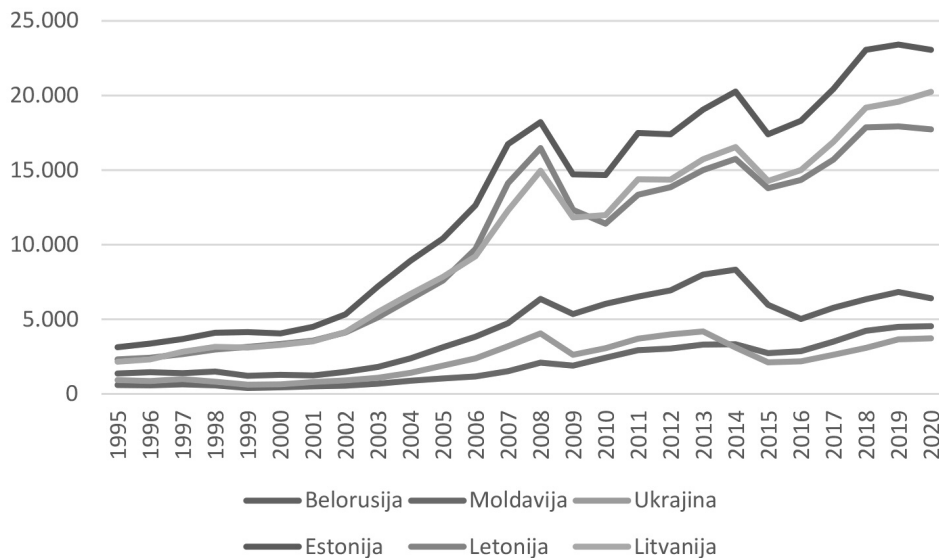

Izvor: World Bank. 2022. World Development Indicators database. Dostupno na: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Srazmerno veličini i broju stanovnika, Ukrajina ima najveći bruto domaći proizvod (BDP) među analiziranim zemljama, bivšim sovjetskim republikama. Ali oscilacije BDP-a su ogromne. Minimalni je bio 48,213 milijardi dolara u 1995. godini, a maksimalni 190,498 milijardi dolara u 2013. godini. U 2020. godini je iznosio 155,499 milijardi dolara. Na početku posmatranog perioda Ukrajina je imala 3,45 puta veći BDP u odnosu na Belorusiju, 10,7 puta u odnosu na Estoniju. Najveća razlika postoji između Ukrajine i Moldavije. Ukrajina je imala čak 27,5 puta veći BDP od Moldavije u 1995. godini. Razlike u veličini BDP-a u 2020. godini su gotovo prepolovljene. Na kraju posmatranog perioda, Ukrajina je imala veći BDP od Belorusije 2,6 puta, od Estonije 5 puta, Letonije 4,6 puta i Litvanije 2,7 puta. Najveća razlika je i dalje ostala između Ukrajine i Moldavije. Ali je i ona više nego prepolovljena, sa 27,5 na 13 puta veći BDP od Moldavije.

Prosečna stopa rasta BDP-a Ukrajine za period od 1995. do 2020. godine iznosila je 1,2%. U istom periodu Belorusija je zabeležila stopu rasta BDP-a od 4,6%, Litvanija 4,2%, Estonija 4%, Letonija 3,7% i Moldavija 2,8%. Apsolutna veličina BDP-a može da zamagli sliku o životnom standardu stanovništva. Za to se koristi BDP *per capita*.

Grafikon 2: Veličina BDP-a per capita (u dolarima), 1995–2020.

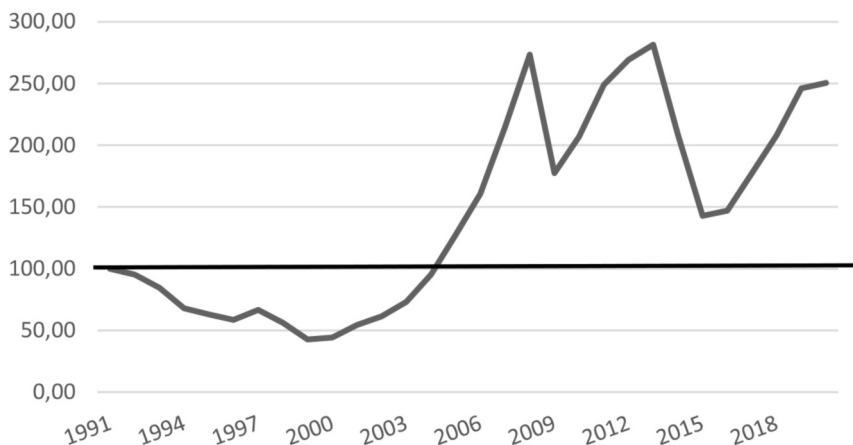

Извор: World Bank. 2022. World Development Indicators database. Dostupno na: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Grafikon 2. pruža potpuno drugačiju sliku o ekonomskom blagostanju u posmatranim zemljama. Do 2013. godine Ukrajina je imala veći životni standard samo od Moldavije. Međutim, od 2014. godine Moldavija je pretekla Ukrajinu po veličini BDP-a per capita. Najveći rast životnog standarda u posmatranom periodu ostvarile su pribaltičke zemlje. Na početku posmatranog perioda (1995. godine) Estonija je imala 3,3 puta veći životni standard od Ukrajine, Letonija 2,5 puta, a Litvanija 2,3 puta. Ova razlika je znatno veća na kraju perioda (2020. godine). Estonija je ostvarila 6,1 puta veći BDP per capita od Ukrajine, Litvanija 5,4 i Letonija 4,7 puta.

Detaljniju sliku o kretanju životnog standarda Ukrajine nakon sticanja nezavisnosti pruža praćenje izračunatih baznih indeksa BDP-a *per capita*. Kao bazna godina uzeta je 1991. godina, kao godina sticanja nezavisnosti.

Grafikon 3: Bazni indeksi BDP-a per capita Ukrajine (%), 1991–2020.

Извор: World Bank. 2022. World Development Indicators database. Dostupno na: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Grafikon 3. ukazuje da je Ukrajina teško podnela period tranzicije. Pad životnog standarda traje sve do 2004. godine. Najveći pad zabeležen je 1999. godine kada je bio 57,26% manji u odnosu na 1991. godinu. Nakon 2004. godine, Ukrajina beleži rast životnog standarda u odnosu na period sticanja nezavisnosti uz oscilacije u 2008. godini (svetska finansijska kriza) i 2014. (kriza u Donbasu i na Krimu). Ako se posmatra celokupni period nakon sticanja nezavisnosti, može se zaključiti da je u 30-godišnjem periodu došlo do poboljšanja životnog standarda Ukrajine za 150%. Ali i ovaj podatak nije realan jer je BDP izražen u tekućim cenama. Diskontovanje stopama inflacije bi pokazalo da je rast realnog životnog standarda bio daleko manji (oko 80%).

Teorijsko objašnjenje ukrajinske zagonetke

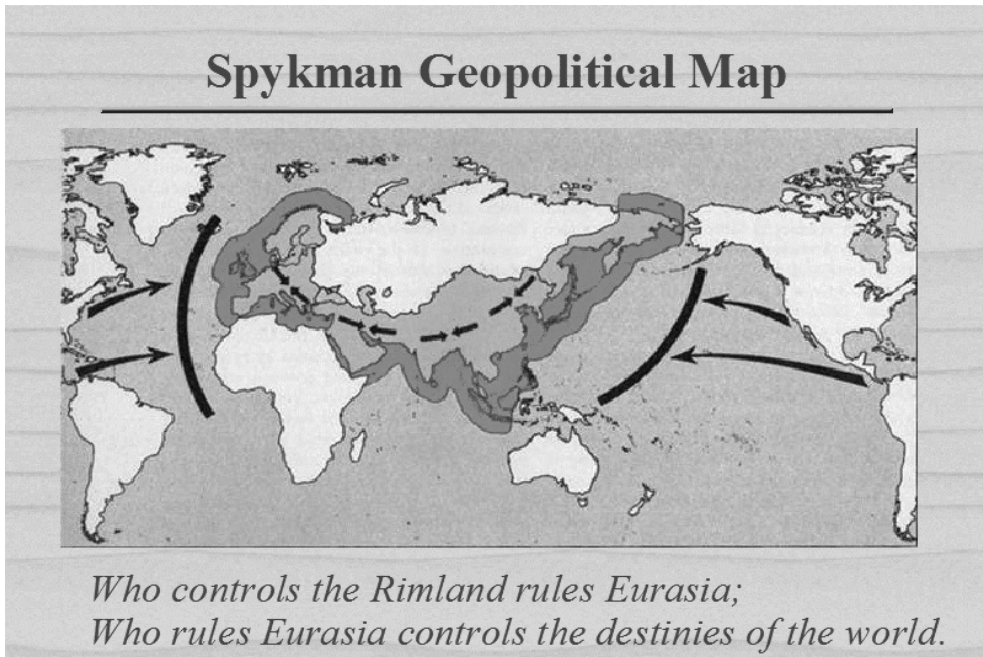
Ako se pođe od pomenutih izjava Bizmarka i Dostojevskog, lako je pratiti teorijsku nit koja razotkriva prirodu ovog sukoba. Naravno, polazna tačka je nezaobilazni Halford Makinder (*Halford Mackinder*) i njegova hart land teorija građena iz perspektive interesa britanske imperije. Najznačajniji deo sveta ili središnja zemlja (Hartland) je Sibir koji je ogroman, prebogat, nenaseljen i Bogom dan da bude eksploatisan. „Ko vlada Sibirom vlada središnjim ostrvom –

Evroazijom, a ko vlada Evroazijom – vlada celim svetom“ (Mackinder 1904). Ovaj aksiom ukupne anglosaksonske geopolitike ne samo 19, već i celog 20. veka do danas će biti ključ objašnjenja svakog geopolitičkog poteza zapadnih zemalja. U svom delu „Geografska osa istorije“ iz 1903. godine, Makinder dodaje da je za vladavinu – neophodno ovladati pojasom od Baltika do Mediterana što je preduslov ovladavanjem Hartlend-a. Razlog za takvu tvrdnju je veoma jasan. Geografska osa istorije sprečava saradnju Rusije i Nemačke koja bi maksimalno marginalizovala poziciju Velike Britanije u međunarodnim odnosima. Zato će Britanija blagonaklono gledati na sukob carske Rusije i Nemačke u Prvom svetskom ratu, ekskomuniciranje Sovjetskog Saveza sa svetskog tržišta, rušenje sporazuma Ribentrop – Molotov i napad nacističke Nemačke na SSSR itd. A kada zemlje na geografskoj osi istorije nakon Drugog svetskog rata budu kontrolisane od Sovjetskog Saveza – započeće hladni rat. Savremena ukrajinska kriza se savršeno uklapa u strategiju geografske ose istorije. Nakon pobede u hladnom ratu i širenjem NATO na istok, sledeći logičan korak je prebacivanje geografske ose istorije sa linije Baltik – Mediteran na ukrajinsko-rusku granicu. Time bi se Zapad tiho i lagano maksimalno približio Hartlendu. Najčešće korišćena strategija Zapada *divide et impera* (zavadi pa vladaj) je maksimalno primenjena i u Makinderovom konceptu dva polumeseca. Naime, oko hart land-a se šire dva polumeseca, unutrašnji i spoljni. U prvom, bližem hart land-u su zemlje koje treba okrenuti protiv Rusije koja u potpunosti kontroliše Sibir. Za Makindera to su: Nemačka, Austrougarska, Turska, Indija i Kina. Austrougarsku sa početka 20. veka će u savremenim odnosima zameniti Austrija i Mađarska. Neprijateljstva zemalja unutrašnjeg polumeseca bi trebalo da trajno ekonomski i vojno iscrpljuju i slabe Rusiju. U drugom, spoljnom polumesecu su zemlje koje vladaju: Velika Britanija, Južna Afrika (kao britanska kolonija), Australija, Japan, Kanada i SAD.

Dopunu ove teorije je sredinom 20. veka dao američki geopolitičar Nikolas Spajkman (*Nicholas John Spykman*) svojom teorijom Rimland-a. Po njemu je dugoročna strategija približavanja hart land-u vezana za kontrolu priobalja koje okružuje Sibir i strategijom anakonde koja bi trebalo kao i svaki udav da steže обруч oko Sibira. Tu strategiju su primenjivale SAD u drugoj polovini 20. veka takozvanom politikom obuzdavanja i okruživanjem Rusije kriznim žarištima. Cilj je bio stvoriti dugoročni problem na granici koji će Rusiju naterati da „krvari“ i time joj crpi ekonomsku i vojnu snagu. Najpoznatiji primer je sovjetsko angažovanje u Avganistanu između 1979. i 1989. godine. Međutim, Avganistan će se i tada, kao i u 19. veku sa Britancima, ali i 21. veku sa SAD pokazati kao grobnica imperijalnih ambicija. U tom kontekstu „avganizacija“ Ukrajine bi mogla da posluži kao sredstvo iscrpljivanja Rusije.

Слика 2: Спајкменова геополитичка карта

Izvor: Spykman, Nicholas, 1944. *The Geography of the Peace*.
New York: Harcourt, Brace and Co.

Savremeni koncept geopolitičkih odnosa se malo razlikuje od opisanih iz 20. veka. Rusija je okružena neuralgičnim tačkama: stalni incidenti u vidu povrede vazdušnog i morskog prostora u Belom moru, pokušaj „obojene“ revolucije u Belorusiji, ukrajinska kriza, direktni problemi sa Gruzijom oko Abhazije i Južne Osetije, borbe oko Nagorno Karabaha između Jermenije i Azerbejdžana, pokušaj svrgavanja predsednika Tokajeva u Kazahstanu, Kurilska ostrva na Dalekom Istoku itd. Jedini stabilni odnosi Rusije i Kine su ipak najveći geopolitički trn u oku SAD. Još je Henri Kisindžer govorio da se SAD ne mogu u isto vreme nositi sa Kinom i Rusijom, a SAD upravo imaju najzategnutije odnose sa oba geopolitička takmaca. Međutim, politika SAD je jednostavno primorala Rusiju i Kinu da se okrenu jedna drugoj i izgrade najkorektnije dobrosusedske odnose u celoj istoriji. Kičma tog saveza jeste ekonomski interes, ali i isti neprijatni hegemon sa druge strane Pacifika. Tako Kina maksimalno amortizuje ekstremne sankcije nametnute Rusiji, a Rusija gasovodom (*Snaga Sibira*) podmiruje dobar deo potreba za energijom najbrže rastuće privrede sveta.

Prema jednom determinističkom konceptu, ekonomska aktivnost je začeta na dalekom Istoku što je omogućilo kineskim dinastijama da jedno vreme budu najrazvijeniji deo sveta. Centar aktivnosti se vremenom kreće ka zapadu i dolazi u Evropu gde se zadržava vekovima, a primat u transportnim putevima dobija Indijski okean. U daljem kretanju ka zapadu, centar ekonomske aktivnosti će preći Atlantik i u 20. veku se zadržati na severu američkog kontinenta. Atlantik će postati najprometniji deo svetskog mora. Za 21. vek se prognozira prelazak ekonomskog primata preko Pacifika i vraćanje centra ekonomske aktivnosti na Daleki Istok. Tako Tihi okean kao transportni put sve više dobija na značaju.

Posledice ukrajinske krize

Kriza i ratni sukobi su pogubni za Ukrajinu u svakom pogledu. Milioni izbeglica, ogromne ljudske žrtve, razaranje infrastrukture, dugoročno poremećeni odnosi sa moćnim susedom, potpuno ekonomsko devastiranje zemlje koja je najteže prebrodila tranziciju, a možda je najpogubnije političko beznadežno sadržano u raskoraku između željenog i mogućeg. To se možda najbolje uočava prema najpre euforičnom, a zatim veoma uzdržanom stavu zapadnih političara o prijemu Ukrajine u Evropsku uniju. Ni malo ohrabrujuće zvuče reči Emanuela Makrona kada kaže da taj proces može trajati decenijama. Sa zapadnim partnerima konstanta je da će one uvek slediti svoje interese. „Zato je...ukrajinski zahtev za članstvo u EU neizvestan ... počevši od zabrinutosti Unije za očuvanje sopstvene bezbednosti“ (Petrović 2022). Ma kako se kriza okončala, Ukrajina će posledice još dugo osećati na svakom planu.

Rusija je nakon osmogodišnjih molbi da se pogoršanje odnosa reši pregovorima, verovatno uradila jedino što je zapadnu stranu moglo da natera da više ne ignoriše upozorenja. Po cenu svih sankcija kojima je izložena, Rusija je nacionalni interes stavila ispred ekonomskog.

Ako je Rusija ikada morala da primeni oružanu silu, ovoga puta je to uradila kada se oseća vojno dominantna. Od početka 21. veka, situacija na vojnom planu se potpuno promenila. Prilikom agresije NATO alijanse na SR Jugoslaviju, zbog osećaja vojne superiornosti „NATO nije uzeo u obzir ni legitimne interese Rusije, niti se konsultovao sa njom u stalnom zajedničkom savetu NATO – Rusija. Na taj način NATO je isključio Rusiju iz odluka važnih za evropsku bezbednost“ (Jović – Lazić 2014). U trećoj deceniji 21. veka odnosi u vojnoj moći su bitno promenjeni. Rusija je anulirala talasokratske prednosti SAD, pre svega hipersoničnim raketama koje se kreću i do 27 maha (33.000 km na sat). Pošto je njihov domet čak 18.000 kilometara, a

protivodbrane nema, bilo koja tačka na zemljinoj kugli sa teritorije Rusije se može pogoditi za manje od pola sata. Zahvaljujući tome telurokratska Rusija postaje i talasokratska sila. Međutim, sankcije na svim nivoima u ekonomskoj, trgovačkoj, finansiskoj, bankarskoj sferi će bez sumnje ostaviti ozbiljne posledice na rusku ekonomiju, ma koliko se ona okrenula kineskom, indijskom, iranskom, pakistanskom, brazilskom i ostalim tržištima koja nisu neprijateljski okrenuta prema Rusiji.

Jedan od najvećih gubitnika u ukrajinskoj krizi je Evropska unija. Evropske države su još od prvog širenja na istočnoevropske zemlje bile protiv takve odluke. Sam Džordž Kenen je izjavio da će to biti najtragičnija greška sa dalekosežnim posledicama. Ako je pandemija korona virusa stvorila najveće pukotine u NATO savezu, ukrajinska kriza je povratila uticaj i dominaciju SAD na tlu Evrope. Na velikom gubitku je i evropska privreda zbog smanjivanja ekonomske, ali i fizičke raspoloživosti ruskih energenata. Zatvaranje nuklearnih i elektrana na uglj u cilju smanjenja emisije gasova je Evropsku uniju učinilo vrlo zavisnom i ranjivom u odnosu na fosilne energente iz Rusije koji se ne mogu u kratkom roku nadomestiti. Isuviše naivno deluje obećanje da će se nedostatak prirodnog gasa izazvan sankcijama prema Rusiji nadoknaditi tečnim (LNG) gasom iz SAD-a. Svetska godišnja proizvodnja tečnog gasa iznosi oko 400 milijardi kubnih metara gasa koji najvećim delom završava u Kini, Južnoj Koreji i Japanu. Od toga SAD koje ubrzano povećavaju proizvodnju, za sada proizvode oko 85 milijardi kubnih metara. Godišnje potrebe Evropske unije za prirodnim gasom se kreću oko 500 milijardi kubnih metara. Jasan je nesklad između obećanog i mogućeg. Korišćenje tečnog gasa kao alternative je dvostruko limitirano. Mnoge zemlje (Nemačka, Grčka...) ubrzano grade prve terminale za prijem ovog energenta, a još veći problem su ekstremno skromni ukupni postojeći transportni kapaciteti na globalnom nivou. Kada bi svi bili usmereni ka Evropi, mogli bi da podmire samo četvrtinu potreba Evropske unije.

Haos koji su na svetskom tržištu energenata izazvale sankcije prema Rusiji je cenu gasa više nego udesetostručio (u jednom trenutku na preko 3.000 dolara za hiljadu kubnih metara gasa), dok je cena nafte dostigla 130 dolara za barel. Energenata fizički ima dovoljno, ali je njihova ekonomska raspoloživost oličena u ceni, žrtvovana zarad geopolitičkih ciljeva. Niže stope rasta su neminovna posledica. Nestašice će se na svetskom tržištu javiti i u drugim sektorima zbog nedostatka ruskog kobalta, titanijuma, aluminijuma itd. Na to već upozoravaju dva proizvođača putničkih aviona evropski Erbas (*Airbus*) i američki Boing (*Boing*). Rusija je najveći izvoznik žita, a bez ruskog i ukrajinskog ulja i drugih poljoprivrednih proizvoda očekuje se značajan rast cena hrane na svetskom tržištu. Rusija i Ukrajina učestvuju sa 29% u svetskom izvozu pšenice, a sa čak 70,4% u izvozu suncokreta i suncokretovog ulja(OECWorld 2022b). Takođe, Rusija i Belorusija su među najvećim izvoznicima veštačkog đubriva (18% svetskog izvoza)(OECWorld 2022a).

Ironično se tvrdi da će, nakon burnih procesa čiji smo savremenici, Evropa biti prepoznatljiva samo kao muzej ili turistička destinacija bez kapaciteta za iole veći uticaj na globalna politička i ekonomska kretanja. Takav stav se potkrepljuje tvrdnjom da ako bi se zarad rešenja nastalih problema organizovala „nova Jalta“ sa tri dominantna partnera (SAD, Kina i Rusija), među njima više ne bi bilo ni jedne čisto evropske zemlje. U takvim scenarijima bi se na Evropu gledalo kao na staru Grčku, kolevku civilizacije koja je izgubila ekonomsku snagu i politički uticaj.

Kratkoročno posmatrano, jedini dobitnik ukrajinske krize jesu SAD. Sve političke aktivnosti u 21.veku su vodile ka ovom scenariju koji bi po više osnova politički, ekonomski i vojno odgovarao Sjedinjenim Državama. Prevashodni interes SAD je da ova kriza traje što je moguće duže. Prvi i osnovni razlog, a i interes je prodavati što je moguće više oružja. Sa ovog kontinenta je stigla krilatica da je rat jedna vrsta biznisa. Za vojno industrijski kompleks SAD je direktno ili indirektno vezano preko 40% američke privrede. Izazivati ratne sukobe znači stvarati tržište za vojnu industriju. Tražnja za naoružanjem već beleži rast jer ozbiljne porudžbine američkoj vojnoj industriji stižu iz istočne i srednje Evrope. Interesantno je da se vojna pomoć Ukrajini uglavnom sastoji od naoružanja iz perioda hladnog rata što bi značilo da će članice NATO saveza nastalu prazninu popuniti proizvodima američke vojne industrije.

Osim ovog direktnog ekonomskog efekta, stvorena je i rana koja bi mogla dugo da slabi ekonomsku, vojnu, i moralnu snagu Rusije što otvara i mogućnost obojene revolucije. Zbog toga je u interesu SAD miniranje svih pokušaja mirnog rešenja, što duža i veća prodaja oružja i vođenje rata bez angažovanja sopstvene žive sile. Medijska lavina koja se sručila je rezultirala trajnom anatomošom bačenom na Rusiju, ali i trajnom mržnjom koja je usađena ukrajinskom narodu prema Rusiji.

Po zamisli Zbignjeva Bžežinskog, posle raspada SSSR-a to bi bila druga faza osvajanja Hartenda kojoj bi sledilo cepanje Ruske Federacije na evropski, sibirski i dalekoistočni deo. Tako bi daleki, nenaseljeni i prebogati Sibir jedino mogao biti osvojen. Interesantno je da je sličan koncept predviđen i za Kinu od koje bi trebalo najpre odvojiti Sinkjang, zatim Tibet, a ostali deo podeliti na Unutrašnju Mongoliju i priobalnu Kinu.

Direktna korist ukrajinskog sukoba za SAD je i ponovno uspostavljanje funkcionalnosti NATO saveza, kao i eliminisanje nastalih pukotina u alijansi. Međutim, čini se da sukob Zapada i Istoka sve više zavisi od vremena i izdržljivosti. Osnovno pitanje postaje koliko dugo će još, pre svega evropske, ali i druge države žrtvovati sopstvene, direktne i kratkoročne ekonomske interese zarad dugoročnih geopolitičkih interesa SAD. Na to su ukazale Saudijska Arabija i Ujedinjeni Arapski Emirati koje su odbile da povećaju ponudu nafte na svetskom tržištu kako bi oborili cenu svog izvoznog proizvoda i olakšali poziciju zemalja antiruskog fronta. Saudi

Arabija je čak u pregovorima da naftu od Kine naplaćuje u juanima. Time je dotaknuta najranjivija tačka američke dominacije. Neprikosnovena pozicija američkog dolara u međunarodnim monetarnim i finansijskim odnosima je jedna od najvažnijih poluga moći SAD. Situacija je tim kritičnija ako se zna da je Kina najznačajniji spoljnotrgovinski partner za više od 120 zemalja sveta. Ne treba zaboraviti ni ogromnu investicionu aktivnost Kine širom sveta što jača njen uticaj i na monetarnom planu.

Najavljena naplata ruskih energenata u rubljama, plaćanja u nacionalnim valutama sa Kinom, Indijom, Pakistanom, Iranom stvaraju dodatni vrtlog u međunarodnim odnosima. Zbog toga nije isključena ni mogućnost stvaranja dva paralelna ekonomska sistema i nove arhitekture svetske privrede.

Za sada se potpuno prenebregava dugoročni efekat ukrajinske krize na zapadnu ekonomiju i stanovništvo koje nije naviklo na inflaciju, nestašice i ozbiljne ekonomske probleme. A o njima se realno može govoriti iz više razloga. Dvogodišnja pandemija za sobom vuče preveliko štampanje novca, višedecenijske rekorde u stopama inflacije, probijanje svih limita budžetskih deficita i javnog duga, a već sustiže ozbiljna pretnja rasta cena energenata i hrane. Veliki reset je u toku.

Možda najčudnija odluka Zapada je proterivanje ruskih umetnika i izbacivanje ruskih pisaca i kompozitora iz repertoara. To malo podseća na spaljivanje knjiga jevrejskih autora u nacističkoj Nemačkoj. Naš čuveni helenista Miloš Đurić bi se, praveći paralelu sa starom Grčkom gde je zabrana poseti pozorištu od 6 meseci ili godinu dana bila zakonska sankcija, verovatno zapitao šta su to toliko ljudi sa Zapada zgrešili da budu uskraćeni za lepotu muzike Labudovog jezera ili drama Čehova, Puškina i ostalih ruskih klasika.⁴

Zaključak

Damoklov mač hladnoratovske napetosti se već davno zario ne samo u telo Ukrajine, već i svetske privrede. Jasno je da će se posledice dugo osećati, a da se i ne nazire kraj ni oružanog sukoba ni svetskih ekonomskih problema. Previše je nepoznatih, a premalo jednačina koje bi ovaj sistemski problem bar učinile rešivim.

Sukob u Ukrajini bi se mogao shvatiti i kao recidiv jednog prošlog vremena, zaostali i zapušteni problem koji nije na pravi način rešen. Razni dualizmi su se od

---

⁴ Paralela sa poznatom anegdotom čuvenog heleniste Miloša Đurića kada je bio pozvan da zbog visokih troškova podrži zatvaranje nekih pozorišta.

kraja hladnog rata samo zaoštravali: „globalisti – suverenisti, liberalisti – protekcionisti, privatna – državna svojina, talasokratija – telurokratija, kapitalizam – socijalizam, individualizam – kolektivizam itd” (Todorović i Marković 2020). Rešenje za bar neki od problema bi se daleko brže našlo da se u proces ne uključuju mirotvorci koji u pregovore unose i svoje interese i stare ambicije. Zato će do obustave rata na istoku Evrope doći tek kada se o tome dogovore Rusija i SAD, sa ili bez učešća Ukrajine.

Novo vreme, međutim, donosi nove ekonomske i geopolitičke paradigme oslobođene balasta ideologije. Kina sa drugačijom ulogom države i konceptom razvoja koji je doveo do ekonomske eksplozije, praćena demografskom superiornošću, tiho, ali konstantno širi svoj uticaj. Zato glavni partner za globalnu dominaciju SAD u svetu više nije Rusija, već Kina što ukrajinsku krizu čini promašenom metom ili možda prologom novog sukoba Titana.

Zbog toga je svet veoma blizu Tukididove zamke. Ovaj starogrčki istoričar, pisac knjige „Istorija peloponeskog rata“ je tvrdio da je ratoborna Sparta morala da vojno napadne Atinu jer se ova prebrzo razvijala. Za Kinu bi se moglo reći da se bezobrazno brzo razvija, da jedina ostvaruje pozitivne stope rasta i u vreme pandemije kada ceo svet beleži negativne stope rasta, da dostiže i prestiže sve poznate rekorde. Prosečna stopa rasta BDP Kine u periodu 1985-2020 je skoro 9%. Ne treba zanemariti činjenicu da Kina do 2030. godine planira izgradnju i šest novih nosača aviona i da je već uspešno testirala hipersonične balističke rakete.

Na razvođu epoha u kojem živimo raste kapacitet destrukcije sile koja gubi dominaciju što može izazvati male, ali i velike požare širom sveta. Velika je nepoznanica koliko civilizacija ima snage i razuma da obuzda destruktivne procese, počev od ukrajinske krize. A cenu nastale štete zbog iluzije da i dalje živimo u unipolarnom svetu ili ambicija moćnih da budu još moćniji ćemo plaćati svi.

Bibliografija

- Andrić, Ivo. 2013. *Pismo iz 1920. godine*. Beograd: Beoknjiga. ISBN: 9788676944217
- Babić, Blagoje. 2014. „Ćesarski virus u Kijevu, nova slovenska izdaja“. *Nova Srpska politička misao*. Savremeni svet. 25. maj 2014. <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/cesarski-virus-u-kijevu-%E2%80%93-nova-sveslovenska-veleizdaja.html?alphabet=>
- Brzezinski, Zbigniew. 1998. *The Grand Chessboard – American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books. ISBN 10: 0465027261, ISBN 13: 9780465027262

- CGTN. 2022. „John Mearsheimer responds to criticism of his Ukraine theory“. Uploaded on April 17, 2022. YouTube video, 5:13 min. <https://www.youtube.com/watch?v=74iAMskV68Y>
- Constitution of Ukraine. 2019. , No. 2222-IV/2004, No. 2952-VI/2011, No. 586-VII/2013, No. 742-VII/2014, No. 1401-VIII/2016, No. 2680-VIII/2019. Pristupljeno: 20. maj 2022. Dostupno na: <https://www.refworld.org/pdfid/44a280124.pdf>
- CRUX. 2022. „John Mearsheimer On Who Gains The Most From The Ukraine-Russia War & What Could End Putin’s Assault“. Uploaded on April 14, 2022. YouTube video, 23:16 min. <https://www.youtube.com/watch?v=XgiZXgYzI84>
- Cu, Sun. 2020. *Umeće ratovanja*. Beograd: Babun. ISBN 9788683737444
- Jović-Lazić, Ana. 2014. „Saradnja Ruske Federacije i NATO u oblasti evropske bezbednosti“. *Međunarodni problemi* LXVI (3-4): 283-304. DOI: 10.2298/MEDJP1404283J
- King’s Politics. 2022. „Professor John Mearsheimer: The Crisis in Ukraine“. Uploaded on February 21, 2022. YouTube video, 1:21:47 min. https://www.youtube.com/watch?v=Nbj1AR_aAcE
- Mackinder, Halford. 1904. „The Geographical Pivot of History“. *The Geographical Journal* 23(4): 421-437.
- [NATO] North Atlantic Treaty Organization. 1949. The North Atlantic Treaty. Washington D.C. – 4 april 1949. Pristupljeno: 20. maj 2022. https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm
- OECD World. 2022a. Fertilizers. Pristupljeno: 27. maj 2022. <https://oec.world/en/profile/hs/fertilizers>
- OECD World. 2022b. Which countries export Sunflowerseed or Sunflower oil?. Pristupljeno 27. maj 2022. https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/export/show/all/3151211/2020/
- Pejić, Igor. 2019. „Ruske vojne hibridne operacije u Ukrajini: prilagođavanje strategije i taktike savremenoj strukturi rata“. *Međunarodni problemi* LXXI (4): 423-446. DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP1904423P>
- Petrović, Miloš. 2022. „European Union and Ukraine: The strategic partnership leading to (some) where?“. *Međunarodni problem* LXXIV(1): 75-101. DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2201075P>
- Spykman, Nicholas . 1944. *The Geography of the Peace*. New York: Harcourt, Brace and Co.

- The University of Chicago. 2015. „Why is Ukraine the West’s Fault? Featuring John Mearseimer“. Uploaded on September 25, 2015. YouTube video, 1:14:15 min. <https://www.youtube.com/watch?v=JrMiSQAGOS4>
- Todorović, Miloš, i Marković, Ivan. 2020. *Međunarodni ekonomski i geopolitički odnosi u 21. veku*. Niš: Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu. ISBN: 978-86-6139-208-5
- Todorović, Miloš. 2019. *Ekonomija i umetnost*. Niš: Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu. ISBN: 978-86-6139-189-7
- World Bank. 2022. World Development Indicators database. Pristupljeno: 5. maj 2022. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Miloš TODORVIĆ, Milan KALINOVIĆ

THE SWORD OF DAMOCLES IN GLOBAL STABILITY

Abstract: The subject of this paper is the causes and consequences of the Ukrainian crisis. The armed conflict between the two Slavic peoples is a tragic epilogue of decades of processes in the relations between Russia and the United States. NATO's expansion to the east, despite the promises made, has permanently exacerbated the conflict between the two leading military powers. The aim of this research is to discover the essence and cause of the conflict that led to armed actions as well as the theoretical foundation of current geopolitical processes. The concepts of Western geopoliticians, contained in the works of Mackinder and Spikeman, offer an explanation of the ambitions and strategic goals of Anglo-Saxon geopolitics that have not changed since the 19th century. The basic hypothesis is that the long-term economic goals of the dominant geopolitical forces lie behind the Ukrainian crisis. The evolution of Ukraine's geopolitical position, which has been torn between East and West since independence, has been followed chronologically. The permanent deterioration of relations with Russia will eventually lead to an armed conflict. The consequences will be felt most by Ukraine but also by Russia, on which unprecedented sanctions have been imposed. However, there will also be consequences for the European Union, which is deprived of Russian energy and raw materials, world stability, and the overall world economy, which is significantly lowering growth rates. The solution to the deepest political, economic, and military crisis since the Second World War will be reached when the United States and Russia agree on it, with or without the participation of Ukraine.

Keywords: Ukrainian crisis, geopolitics, NATO, Russia, causes, consequences, recession of the world economy.

UDK 364.69
Bibliid: 0025-8555, 74(2022)
Vol. LXXIV, br. 2, str. 209–231
DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2202209N>

Originalni naučni rad
Primljen: 3. marta 2022.
Odobren: 25. maja 2022.
CC BY-SA 4.0

Reforma međunarodnog zdravstvenog režima: Ka globalnoj upravi?

Žaklina Novičić¹

Apstrakt: Tekst se bavi tekućom reformom međunarodnog zdravstvenog režima, koja je planirana da se okonča 2024. godine usvajanjem novog ugovora o pandemiji ili revizijom postojećih međunarodnih zdravstvenih propisa. Taj proces u ovoj fazi razvoja nije daleko odmakao, ali svakako postoje planovi da se centralizuje globalna zdravstvena uprava, u koju su uključeni razni javno-pravni interesi i akteri. Strukturalno-institucionalnim pristupom autorka procenjuje stepen razvoja transnacionalne centralizacije međunarodnog zdravstvenog režima, fokusira pažnju na njene bitne činioce, aktere i interese i ukazuje na propuste u pogledu odgovornosti i ljudskih prava ispoljene u ovom procesu.

Ključne reči: međunarodno zdravstveni režim, globalna uprava, Svetska zdravstvena organizacija, EU, SAD, pandemija, odgovornost.

Uvod

Prethodne dve godine svedočili smo dramatičnim promenama u oblasti javnog zdravlja koje se protežu i na oblast međunarodne politike. U toku su reforme međunarodnog zdravstvenog režima, sa predlogom da se usvoji i novi obavezujući međunarodni ugovor, a planirano je da se taj proces okonča 2024. godine. Da li to vodi ka stvaranju globalne uprave u oblasti javnog zdravlja, pitanje je na koje ova

---

¹ Naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.
E-mail: zaklina@diplomacy.bg.ac.rs

<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0003-2808-259X>

Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2022. godine”, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2022. godine.

analiza daje odgovor kroz: tumačenje međunarodnog zdravstvenog režima koji trenutno postoji; zatim, prikaz procesa zagovaranja novog međunarodnog ugovora o pandemiji; kao i analizu izmena i dopuna postojećih međunarodnih zdravstvenih propisa do kojih je došlo na poslednjem 75. zasedanju Skupštine SZO (maj 2022), i posebno američkog predloga reforme.

Polazimo od klasične definicije međunarodnog (zdravstvenog) režima kao skupa „implicitnih ili eksplicitnih principa, normi, pravila i procedura donošenja odluka oko kojih se stiču očekivanja aktera” (Krasner, 1983, 2), u našem slučaju u oblasti javnog zdravlja na međunarodnom planu u čijem centru je Svetska zdravstvena organizacija (World Health Organization, u daljem tekstu SZO). Analiza, takođe, podrazumeva strukturalnu teoriju međunarodne politike, u smislu neorealizma, kao polazište i fokusiranje, najpre, na princip organizacije međunarodnog (zdravstvenog) režima i na pitanje da li je on više nacionalnog ili transnacionalnog karaktera (anarhija ili hijerarhija, prema: Volc, 2008; videti Novičić, 2013), što nameće i primenu istorijsko-institucionalnog pristupa. U drugom sloju analize, strukturalni pristup u ovom radu znači i osvrt na odnose snaga koji nastaju oko pitanja reforme međunarodnog zdravstvenog režima.

Zaključak je da, u formalnom smislu, proces centralizacije međunarodnog zdravstvenog režima nije daleko odmakao ka globalnoj upravi, ali postoji jasna agenda u tom pravcu u koju su de facto uključeni razni javno-pravni interesi i akteri.

Važeći međunarodni režim javnog zdravlja

SZO je prilično karakteristična u celom sistemu UN po načinu formiranja organa, donošenja odluka, kao i finansiranju. Po definiciji, to je specijalizovana agencija UN zasnovana na „Ustavu” iz 1946. godine (WHO, 2020), deponovanom u sedištu UN kao međunarodni ugovor. Autoritet SZO, osim što je delegiran od strane država članica, delom je zasnovan i na specijalizovanom znanju (delegiran i ekspertski model; McInnes 2015, 1300-1302), pri čemu se sve više pomerao ka tehnokratskom modelu zasnovanom na „kapacitetima” (Ibid). Odluke koje donosi SZO u krajnjem spadaju u „meko pravo” (Novičić, 2021), što sledi iz nastavka teksta.

SZO ima troslojnu strukturu (WHO 2020; Ch. IV-XI) koja nije oslobođena tenzija. Na međunarodnom nivou, Svetska zdravstvena skupština (WHA, u daljem tekstu Skupština), sastavljena od tročlanih delegacija država, glavni je „zakonodavac”: usvaja politike smernice, odluke, budžet i bira glavni izvršni organ koji nadgleda sprovođenje politike — Izvršni odbor, sastavljen od pojedinaca (u ličnom svojstvu) kvalifikovanih u oblasti zdravstva iz 34 države izabrane prema principu pravedne

geografske distribucije. Skupština bira i Generalnog direktora SZO, koji zapošljava Sekretarijat SZO, odnosno tehničko i administrativno osoblje u svojstvu međunarodnih službenika. Na regionalnom nivou postoji šest centara, koje određuju Skupština SZO i Izvršni odbor, u cilju implementacije odluka u okviru regiona. Regionalne centre predvode regionalni direktori koji imaju visok stepen nezavisnosti, što predstavlja „izvor stalne napetosti” (Lee 2009, 25, 31). Mada nisu propisane Ustavom SZO, praktično su uspostavljene i nacionalne kancelarije u skoro 145 zemalja. Njih obično šalju u državna ministarstva zdravlja nadležne regionalne kancelarije SZO, kojima i podnose izveštaje. Njihov doprinos misiji SZO se osporava kao „način na koji regionalni direktori raspodeljuju političke usluge” (Lee 2009, 34).

Podeljeni autoritet SZO, ekspertski i delegirani, pokušaj je da se ostvari „osetljiva ravnoteža” između „želje da SZO deluje” i prava država članica da „suvereno kontrolišu zdravstvena pitanja na svojim teritorijama” (Yi-Chong, Weller 2020, 52). I odlučivanje SZO je bivalentno, sa elementima i transnacionalnosti i međuvladinog modela. Tu generalno važi jednakost država i načelo „jedna država – jedan glas”, ali odluke se donose većinom glasova i to: 1) dvotrećinskom većinom – kada se odlučuje o važnim pitanjima u formi konvencija ili sporazuma; ili 2) prostom većinom o ostalim pitanjima. Ovaj transnacionalni momenat u odlučivanju (većinsko glasanje), može da poništi „trik” u stupanju na snagu (Frau, 2016). Naime, za navedene vrste odluka potrebne su nacionalne ratifikacije, koje se obavljaju u roku od osamnaest meseci, pri čemu članica koja ne prihvati odluku obaveštava o razlozima Generalnog direktora (WHO Constitution, Art. 19-20). Drugi vid odluka koje SZO može da usvaja jesu propisi (*regulations*; WHO Constitution, Art. 21-22), koje se tiču sprečavanja širenja bolesti, praksi vezanih za javno zdravlje, standarda u pogledu procedura dijagnostike i lečenja, isl. Za stupanje na snagu propisa nije potrebna ratifikacija, ali je članice mogu i odbiti, o čemu obaveštavaju Generalnog direktora SZO u roku propisanom u usvojenom propisu. Pored svega, SZO može da izdaje preporuke u vezi sa bilo kojim pitanjem iz svoje nadležnosti (WHO Constitution, Art. 23). U krajnjem, SZO može da savetuje, upozorava i pruža tehničke smernice i pomoć, ali nema ovlašćenje da primorava bilo koju državu na bilo šta (up. Novičić 2021). To je vrlo važno istaći zbog lociranja odgovornosti za stanja nacionalnog javnog zdravlja.

Navedeni način odlučivanja SZO i kolebanje država da prenesu odgovornost za javno zdravlje na viši nivo, glavni je razlog za to što jedinu konvenciju u ovoj oblasti usvojenu pod okriljem SZO predstavlja Okvirna konvencija o kontroli duvana (WHO FCTC, 2003). Drugi primer iskoraka u reformi međunarodnog zdravstvenog režima bile su izmene i dopune Međunarodnih zdravstvenih propisa (International Health Regulations, IHR; u daljem tekstu MZP) iz 1969. godine. Taj „ključni globalni instrument za zaštitu od međunarodnog širenja bolesti” (IHR 2005) menjan je više puta (v. Novičić, 2021), ali su tek posle prve globalne vanredne situacije u 21. veku u oblasti javnog

zdravlja – SARS (2002/3), tek reformom iz 2005. godine uvedene bitne nove nadležnosti za SZO tokom pandemija. Mada se u dokumentu ne zove „pandemijom”, već „vanrednom situacijom vezanom za javno zdravlje koja je od međunarodnog značaja” (Public Health Emergency of International Concern, PHEIC; Art. 1 IHR), takav „vanredni događaj” koji predstavlja „rizik za javno zdravlje drugih država putem širenja bolesti međunarodno” i „potencijalno zahteva koordiniran međunarodni odgovor”, utvrđuje i proglašava Generalni direktor „na osnovu primljenih informacija, posebno od države ugovornice na čijoj teritoriji se događaj dešava” (Art 12 IHR). Nije propisan konkretan prag za proglašenje pandemije, a čini se da se to radi na osnovu „naučnih dokaza i kontekstualne procene rizika” (Burci 2018, 683).

U svetlu iskustva sa proglašenjem pandemije KOVID-19 i dalekosežnih posledica koje je to izazvalo, nema sumnje da je Generalni sekretar SZO dobio novo moćno ovlašćenje. To je svakako „proširilo moć SZO” (Yi-chong i Weller 2020, 52), mada ostaje diskutabilno da li su stvorene nove striktno obaveze za države. One moraju da obavestite SZO o međunarodnim zdravstvenim rizicima i sledstvenim zdravstvenim merama u roku od 24 sata, ali SZO nema ovlašćenje da vrši inspekcije unutar država i ne može ih naterati na razmenu informacije (Art 5-11 IHR). Ukratko, ne postoji formalni mehanizam SZO za sprovođenje nadzora bolesti i procene rizika na teritoriji države članice, već se proces svodi na konsultacije sa odnosnom državom (v. Novičić 2021). Konsultacije su glavni metod i pri proglašenju pandemije, mada poslednju reč u tome ima, svakako, Generalni direktor SZO oslanjajući se na mišljenje Komiteta za hitne slučajeve (Emergency Committee; Art. 12.3. & 49.5 IHR) kojeg sam imenuje iz postojećeg spiska eksperata (Expert Roster; Art. 47 IHR). U svakom slučaju, odluke Generalnog sekretara tokom pandemije su preporuke po karakteru, dakle, nisu mandatorne prirode (Art. 1 IHR), a države svakako mogu usvajati i „dodatne zdravstvene mere” (Art 43 IHR) koje imaju isključivo nacionalnu dimenziju.

Opisani konsultativni režim primenjen je tokom poslednje krize na odnos SZO i Kine, kao zemlje porekla virusa, što je navelo na zaključak da je ovde, zapravo, institucionalizovan „sukob interesa” (Berman 2020). Sa druge strane, nema garancija da bi eliminisanje iz konsultacija odnosne države i nametanje nadzora u ovakvim okolnostima bili oslobođeno zloupotreba protiv te države (up. Behrendt and Mueller 2022). To je jedna od ključnih tema tekućih diskusija o reformi, isto kao i korišćenje dodatnih izvora informacija pri proglašenju pandemije, uglavnom iz neformalnih izvora (nevladinih i međuvladinih organizacija i opšte javnosti; up. Novičić 2021). Uglavnom, zahtevi za reformu se u krajnjem, grade na utisku da međunarodnoj zdravstvenoj upravi „nedostaju zubi”. Ono što se manje ističe je činjenica da ne postoji ni mehanizam praćenja obaveza ili odgovornosti same SZO, uključujući one vezane za proglašenje pandemije, preporuke koje izdaje i, posebno, njihovu usklađenost sa ljudskim pravima (up. Behrendt and Mueller 2022).

Dugi niz godina posle formiranja SZO, njen rad je finansiran uglavnom propisanim doprinosima država članica, ali se ta situacija vremenom menjala. Sa opštim trendom neoliberalne tokom devedestih godina prošlog veka su privatni i dobrovoljni prilozi država narasli na preko polovine budžeta SZO, da bi danas oni bili dominantni i iznosili više od 80% ukupnog prihoda, što je značajno povećalo budžet SZO – sa 1,4 milijarde dolara početkom devedesetih XX veka na 5,8 milijardi dolara u poslednje dve godine (Zarocostas 2022). Takva budžetska struktura sugerise postojanje nužnosti za SZO da „odgovori na politike, planove i preferencije različitih donatora“ (Lee 2009, 41), što svavako u krajnjem utiče i na postavljanje prioriteta. I generalno je tokom razvoja SZO bila predmet nadmetanja suprotstavljenih perspektiva spram njene politike i zadataka; jedne horizontalne i multisektorske, u krajnjem socio-medicinske perspective; i druge vertikalne i monofokalne, u osnovi tehnokratske i biomedicinske, koja epidemijske bolesti smatra uglavnom „biomedicinskim događajima kojima su potrebne samo tehnološke intervencije da bi se ukrotile“ (up. Cueto, Brown i Fee 2019, 2). Druga perspektiva je zadobijala dominaciju sa širenjem privatnih priloga u budžetu SZO i sve više presudno uticala na izbor prioriteta. U krajnjem, može se reći da je to dovelo do pomeranja od delegirano-ekspertskog modela autoriteta ka ka tehnokratskijem „modelu zasnovan na kapacitetima“ (up. McInnes 2015, 1302).

Opisani razvoj zahteva da se u istraživanju uzmu u obzir „različiti državni i nedržavni konstituenti koje imaju udela u odnosnom problem, tj. utiču i/ili su pod uticajem njega“ (Scholte 2020, 3), odnosno poslovnih, državnih i civilnih aktera pod jednim istraživačkim kišobran, što nudi pristup sa više interesnih strana (*multistakeholder*). No dalje pitanje je da li su takve „globalne inicijative“ zapravo rezultat „kombinacije sponzorstva od strane vodećih država, izvršenja od strane transnacionalne mreže elita, kapitalističkih težnji za globalnom akumulacijom i određenih dominantnih diskursa“ i, u krajnjem, „složene hegemonije“ (up. Scholte 2020, 19). U svakom slučaju, primer SZO nam pokazuje pravce u kojima se transformiše globalna uprava, što je posebno važno u oblastima kao što je javno zdravlje, koja mogu izazvati veliku štetu i polarizaciju za društva, ali i međunarodne odnose generalno (Novičić, 2021).

Razvoj ideje o novom međunarodnom ugovoru o pandemiji

Ideja o novom međunarodnom „okviru“ za vanredne situacije izazvane zaraznim bolestima, kojim bi se poboljšala spremnost sveta za pandemije i odgovora na njih, potiče iz godišnjih izveštaja tzv. Odbora za praćenje globalne

spremnosti (Global Preparedness Monitoring Board 2019; 2020), „nezavisnog tela” koje sazivaju generalni direktor Svetske zdravstvene organizacije i predsednik Svetske banke, a čine ga i politički lideri, direktori agencija i „stručnjaci svetske klase”, sa zadatkom da „napravi mapu puta za sigurniji svet” (*GPMB website, Mission Statement*). Prva zemlja koja je dostavila zvaničan poziv članicama Svetske zdravstvene organizacije (SZO) za „jačanje globalne arhitekture vezane za zdravlje putem novog međunarodnog ugovora” (april 2020) bio je Čile (Ministerio 2021), moguće u pokušaju da prebaci fokus javnosti sa domaćih neuspeha (Up. Méndez 2021) u krizi oko virusa KOVID-19.

Već do kraja 2020. godine inicijativu je, međutim, potpuno preuzela Evropska unija, koja je dosta uložila u lobiranje za ovaj projekat po međunarodnim forumima, s ciljem, kako se navodi i na namenskoj internet stranice, zaštite stanovništva celog sveta od zdravstvenih pretnji kroz, između ostalog, sistem globalog nadzora (Council 2022a). Tako je predsednik Evropskog saveta Šarl Mišel (Charles Michel) sa Specijalne sednice Generalne skupštine UN (3-4. decembra 2020) pozvao putem videa sve zemlje da, kao odgovor na pandemiju KOVID-19, usvoje obavezujući sporazum o pandemiji pod okriljem Ustava SZO (Council 2020). Zvaničnu odluku da se otvore pregovori za novi međunarodni ugovor o prevenciji pandemije usvojio je Evropski savet 25. februara 2021 (Council 2021b), a Savet 20. maja 2021 (Council 2021a).

Do kraja marta 2021. godine EU je, zajedno sa SZO, mobilisala podršku 25 šefova država i vlada da upute javni poziv za međunarodni sporazum o pandemiji (SZO, 30. mart 2021).² U navedenoj deklaraciji koju su preneli medijima širom sveta, izražava se „kolektivna posvećenost” takvim ciljevima kao što su stvaranje „globalnog zdravstvenog sistema primerenog ovom milenuju” ili „robusnije međunarodne zdravstvene arhitekture”, odnosno pristupima kao što su „Jedno zdravlje” (One health) i „Cela vlada i celo društvo” (all-of-government and all-of-society), bez mnogo preciziranja pomenutih koncepcija.

Redovno 74. po redu zasedanje Svetske zdravstvene skupštine održano je 24-31. maja 2021. godine, kada je usvojena rezolucija o jačanju SZO u pogledu

---

² Među njima se našao i predsednik Srbije Aleksandar Vučić, a apel su potpisali i predstavnici sledećih zemalja: Velike Britanije; Francuske, Nemačke, Italije, Španije, Hrvatske, Portugalije, Grčke, Rumunije, Holandije; Albanije, Norveške, Čilea, Ruande, Kenije, Tajlanda, Koreje, Kosta Rike, Južne Afrike, Trinidada i Tabaga, Tunisa, Senega, Indonezije, Ukrajine. Godinu dana ranije, sličan apel za jačanje međunarodne saradnje u borbi protiv virusa KOVID-19, ali bez poziva na međunarodni ugovor, čiji inicijator je bila Komunistička partija Kine, potpisala je vladajuća Srpska napredna stranka. “Zajedničko otvoreno pismo političkih partija sveta o bližoj međunarodnoj saradnji u borbi protiv virusa KOVID-19 (SNS 2020)”.

pripremljenosti za pandemije (WHO 2021c). Na skupu je iskazano veliko interesovanje za evropsku inicijativu koju su predvodile Francuska i Nemačka, ali u pogledu potpisivanja novog obavezujućeg ugovora članstvo SZO nije postiglo konsenzus, pa je potencijalna polarizacija odložila izjašnjavanje za „specijalnu sesiju” Skupštine SZO zakazanu za kraj godine, drugu takve prirode od njenog osnivanja. U okolnostima kada inicijativa još nije imala podršku velikih sila (SAD – gde se obavljala tranzicija vlasti sa Trampove na Bajdenovu administraciju; Kine i Rusije), više zemalja je izrazio nepoverenje prema žurbi da se u postojećim okolnostima ograniče dalje čvršćim međunarodnim obavezama. To oklevanje sumira poruka predstavnika Rusije tokom debate: „Moramo razumeti zašto instrumenti koje imamo ne rade” (u: Dentic 2021, 6).

Američka podrška globalnom ugovoru o pandemiji već se uveliko nazirala kada je u septembru 2021. kao domaćin virtuelnog „Globalnog samita o vakcinama”, Bajden apelovao za „čvršću arhitekturu globalne zdravstvene bezbednosti”. Nerednog meseca je EU iskoristila italijansko predsedavanje grupom G20 u Rimu za formiranje Radne grupa za zdravlje i finansije (Health-Finance Task Force), sačinjene od odnosnih ministara, kao i predstavnika SZO i Svetske banke (G20 2021). Skupu G20 prisustvovao je već i kineski predsednik Si Điping, koji je izneo posebnu inicijativu za globalnu saradnju u pogledu vakcina (Xinhuanet 2021).

U susret specijalnom zasedanju Skupštine SZO održanom od 29. novembra do 1. decembra 2021, SAD su obelodanile podršku globalnom ugovoru o pandemiji (VOA 2021). Na samoj Skupštini SZO konsenzusom je usvojena odluka da se pokrene proces pregovaranja i izrade konvencije, sporazuma ili drugog međunarodnog instrumenta za jačanje prevencije pandemije, spremnosti i odgovora na nju, i da se, u tu svrhu, oformi Međuvladino pregovaračko telo (Intergovernmental Negotiating Body; u daljem tekstu MPT). Prvi sastanak MPT je održalo 24. februara 2022. godine, dok se drugi očekuje do avgusta 2022. Plan je da se izveštaj o napretku pregovora dostavi Skupštini SZO sredinom 2023. godine, a krajnji cilj da se ugovor o pandemiji usvoji na 77. zasedanju Skupštine SZO sredinom 2024. godine.

Generalni direktor SZO Tedros Adhanom Gebrejesus (Tedros Adhanom Ghebreyesus) označio je odluku SZO o pokretanju pregovora o obavezujućem ugovoru o pandemiji kao „istorijski moment” (WHO 2021e), a uz pomoć ove platforme, između ostalog, Gebrejesus će uskoro obezbediti i svoj drugi mandat. Naime, on je reizabran na mesto Generalnog direktora SZO na ovogodišnjem redovnom zasedanju Skupštine održanom od 22-28. maja 2022, na kojem je Bajdenova administracija potvrdila da je potpuno preuzela inicijativu o reformi međunarodnog zdravstvenog režima, i to predlogom izmena i dopuna postojećih Međunarodnih zdravstvenih propisa (2005). Dalekosežne posledice predloga SAD

mnoge su iznenadile pa je on, u konačnici, gotovo u potpunosti odbačen, uprkos tome što su se međunarodne okolnosti u međuvremenu dramatično promene zbog rata u Ukrajini, budući da je on angažovao Rusiju, jednog od glavnih protivnika ubrazavanja procesa reforme. Američki predlog je za sada odbijen i to, ponovo na iznenađenje mnogih, uglavnom zahvaljujući grupi afričkih zemalja (47) na čelu sa Bocvanom.

Na ovom mestu potrebno je iskristalitati par zaključaka o opisanom procesu – veoma zavisnom od putanje razvoja (*path dependance*). Očigledno se radi o procesu koji se vodi sa samog vrha međunarodne politike (*top-down*), što prati nedostatak transparentnosti i, do skora, gotovo nepostojanje svesti i rasprave u javnosti o njemu. Dalje, uočava se formacija bez presedan u međunarodnoj politici koja prati ovaj process od samog početka – naime, strukture javnog zdravlja praćene su finansijskim strukturama, što se ogleda još od inicijative tzv. Odbora za praćenje globalne spremnosti (SZO i Svetska banka), preko Radne grupa za zdravlje i finansije u okviru G20, a što je preslikano i na format konferencije šefova diplomatije i ministara zdravlja EU održane 7. februar 2022. u Lionu (Euractiv 2022). Na poslednjem skupu potvrđeno je usvajanje globalnog ugovora o pandemiji kao cilj EU, ali i dalji razvoj i jačanje evropske „spoljne zdravstvene politike”.

Izgleda da je oblast javnog zdravlja prepoznata u strukturama EU kao ključno polje ispoljavanja „meke moći” na međunarodnoj sceni ili promovisanja „nove geopolitičku asertivnost u globalnoj zdravstvenoj areni” (Dentico, van de Pas, and Patnaik 2021, 30). U vreme kad se stavila na čelo lobiranja za novi ugovor o pandemiji EU je bila suočena, sa jedne strane, sa Trampovim pretnjama da će se SAD povući iz SZO i, sa druge strane, sa „rastućom kineskom globalnom zdravstvenom hegemonijom” (Dentico 2021, 5). Un tom kontekstu je razumljivo novo zalaganje evropskih struktura, mada nema sumnje da je Bajdenova administracija preuzela kormilo koalicije za reforme „globalne zdravstvene arhitekture”.

Američki predlozi za reformu Međunarodnih zdravstvenih propisa

Američki predlog izmena i dopuna MZP dospeo je na dnevni red ovogodišnjeg redovnog 75. zasedanja Skupštine SZO (22-28. maj 2022) i, čini se, bio iznenađenje za mnoge delegacije. Mada se ispostavlja da je delegacija SAD sam predlog dostavila SZO-u još u januaru i da je on cirkulisan drugim zemljama, gotovo da nije bilo svesti ili rasprave o njima u široj javnosti okupiranoj ukrajinskim sukobom dok se ona stručna fokusirala na novi međunarodni instrument o pandemiji o kojem

su krajem prošle godine pokrenuti pregovori i formirano pregovaračko telo za izradu nacрта koje je već kranulo u konsultacije ekspertskeg karaktera na međuvladinom nivou. Tom prilikom se, doduše, razmatrala i mogućnost ciljanih amandmana MZP, ali i utvrdilo da se o reviziji celokupnih MZP neće pregovarati zbog opasnosti od daljeg komplikovanja i dupliranja procesa (WHO 2021b).

U pogledu razlika između usvajanja novog instrumenta o pandemiji i ciljanih amandmana MZP postoji, najpre, drugačija proceduralna usvajanja: u prvom slučaju potrebna je nacionalna ratifikacija (*opt in*), dok u drugom nije potrebna ratifikacija, ali postoji mogućnost izuzeća (*opt out*). Ratifikacija pogoduje podizanju javne svesti, jačanju rasprave i demokratskoj inkluziji, i konkretnijeg je sadržaja, a svakako užeg od onog koji bi mogao biti pokriven novim instrumentom. Međutim, čak su i ciljani amandmani delegacije SAD, više proceduralnog nego sadržajnog karaktera, tako formulisani da bi imali dalekosežne posledice, da su usvojeni.

Kao ko-sponzori američkog predloga amandmana MZP do same 75. Skupštine SZO pojavili su se EU i još 18 država.³ Predlog je predvideo značajno proširenje ovlašćenja SZO u vanrednim situacijama, na više načina: povećanjem izvršnih ovlašćenja Generalnog direktora SZO i uvođenjem novog pojma „prelaznog upozorenja vezanog za javno zdravlje“; uvođenjem službenih misija koje raspoređuje SZO u članicama u slučaju pandemije; i uvođenje novog Odbora za proveru usklađenosti i Univerzalnog mehanizma ocenjivanja/kontrole.

Predložene američke izmene i dopune dalje centralizuje ovlašćenje Generalnog sekretara SZO da proglasi pandemiju. Uklanjanja se potreba da se on savetuje i teži sporazumu sa odnosnom državom članicom (u kojoj se pojavila zaraza), što bi rešilo mogući sukob interesa, ali i dodatno ograničilo suvereno pravo države na donošenje na sopstvenu zdravstvenu politiku, ukoliko se ona ne slaže sa procenom Generalnog sekretara SZO. Ovde nije predložena nikakva zaštita od zloupotreba, a predlog je verovatno motivisan iskustvom sa Kino i uverenjem da se sam predlagač (SAD) ne može naći u sličnoj situaciji.

Nadalje, Generalni sekretar SZO mogao bi da izdaje i „prelazna upozorenja vezana za javno zdravlje“ (*intermediate public health alert*), ako proceni da situacija zahteva „pojačanu međunarodnu svest“, za koju prag ostaje nedefinisan (predložen novi član – Art. 12.6. IHR). Tome treba dodati da iskustvo sugeriše da bi se time u ubrzanoj proceduri i distribuirali nelicencirana dijagnostička sredstva, terapije i vakcine i, u krajnjem, farmaceutska industrija bi bila podstaknuta da ubrza

---

³ To su: Albanija, Australija, Kanada, Kolombija, Kosta Rika, Dominikanska Republika, Gvatemala, Indija, Jamajka, Japan, Monako, Crna Gora, Norveška, Peru, Republika Koreja, Švajcarska, Ujedinjeno Kraljevstvo i Urugvaj (U.S. Mission 2022).

protokole ispitivanja (up. Behrendt and Müller, 2022), što može da umanjí sigurnoste garancije istih.

Američki amandmani predviđaju mogućnost da i šest regionalnih direktora SZO mogu da proglase „vanredno stanje vezano za javno zdravstvo od regionalnog značaja” (*public health emergency of regional concern*, PHERC; predložen novi član – Art. 12.7. IHR), što bi, bez sumnje, dodalo „nove preklapajuće slojeve vanrednih izvršnih ovlašćenja”, bez naznaka u samom predlogu o podeli ovlašćenja između regionalnog i međunarodnog nivoa, niti o tome kako će i ovo povećanje izvršnih ovlašćenja biti zaštićeno od zloupotreba (up. Behrendt and Müller, 2022).

Predloženo je i to da se izvršnih u proceni zdravstvenih rizika SZO više oslanja na informacije primljene izvan službenih kanala (amandmani na: Art. 9. & 10. IHR), dajući odgovarajućim državama samo 24 sata da provere takve informacije i da prihvate „ponudu” SZO da saradjuju. Pritom, odbijanje takve „ponude” ima za posledicu otkrivanje zdravstvenih informacija, čime se dotičnoj državi ne daje mogućnost da izrazi svoje stavove, uključujući potencijalno neopravdane optužbe (Behrendt and Müller, 2022).

Sličan je i predlog amandmana koji uređuje pomoć SZO odnosnoj državi u pandemiji [izmene: Art. 13(3) & 13(4) IHR], pri čemu misiju koju raspoređuje SZO (*deployment mission*) država više ne „može” (*may*), nego „mora” (*shall*) da prihvati, a izbrisan je i izraz „na zahtev države članice”. Ukoliko država ne prihvati takvu ponudu za pomoć u roku od dva dana, mora to da opravda bez obzira na ekonomske i finansijske posledice i lokalne okolnosti i preferencije, čime ova misija SZO postaje, zapravo, zadata opcija (Behrendt and Müller, 2022). Ta misija dalje podrazumeva raspoređivanje stručnih timova SZO radi procene na licu mesta (izmene i dopune: Art. 15.2. IHR), što s pravom izaziva podozrenje da bi se, zapravo, to svelo na eksperte američkog Centra za kontrolu i prevenciju bolesti (*US Centre for Disease Control and Prevention, CDC*) koji je usko povezan sa SZO zbog tehničkih veština u epidemiološkim istraživanjima (Behrendt and Müller, 2022). Slične predloge predstavnici SAD su iznosili tokom revizije MZP 2005, što je tada odbijeno zbog sumnje da iza njih stoji namera SAD da dobiju pristup istraživačkim ustanovama za biološku odbranu širom sveta, odnosno špijunaža (Behrendt and Müller, 2022).

Američki amandmani podrazumevaju i formiranje novog odbora i novog mehanizma koji dalje smanjuju slobodu akcije država da sprovodi zdravstvenu politiku. Odbora za proveru usklađenosti (*Compliance Committee*), sastavljen od šest državnih stručnjaka iz svakog regiona, imao bi zadatak da nadzire poštovanje obaveza država, traži i prikuplja informacije, usluge stručnjaka, savetnika, nedržavnih aktera, da nudi finansijsku i tehničku pomoć i, konačno, preporučí mere

povinovanja (novo poglavlje IV MZP). Pored njega, postojao bi i Univerzalni mehanizam kontrole (*Universal Peer Review Mechanism*) kapaciteta država za otkrivanje, procenu, obaveštavanje i prijavljivanje patogena (amandman na člana 5. MZP). Ukoliko bi se ovi mehanizmi sproveli, verovatno bi došlo do restrukturiranja zdravstvenih sistema država i alociranju budžeta iz primarne zdravstvene zaštite ka aktivnostima nadzora pandemije, pripravnosti i odgovora, bez obzira na to kako se trošak bolesti lokalno širi (up. Behrendt and Müller, 2022)

Konačno, SAD su predložile da se skрати vreme tokom kojeg države potpisnice MZP mogu da odbiju odluke Skupštine SZO, i to sa 18 na šest meseci (izmena: Art. 59 IHR). To je odbijeno, ali je prihvaćeno da se taj period smanji na 10 meseci. To znači da će buduće izmene i dopune MZP stupiti na snagu u roku od 12, a ne kao ranije 24 meseca. To je jedini uspeh američkog predloga amandmana na MZP, ispregovan tokom 75. zasedanju Skupštine SZO iza zatvorenih vrata, ili „kompromis“, kako ga predstavljaju američki mediji. Ali nije isključeno da će se američki predlozi ponovo naći na dnevnom redu, bilo opet kao predlog amandmana na MZP ili u novom ugovoru o pandemiji.

Svetska zdravstvena skupština (maj 2022)

Usvojene izmene i dopune člana 59 MZP skratice donekle vreme usvajanja budućih promena ovog dokumenta, ali ostaje nejasno šta se u konačnici dobija, budući da je planirano da se taj process završi 2024. godine, isto kao i usaglašavanje eventualnog novog međunarodnog ugovora. Prema mapi puta, države članice SZO će do 30. septembra tekuće godine izneti svoje predloge amandmana na MZP, a početkom sledeće godine Generalni sekretar SZO sumiraće ih u novom godišnjem izveštaju (WHO 2022e). Za sada je nejasno i to kakav će biti odnos promena MZP i novog ugovora, niti šta će na kraju uopšte doći do finalizacije. Različiti modaliteti razvoja izneti u finalnom izveštaju sa 75. zasedanja Svetske zdravstvene skupštine od strane Generalnog sekretara SZO, sugerišu da su sve opcije otvorene (WHA 2021b).

Što se tiče SAD, događaji sa poslednjeg zasedanja SZO pokazuju da su očigledno prednost dale menjanju postojećih MZP, na uštrb novog ugovora. Razvoj stava SAD prema ovom pitanju, od Trampovog radikalnog osporavanja same egzistencije ove organizacije, do postepenog preuzimanja od EU kormila reformskog procesa tokom tranzitnog perioda Bajdenove administracije, uz opredeljenje da se menja MZP praćeno deklarivnim podržavanjem i mogućnosti usvajanja novog ugovora, sugeriše da je ova zemlja na tragu dugotrajne taktike da učestvuje u pregovorima o nekom sporazumu, čak i ako mu se na kraju ne pridruži (npr. Rimski statut MKS, Konvencija

o pravu mora; v. Halabi 2021). Model reformi putem amandmana na MZP omogućava SAD direktniju kontrolu tog procesa bez nacionalne ratifikacije i mnogo buke oko svega.

Takvom stavu SAD ide u prilog i rekonstrukcija višeg rukovodstva SZO izvršena na poslednjem zasedanju Skupštine, koja „odslikava želju Vašingtona da vidi novo rukovodstvo” (Health Policy Watch 2022). Ako se tome doda preporuka uticajne stručne javnosti u SAD (npr. Fidler, CFR) za pristup „saveza više deoničara” (*multistakeholder alliances*), odnosno savez države, međunarodnih organizacija, privatnih korporacija i nevladinih aktera – bez sklapanja ugovora, može se reći da su se SAD vratile u staro sedlo iz devedesetih godina prošlog veka. Naime, od tada svedočimo jednoj revoluciji u „globalnom zdravstvu” koja najviše duguje tom „partnerstvu javnog i privatnog” (Fidler, Council on Foreign Relations 2021). U vreme kada izgleda da je SZO preterano birokratska, spora i neefikasna, stvaranje novih globalnih zdravstvenih partnerstava slavi se kao „zamah inovacija i efikasnosti” (Kickbusch and Holzscheiter 2021, 2). Javno zdravstvo je bez sumnje, „omiljeno igralište za partnerstva i saveze između javnih institucija i privatnih aktera” (Ibid), ali i „platforma” za „uključivanje stečenih interesa korporativnih aktera” u njihovom „metamorfoznom prerusavanju” (Dentico 2021, 12; videti i: Novičić 2021).

Sa druge strane, na 75. zasedanju Skupštine SZO mnoge zemlje izrazile su rezerve ili protivljenje američkom predlogu (Kina, Rusija, Brazil, Malezija), ali se brojnošću istakla grupa afričkih zemalja u čije ime je govorila Bocvana. Dalji tok događaja pokazaće da li je to bila retka predstava afričke solidarnosti i moći (izražena, simbolično, na Dan afrike, 24/5. maja) ili će se potvrditi spekulacije da se radi, zapravo, o očekivanju koncesija od razvijenih zemalja u pristupu vakcinama (Reuters 2022). Pravedniji pristup vakcinama jeste tema koja se iskristala u kontekstu procesa reforme međunarodnog zdravstvenog režima, a fraza o „jednakosti” uporno se pojavljuje i u dokumentima usvojenim od strane SZO (Npr. WHO 2022e). Jedan od radikalnih predloga u široj javnosti posebno vezanog za humanitarne organizacije jeste odricanje od patenata i drugih prava intelektualne svojine na vakcine, dijagnostiku i tretman KOVID-19. Međutim, protiv tog odricanja, i time *de facto* protiv privremenog odustajanja od stečenih monopola, ostaju i EU, i Velika Britanija (i, na primer, Švajcarska), dakle, paradoksalno, uglavnom zemlje koje forsiraju reformu međunarodnog zdravstvenog režima. Bajden je deklarativno indicirao podršku ovoj inicijativi sa sa pomenutog Svetskog samita o vakcinama, ali se ne uočava i i praktično lobiraju u tom pravcu.

Među ostalim učincima 75. zasedanja Skupštine SZO, nalazi se, svakako, i odluka o „održivom finansiranju” (v. WHO 2022f) usvojena 24. maja 2022, koja predviđa postupno povećanje obaveznih doprinosa za SZO na 50% osnovnog budžeta SZO

do 2030-2031. godine. Procenjuje se da se da je taj iznos u 2020-2021. godini bio svega 16%, pa se i novi planirani budžet ocenjuje kao „najvažnija novost za organizaciju u poslednjih 30 godina“, kao presudna, radikalna, pravovremena, koja će pomoći da se ojača nezavisnost SZO u globalnom upravljanju zdravstvom (up. Zarocostas, Lancet 2022). Po rečima Generalnog direktora SZO ovo će „zaštiti nezavisnost normativnog rada SZO“ (Ibid), što je zabrinjavajuća izjava koja, po našem mišljenju, implicira da bez te količine novca – što je sadašnje stanje, međunarodne birokrate ne mogu biti nezavisne u normativnom radu. Prema drugom delu iste izjave starog-novog Generalnog sekretara SZO, planira budžet će „osigurati snažan glas o globalnim zdravstvenim pitanjima za sve zemlje - bez obzira na njihovu veličinu ili nivo prihoda.“ Nama se, pak, čini da se snažan glas tih zemalja upravo pokazao na primeru afričkog blokiranja američkog predloga amandmana, i bez dodatnog budžeta a zahvaljujući solidarnosti i udruživanju tih zemalja. Generalno, svako dalje zahvatanje u nacionalne budžete za rad SZO moralo bi biti praćeno transparentnim finansijskim izveštajima o ranijim trošenjima i prioritetima u tom poduhvatu.

Poslednje zasedanje Skupštine SZO nije moglo, naravno, da bude pošteđeno klasične geopolitike. Naime, u kontekstu rata u Ukrajini, evropski ogranak SZO podneo je rezoluciju u kojoj se osuđuju „napadi ruskih snaga na zdravstvenu službu u Ukrajini“ (WHO–RC Europe 2022). Rezolucija je i usvojena u nešto izmenjenom obliku i uz ko-sponzore iz same Ukrajine, SAD, Velike Britanije, i druge prateće države (WHO 2022c), sa ukupno 88 glasova „za“, 12 protiv i 53 uzdržanih. Rusija je osporava navode protivničke strane i, sa svoje strane i uz pomoć Sirije, podnela svoj nacrt rezolucije (WHO 2022b). Ovi događaji su potpuno zasenili prve dane proteklog zasedanja Skupštine SZO, a situacija se dalje zakomplikovala kada je na red došla i rezolucija o zdravstvenim uslovima na Okupiranoj palestinskoj teritoriji, uključujući istočni Jerusalim i okupirani sirijski Golan (WHO 2022a), koju su predložile Palestina, Sirija, Egipat, Jordan, Liban i druge zemlje u regionu, i koja je usvojena sa 77 glasova „za“ i 14 protiv, uz 36 suzdržanih. Situacija je pretela da se pretvori u tragikomediju nedoslednosti kada su se SAD, Velika Britanija i Izrael usprotivile tekstu potonje rezolucije, uz obrazloženje da je u njemu izdvojena jedna zemlja (Izrael), na što ih je delegacija Palestine upozorila na dvostruke standarde, aludirajući na podršku Ukrajini. Sve to se odigravalo pod pretencioznom vodećom parolom celog ovog zasedanja i posebne inicijative Generalnog sekretara SZO „Zdravlje za mir, mir za zdravlje“ (Health for peace, peace for health; WHO 2022g), koja možda zaslužuje, kao i finansira SZO, jedan poseban prostor i tekst.

Na polju odmeravanja snage na međunarodnoj zdravstvenoj arena, u sudaru sa Kinom zapadne zemlje imale su manje uspeha. Preciznije govoreći, ni ove godine im nije prošao pokušaj da Tajvanu obezbede posmatrački status. Naime, učešće

Tajvana u radu međunarodnih organizacija podleže načelu „jedna Kina”, a od 2008. godine, pozivan je na Skuštinu SZO kao „promatrač”, prema diskrecijskom nahođenju Generalnog direktora. Taj poziv izostaje od 2016. godine, posle izbora nove vlade sa tvrdim stavom prema Kini, a obnovljen je u svetlu pandemije KOVID-19 i navoda o kineskom prikrivanju porekla virusa. Američka delegacija u SZO dobila je zvaničan nalog od Kongresa (U.S. Congress 2022) i Stejt Departmenta (U.S. Department of State 2022) da lobira za taj zahtev, ali se Kina usprotivila, kao i ranije, ovim „lažnim tvrdnjama” (WHO 2021e) koje vidi kao podsticanje separatizma”, „politizaciju i stigmatizaciju”. Kina je, inače, obezbedila sebi mesto u Izvršnom odboru SZO i za sledeći mandat.

Presek stanja reforme i perspektiva međunarodnog zdravstvenog režima

Dosadašnja analiza pokazuje da je na sadašnjem stupnju razvoja međunarodnog režima vezanog za javno zdravlje odgovornost za stanje nacionalnog javnog zdravlja, u formalnom smislu, i dalje na državnim administracijama. One mogu odluke SZO da odbace (opt out), ili moraju da ih ratifikuju (opt in), a preporuke SZO su svakako samo savetodavnog karaktera. Od tog zaključka, pa do stava da je za bolje suočavanje sa pandemijama neophodno ojačati međunarodnu upravu, što je polazište zalaganja za reformu međunarodnog zdravstvenog režima, nalazi se prazan prostor koji nije ispunjen adekvatnim i ubedljivim objašnjenjem svrhe ovog projekta ili eksperimenta. Ostaje sporno pitanje zašto bismo morali da prenesemo na međunarodnu organizaciju odgovornost za javno zdravlje (suverenitet), ako nije jasno kako tačno i kome sama ta organizacija odgovara. To je posebno važno znati u kontekstu izloženih „javno-privatnih partnerstava”, jedne izrazito netransparentne zone odgovornosti, kao i klasičnih odnosa snaga na koje organizacija sa tako plemenitim ciljem nije imuna, a koji su jako promenjivi, posebno u multipolarnom svetu koji nastaje.

Nema sumnje da je kriza izazvana KOVIDOM-19 stvorila podsticaj bez presedana za insajdere SZO i prateće intelektualne zajednice da se založe za reformu međunarodnog režima javnog zdravlja. Sa druge strane može se, pak, tvrditi da je upravo „kolaps saradnje tokom KOVID-19 razbio je ideju da transnacionalne zdravstvene pretnje stvaraju harmoniju interesa među državama” (Fidler 2021), kao i imperativ očuvanja suvereniteta umesto prihvatanja ograničenja suverenih prerogativa i obaveza za prenos oskudnih resursa na druge zemlje i organizacije. Ima smisla i upozorenje da je “posebna osetljivost” potrebna prema vladama koje

se zalažu za stvaranje novih struktura i “mogućnost da je njihovo zalaganje za novi globalni sporazum ‘dimna zavesa’ za odvratanje od domaćeg neuspeha u pripremi i kontroli pandemije” (Kickbusch and Holzscheiter 2021, 2).

Zalaganje za očuvanje suvereniteta u pitanjima koja se direktno tiču svakog pojedinca i imaju potencijal da toliko polarizuju naša društva, kao što je javno zdravlje, predstavlja „globo skepticizam” u duhu sa dubokom tradicijom (v. Novičić 2015). Suverenitet u ovim pitanjima znači, u krajnjem, jasnu situaciju u pogledu odgovornosti za stanje ljudskih prava, U savremenim rasprava nedovoljno su osvetljeni „dalekosežnih i višestrukih štetnih efekata koje su imale reakcije SZO i različitih država po zdravlje ljudi i živi širom sveta” (Behrendt and Müller 2022). Nedostaju detaljne analize brojnih pravnih pitanja, posebno kršenja osnovnog ljudsko pravo na najviši mogući standard zdravlja (pravo na zdravlje; up. Behrendt and Müller 2022). Tome treba dodati i problematično dodeljivanja prioritarnog statusa određenim zdravstvenim intervencijama u svetlu stvarnog opterećenja od bolesti i raspodele budžeta za javno zdravstvo.

Generalno, iskustvo sa KOVIDOM-19 pokazuje da se iz predostrožnosti lako sklizne u normalizaciju vanrednog stanja i ekstremnih mera koje ga prate. Dodatno, pristup „cela vlada – celo društvo” (whole-of-government/whole-of-society), koje prepuručuje i SZO, u kojem se sve aktivnosti javnih tela usklađuju pod vodstvom izvršne vlasti kroz hitne mere i donošenje odluka izvršnim uredbama, dovodi do suspenzije podelu vlasti i redovnih demokratskih zakonodavnih procesa (up. Behrendt and Müller 2022). Dalje, pooštavanje kontrole u pristupu informacijama, koji se naziva „upravljanje infodemijom”, takođe je problematično u vezi s pravom na slobodu izražavanja i pravom na naučno istraživanje. U praksi, ono je dovelo do cenzure na internet platformama (YouTube, Facebook i Twitter). To stanje otežava i prenošenje zdravstvenih informacija utemeljenih na dokazima, i sasvim sigurno pogrešno shvata nezavisnost nauke i ne doprinosi njenom konstruktivnom razvoju (up. Behrer and Müller 2022).

Pored svega, tu je i pozivanje SZO na uspostavljanje novog centralizovanog sistema digitaliziranog nadzora i mada je SZO, verovatno zbog reakcije javnosti, pokazala tendenciju da istakne njegovu kolaborativnu dimenziju (*collaborative surveillance*, WHO 2022d), takav prioriteti mora biti pažljivo razmotren u pogledu kompatibilnosti sa pravom na privatnost i posebno strogom zaštitom zdravstvenih podataka (up. Behrendt and Müller 2022). To se posebno mora imati u vidu u kontekstu toga da su pitanja zdravlja, slično kao pitanja klimatskih promena, i izgradnja globalnih institucija u vezi sa njima, označavaju „kao polje obeženo tehnologijom i korporativnim interesima”, te se o njima „ne može se razmišljati izvan novog tehnološkog poretka, u kojem su pretenzije na moć i dominaciju

neodvojive od tehnologije, nauke, vlasništva podataka i autoriteta u digitalnom svetu” (Kickbusch and Holzscheiter. p. 3)

U opisanom kontekstu, pitanje reforme međunarodnog zdravstvenog režima će ukazati kako bi svetska politika mogla da se razvija u budućnosti. Sve se čini da nam ona nudi, zapravo, povratak u prošlost, barem što se tiče zapadnog dela međunarodne zajednice, gde je ponovo na stolu „preispitivanje paradigme globalne zdravstvene bezbednosti” fokusirane na „bezbednost ljudi, a ne granica” (Nikogosian 2021, 21-22) i generalno, „učvršćivanje jednodimenzionalnog, sekuritiziranog odgovora na epidemije zaraznih bolesti” (Behrendt and Müller). I ne radi se ovde o tenziji između između etatističkog (statism) i globalističkog pristupa, pri čemu ovaj prvi prvenstveno fokusirana na bezbednost i državu u vestfalskom smislu, a drugi na prava pojedinaca, međunarodnu saradnju, i globalnu solidarnost (up. Wenham, Eccleston-Turner, and Voss 2022, 2). Radi se o etatizmu, u smislu fokusa na državnoj odgovornosti, samo je u nivou odgovornosti, nacionalnom ili globalnom, pri čemu, iz perspective pojedinca zabrinutog za svoje i zdravlje svojih bližnjih još i može da ima odgovornija uprava, odgovornost ovog prvog nivoa, nacionalnog, još i može da se kontroliše putem demokratskih procedura i praksi, dok ovaj drugi, daleki i globalni odgovornost skriva u netransparentnoj mreži udaljenih javnih i privatnih interesa. Kako taj površni optimizam (u najboljem slučaju, a preteća hipokrizija u najgorem) lako može da navede put distopije i, u krajnjem, samo zamagljuje borbe za interes i moć, pokazala je, nadamo se, analiza u ovom tekstu.

Nema sumnje da je koordinirana aktivnost na međunarodnom nivou ponekad potrebna za patogene koji imaju vrlo visoku stopu smrtnosti od infekcije, ali nepromišljeno zalaganje centralizacije međunarodne akcije, bez uzimanja u obzir lokalnih okolnosti i preferencija, tehnokratskim pristupom sa vrha ka naniže, može samo „dodatno da zaobiđe nijansirane odgovore utemeljene na ljudskim pravima” (up. Behrer and Müller 2022)

Težnja ka tome da se pojmovi vezani za zdravlje prošire do njihove neupotrebitosti, i ekstenzivna agenda reforme međunarodnog zdravstvenog režima, kojoj nedostaje fokus, jasnoća i koherentnost, stvara rizik da se politici ostavi više prostora da određuje prioritete na račun nauke i epidemiologije (Fidler 2021). To je osnov na kojem buja i skepticizam prema samoj medicine. Možda je upravo ovaj predah u tempu pandemije KOVID-19 i zaokupljenost najšire javnosti ratom u Ukrajini pravi trenutak da politika ustukne korak nazad i obezbedi prostor lekarima za temeljne analize gubitaka, propusta, promašaja iz prethodne dve vanredne godine? Šira stručna, naučna i generalna javnost svakako bi trebalo da nastave da prate događaje vezane za reformu SZO, Međunarodnih zdravstvenih pravila, novi ugovor, ili nešto treće što može iskrsnuti do 2024. godine, koja je postavljena kao rok za okončanje ovog posla.

Bibliografija

- Behrendt, Silvia and Amrei Müller. 2021. “Why the rush? A call for critical reflection on the legal and human rights implications of a potential new international treaty on pandemics”, EJIL Talk, Blog, July 29. <https://www.ejiltalk.org/why-the-rush-a-call-for-critical-reflection-on-the-legal-and-human-rights-implications-of-a-potential-new-international-treaty-on-pandemics>
- Berman, Ayelet. 2020. “The World Health Organization and COVID-19: How Much Legal Authority Does the WHO Really Have to Manage the Pandemic?” Centre for International Law – National University of Singapore, Blog, Accessed 20 February 2022. <https://cil.nus.edu.sg/the-world-health-organization-and-covid-19-how-much-legal-authority-does-the-who-really-have-to-manage-the-pandemic-by-dr-ayelet-berman>
- Cueto, Marcos, Brown, Theodore M. and Elisabeth Fee. 2019. *The World Health Organization – A History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dentico, Nicoletta. 2021. “The WHO pandemic treaty proposal: responding to needs or playing COVID geopolitics?”. Spotlight on Sustainable Development, Special Contribution 1.3, 3-12. ISBN 978-3-943126-53-2. https://www.2030spotlight.org/sites/default/files/download/Spotlight_Briefing-Nicoletta_Dentico_0.pdf
- Dentico, Nicoletta; van de Pas, Remco; and Priti Patnaik. 2021. *The Politics Of A Who Pandemic Treaty In A Disenchanted World*. G2H2 report, Geneva. <https://g2h2.org/wp-content/uploads/2021/11/The-Politics-of-a-WHO-Pandemic-Treaty-final.pdf>
- Euractiv*. 2022. “EU wants pandemic treaty to ban ‘wet markets’, reward virus detection”. February 9. <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/eu-wants-pandemic-treaty-to-ban-wet-markets-reward-virus-detection>
- Euractiv*. 2022. “French presidency eyes ‘Grenoble declaration’ as Health Union milestone”. February 11. <https://www.euractiv.com/section/health-consumers/news/french-presidency-eyes-grenoble-declaration-as-health-union-milestone/>
- Fidler, David P. 2021. “The Case Against a Pandemic Treaty”. Council on Foreign Relations, Think Global Health. November 26, <https://www.thinkglobalhealth.org/article/case-against-pandemic-treaty>
- Frau, Robert. 2016. “Creating Legal Effects for the WHO’s International Health Regulations (2005) – Which way forward?” *Völkerrechtsblog*, 13 April. DOI:

- 10.17176/20171201-133647. <https://voelkerrechtsblog.org/creating-legal-effects-for-the-whos-international-health-regulations-2005-which-way-forward>
- Halabi, Sam F. 2021. "Executive Authority under the U.S. Constitution to Enter a Pandemic Treaty or Other International Agreement". Preprint. <https://oneill.law.georgetown.edu/wp-content/uploads/2021/10/Executive-Authority-Under-the-U.S.-Constitution-to-Enter-a-Pandemic-Treaty-or-Other-International-Agreement.pdf>
- Health Policy Watch*. 2022. "Senior WHO Leadership Reshuffle Expected after Member States Agree on New Financing Formula for Global Health Agency". April 28. <https://healthpolicy-watch.news/who-member-states-global-health-agency>
- IEU Monitoring*. 2022. "Main results of the Joint Conference of EU Foreign Ministers and Health Ministers". February 10. https://portal.ieu-monitoring.com/editorial/main-results-of-the-joint-conference-of-eu-foreign-ministers-and-health-ministers?utm_source=ieue&utm_medium=web&utm_campaign=portal
- Kickbusch, Ilona and Anna Holzscheiter. 2021. "Can geopolitics derail the pandemic treaty?". *British Medical Journal*, BMJ 2021;375:e069129, 26 November. DOI: 10.1136/bmj-2021-069129, <https://www.bmj.com/content/375/bmj-2021-069129>
- Krasner, Stephen D. 1983. "Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables". In: *International Regimes*, edited by S. D. Krasner, 1-22. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Lee, Kelley. 2008. *The World Health Organization (WHO)*. London: Routledge.
- McInnes, Colin. 2015. "WHO's Next? Changing authority in global health governance after Ebola". *International Affairs*, 91 (6): 1299-1316.
- Méndez, Claudio A. 2021. "The Politics of the COVID-19 Pandemic Response in Chile". In: *Coronavirus Politics: The Comparative Politics and Policy of COVID-19*, edited by Scott L. Greer, Elizabeth J. King, Elize Massard da Fonseca, and Andre Peralta-Santos, 522-540. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Nikogosian, Haik. 2021. "A Guide to a Pandemic Treaty: things you must know to help you make a decision on a pandemic treaty", Geneva, Graduate Institute of International and Development Studies, Global Health Centre. <https://www.graduateinstitute.ch/library/publications-institute/guide-pandemic-treaty-things-you-must-know-help-you-make-decision>
- Novičić, Žaklina. 2013. "Kenneth Waltz i neorealizam". U: *Teorije međunarodnih odnosa – realizam*, uredio Dejan Jović, 264-287. Zagreb: Politička kultura.

- Novičić, Žaklina. 2015. "Globoskepticizam klasičnih liberala". *Međunarodni problemi*, LXVII (1): 45-63.
- Novičić, Žaklina. 2021. "Decision-Making Authority of the World Health Organization in a Pandemic: Institutionalism and beyond. In: International Organizations and States' Respons to COVID-19, edited by Sanja Jelisavac Trošič and Jelica Gordanić, 109-125. Belgrade: Institute of international politics and economics.
- Scholte, Jaan Art. 2020. "Multistakeholderism - Filling the Global Governance Gap?" Global Challenges Foundation", Stockholm: Sweden. Accessed 25 January 2021. <https://globalchallenges.org/multistakeholderism-filling-the-global-governance-gap/>
- Voice of America*. 2021. "US Supports Creation of Global Pandemic Treaty". November 30. <https://www.voanews.com/a/us-supports-creation-of-global-pandemic-treaty-/6334602.html>
- Volc, Kenet. 2008. *Teorija međunarodne politike*, Prevod Žaklina Novičić. Alexandria Press.
- Wenham, Clare; Eccleston-Turner, Mark and Maïke Voss. 2022. "The futility of the pandemic treaty: caught between globalism and statism". *International Affairs*, 98(3): 837–852.
- Xinhuanet*. 2021. "Xi proposes global vaccine cooperation action initiative". October 30. http://www.news.cn/english/2021-10/30/c_1310280156.htm
- Yi-chong, X., and Weller, P. 2020. "International Organisations and State Sovereignty: The World Health Organisation and COVID-19". *Social Alternatives*, 39 (2): 50-59.
- Zarocostas, John. 2022. "WHA sees changes to health regulations and WHO funding", *The Lancet*, 399: 2090-2091, DOI: 10.1016/S0140-6736(22)01007-8. Accessed 4 June 2022. [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(22\)01007-8/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(22)01007-8/fulltext)

Dokumentacija

- [G20] G20 Summit. 2021. "The G20 Established a Joint Finance-Health Task Force to Strengthen Pandemic Prevention, Preparedness and Response". 29 October. <http://www.g20.utoronto.ca/2021/211029-finance-health-news.html>
- [GPMB] Global Preparedness Monitoring Board. 2019. "A World at Risk: GPMB 2019 Annual Report". <https://www.gpmb.org/annual-reports/annual-report-2019>

- [GPMB] Global Preparedness Monitoring Board. 2020, "Annual Report 2020". <https://www.gpmb.org/annual-reports/annual-report-2020>
- [IHR 2005] World Health Organization. 2016. *International Health Regulations (2005)*. Third Edition. Accessed 20 December 2020. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241580496>
- [SNS] Srpska napredna stranka. 2020. "Зajедничко отворено писмо политичких партија света о ближој међународној сарадњи у борби против вируса COVID-19". 3. april. <https://www.sns.org.rs/novosti/saopstenja/srpska-napredna-stranka-je-potpisnica-zajednickog-otvorenog-pisma-politickih>
- [WHO Constitution] World Health Organization. 2020. "Constitution of the World Health Organization". In: *Basic documents*, Forty-ninth edition, including amendments adopted up to 31 May 2019. Accessed 25 January 2021. https://apps.who.int/gb/bd/pdf_files/BD_49th-en.pdf
- [WHO FCTC] World Health Organization. 2003. The WHO Framework Convention on Tobacco Control. Accessed 20 April 2022. https://fctc.who.int/publications/i/item/9241591013_2003
- [WHO – RC Europe] World Health Organization - Regional Committee for Europe. 2022. "WHA75: Health emergency in Ukraine and neighbouring countries, stemming from the Russian Federation's aggression". EUR/RCSS/CONF./2 Rev.2. May 10. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/353946/sscd02e-rev2-HealthEmergency-220351.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- [WHO] World Health Organization. 2021a. "Global leaders unite in urgent call for international pandemic treaty". March 30. <https://www.who.int/news/item/30-03-2021-global-leaders-unite-in-urgent-call-for-international-pandemic-treaty>
- [WHO] World Health Organization. 2021b. "Report by the Director-General, Report of the Member States Working Group on Strengthening WHO Preparedness and Response to Health Emergencies to the special session of the World Health Assembly". November 23. https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHASSA2/SSA2_3_E.pdf
- [WHO] World Health Organization. 2021c. "Strengthening WHO preparedness for and response to health emergencies". 31 May 2021. https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA74/A74_R7-en.pdf
- [WHO] World Health Organization. 2021d. "World Health Assembly agrees to launch process to develop historic global accord on pandemic prevention, preparedness and response". December 1. <https://www.who.int/news/item/>

- 01-12-2021-world-health-assembly-agrees-to-launch-process-to-develop-historic-global-accord-on-pandemic-prevention-preparedness-and-response
- [WHO] World Health Organization. 2021e. Second Special Session WHASS2/2021/REC/1. Decisions, Annex, Summary Records (full document). 29 November–1 December. https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHASS2-REC1/WHASS2_REC1-en.pdf#page=1
- [WHO] World Health Organization. 2022a. “Health conditions in the occupied Palestinian territory, including east Jerusalem, and in the occupied Syrian Golan”. A75/B/CONF./1. May 24. https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA75/A75_BCONF1-en.pdf
- [WHO] World Health Organization. 2022b. “Health emergency in and around Ukraine and refugee receiving and hosting countries Draft resolution proposed by the Russian Federation and the Syrian Arab Republic”. A75/A/CONF./8. May 24. https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA75/A75_ACONF8-en.pdf
- [WHO] World Health Organization. 2022c. “Health emergency in Ukraine and refugee receiving and hosting countries, stemming from the Russian Federation’s aggression”. A75/A/CONF./6. May 23. https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA75/A75_ACONF6-en.pdf
- [WHO] World Health Organization. 2022d. “Strengthening the global architecture for health emergency preparedness, response and resilience: Report by the Director-General”. A75/20. May 23. https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA75/A75_20-en.pdf
- [WHO] World Health Organization. 2022e. “Strengthening WHO preparedness for and response to health emergencies Report by the Director-General”. A75/17. May 23. https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA75/A75_17-en.pdf
- [WHO] World Health Organization. 2022f. “Sustainable financing: report of the Working Group: Report by the Director-General”. A75/9. May 13. https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA75/A75_9-en.pdf
- [WHO] World Health Organization. 2022g. “WHO Global Health for Peace Initiative (GHPI)”. Accessed April 30. <https://www.who.int/initiatives/who-health-and-peace-initiative>
- [Council] Council of the EU and the European Council. 2020. “Press release by President Charles Michel on an international Treaty on Pandemics”. 3. Dezember 2020. <https://www.consilium.europa.eu/de/press/press-releases/2020/12/03/press-release-by-president-charles-michel-on-an-international-treaty-on-pandemics>

- [Council] Council of the EU and the European Council. 2021a. "EU supports start of WHO process for establishment of Pandemic Treaty: Council decision". 20 May 2021. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/05/20/eu-supports-start-of-who-process-for-establishment-of-pandemic-treaty-council-decision/>
- [Council] Council of the EU and the European Council. 2021b. "Statement of the members of the European Council on COVID-19 and health". 25 February 2021. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/02/25/statement-of-the-members-of-the-european-council-on-covid-19-and-health-25-february-2021/>
- [Council] Council of the EU and the European Council. 2022. "An international treaty on pandemic prevention and preparedness". Accessed 3 March, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/coronavirus/pandemic-treaty/>
- [Ministerio] Ministerio de Relaciones Exteriores. 2021. "Twenty countries welcome Chile's initiative to establish a treaty to strengthen pandemic preparedness and response". March 31, <https://minrel.gob.cl/news/twenty-countries-welcome-chile-s-initiative-to-establish-a-treaty-to>
- [Ministry] Ministry of Foreign Affairs of Peoples Republic of China. 2022. "Foreign Ministry Spokesperson Zhao Lijian's Regular Press Conference". May 13. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2511_665403/202205/t20220513_10685941.html
- [U.S. Mission] U.S. Mission Geneva. 2022, "Strengthening WHO Preparedness for and Response to Health Emergencies". January 26. <https://geneva.usmission.gov/2022/01/26/strengthening-who-preparedness-for-and-response-to-health-emergencies/>
- [U.S. Congress] U.S. Congress. 2022. "S.812 - A bill to direct the Secretary of State to develop a strategy to regain observer status for Taiwan in the World Health Organization, and for other purposes". May 13. <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/812/text>
- [U.S. Department of State] U.S. Department of State. 2022. "Taiwan as an Observer in the World Health Assembly". Antony J. Blinken, Press Statement. May 18, 2022. <https://www.state.gov/taiwan-as-an-observer-in-the-world-health-assembly/>
- GPMB website <https://www.gpmb.org/about-us>*

Žaklina NOVIČIĆ

**REFORMING THE GLOBAL PUBLIC HEALTH REGIME:
TOWARDS GLOBAL GOVERNANCE**

Abstract: The paper addresses the ongoing international health regime reform, which should end in 2024 with the adoption of a new pandemic treaty or a revision of existing international health regulations. This process has not gone too far in its current stage of development. However, there is certainly an agenda to centralise global health governance, which includes various public and private interests and actors. Using a structural-institutional approach, the author assesses the degree of development of transnational centralisation of the international health regime, focuses attention on its important agency, actors, and interests, and indicates omissions in terms of governmental accountability and human rights manifested in this process.

Keywords: international health regime, global governance, World Health Organization, EU, USA, pandemic, accountability.

UDK 616-036.21:327(73)
Bibliid: 0025-8555, 74(2022)
Vol. LXXIV, br. 2, str. 233–253
DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2202233G>

Pregledni rad
Primljen: 10. marta 2022.
Odobren: 21. maja 2022.
CC BY-SA 4.0

Impact of the Covid-19 pandemic on the global role of the US

Jelica GORDANIĆ¹

Abstract: Even before the COVID-19 pandemic, Trump's politics of unilateralism had cast a shadow on the global role and leadership of the US. The COVID-19 pandemic is the first global crisis since the Cold War in which the US has not led the global response. On the other hand, global actors, like China and Russia, have been using the pandemic as a strategic opportunity. Medical supply donations and vaccine diplomacy have become very important tools for China and Russia to improve their global role and influence. These states have enlarged their influence in the Balkans, Latin America, Africa, Asia, and the Pacific region and improved their position as global actors. The paper examines why the US lost its global role during the pandemic and what the Biden administration can do to regain global leadership. The author considers that Trump's handling of the pandemic has created division and confusion rather than an effective strategy on a national and global level. The author concludes that embracing the multilateralism of the Biden administration is a necessary step forward. Rejoining the WHO, cooperating with COVAX and Gavi, and forming the Quad Vaccine Partnership may be the best strategies for the United States to reclaim its global role and leadership in the face of the COVID-19 pandemic.

Keywords: U.S., COVID-19, vaccine diplomacy, China, Russia, global role.

---

¹ Research Fellow, Institute of International Politics and Economics, Belgrade.

E-mail: jelica@diplomacy.bg.ac.rs

The paper presents findings of a study developed as a part of the research project "Serbia and challenges in international relations in 2022", financed by the Ministry of education, science, and technological development of the Republic of Serbia, and conducted by Institute of International Politics and Economics, Belgrade.

Introduction

The COVID-19 pandemic hit the world unexpectedly. It affected all countries and international organisations. The pandemic did not only cause a health crisis. It has also caused many social, economic, political, legal, and strategic implications.

Since the end of World War II, the US has been considered a strong global leader and global actor number one. The world expected the US to take the global leadership role in the fight against the pandemic. However, the US has not led the global response. On the contrary, the US has struggled to manage the pandemic within its own borders. In one of his essays, Ed Yong, a science journalist and Pulitzer Prize winner for Explanatory Reporting for a series on the COVID-19 pandemic, wrote: “America has failed to protect its people, leaving them with illness and financial ruin. It has lost its status as a global leader. It has careened between inaction and ineptitude. The breadth and magnitude of its errors are difficult, in the moment, to truly fathom” (Yong 2020, 34).

The paper examines why the US, the most powerful Western country, lost its role as the global number one leader during the pandemic. Was it because of the embracing of unilateralism by the Trump administration? Or was it an inadequate and slow response at the start of the pandemic? Perhaps the other global actors have been better prepared? Or was it a combination of all these factors?

The first part of the paper analyses the US COVID-19 response of the Trump administration: ignoring the virus, slow response, and withdrawal from the WHO. The global reputation of the US has been damaged in this phase of the pandemic. After the initial failure of Trump, the second part of the paper examines the Biden administration and its task of regaining the lost global role through multilateralism and multilateral initiatives. The third part of the paper analyses other major global actors during the pandemic. Some of them took the role of global leaders and used the pandemic as an important strategic opportunity. Unlike the US, the global role and influence of some other countries have been significantly enhanced during the pandemic.

The U.S. response to the COVID-19 and the Trump administration

At the time of this writing, the US has more than 81 million people infected with COVID-19. Of this number, more than one million people died from its

consequences (Worldometers 2021). This is quite an unimpressive statistic, bearing in mind that the US has less than one-twentieth of the world's population. So far, more than 841 million people worldwide have been infected with COVID-19. This means that every tenth infected person is a citizen of the US. Also, having in mind that more than 6 million people worldwide died from the consequences of COVID-19, every sixth person was from the US (Worldometers 2021a). From these statistics, it is obvious that the US took some wrong steps when it came to pandemic management.

Donald Trump became the 45th President of the United States in 2017. His election as President of the United States had as a consequence the “increasing chaos in international relations, due to unpredictability, or erroneous predictions of US foreign policy during his presidency” (Trapara 2021, 6). During his campaign, Trump implemented an “America first” strategy, which emphasises unilateral actions and nationalism. Scholars consider that the foreign policy of the Trump administration has the potential to cause “irreparable damage to America’s longstanding leadership of the international order” and “threatens the very existence of the post-war international order that the US created” (da Vinha 2018, 14).

The Pew Research Center, in Washington, D.C., has been conducting surveys on the global image of the US for more than two decades. A survey of 2017 has shown some interesting aspects of the global image of Trump. In 2017, just a few months after Trump’s presidency, many of his key policies were broadly unpopular around the globe. Ratings for the US have worsened in many nations. Results of the survey, which included 37 nations, showed that a median of just 22% had confidence in Trump to make the right decisions when it comes to international affairs (Wike, Strokes et al 2017).

This stands in contrast to the final years of Obama’s presidency when a median of 64% expressed confidence in the foreign policy of Obama. Close neighbors Canada and Mexico, as well as some European partners, had significantly lower opinions of US foreign policy. The impression of US foreign policy under Trump got higher marks than under Obama in only two countries: Russia and Israel (Wike, Strokes et al. 2017). Embracing unilateralism and “America first” has become an official policy doctrine of the Trump administration. But, how did America first fit into the pandemic response?

Ignoring the early warnings of the pandemic

In times of crisis, the leadership of the president is most important. Besides active presidential leadership, crisis times require capable and reliable advisors who

can provide information and expertise. Before and during his presidential campaign, Trump had been showing hostility towards the administration constantly. In the campaign, as well as a series of tweets, Trump promised deregulation and the deconstruction of the administrative state. An overly negative attitude toward the administrative state had caused one serious consequence – a dangerous trend of experts leaving the federal administration (Rutledge 2020, 505-506).

Trump's hostility toward the administration can be considered as one of the preconditions for an inadequate US response to the COVID-19 pandemic. In January of 2019, the Office of the Director of National Intelligence's Worldwide Threat Assessment included a warning about the next global health pandemic, stating that the US might be extremely vulnerable to the next pandemic. In September of 2019, the President's Council of Economic Advisors warned that the next pandemic would cause economic damage and loss of lives. Also, between late November and early December of 2019, the Department of Defense's National Center for Medical Intelligence warned of a rapidly spreading and novel virus in Wuhan, China (Lankford, Storzieri and Fitsanaki 2020, 5).

Even the warnings of some close advisors have been ignored. Peter Navarro, the economic advisor to Trump, has been warning since early January 2020 that the virus COVID-19 has the potential to kill half a million American citizens and cause an economic cost of \$6 trillion. Also, since early January, Alex Azar, Health and Human Services Secretary, and Dr. Nancy Messonnier, an expert from the Centers for Disease Control (CDC), have been warning the American public to be prepared for serious disruption to their lives and the possibility of a pandemic (Rutledge 2020, 506-507). Theorists consider that President Trump "clearly prefers making decisions based on gut instincts and on his hopes rather than on the results of careful research" (Christensen 2020, 28).

It is necessary to mention the Crimson Contagion simulation experiment as an indicator of the unpreparedness of the US for the pandemic. From January to August 2019, the Department of Health and Human Services (HHS) partnered with key federal and state agencies in a simulation which was exercised to test the capacity of the federal government and twelve states to respond to a severe pandemic of influenza originating in China. The simulation showed unsatisfactory results. It raised a lot of doubts about the ability of the US to respond to a pandemic. It pointed out gaps in coordination between agencies and problems with the domestic capacity to manufacture the necessary vaccines, staff and personal protective equipment. The report showed that "exercise participants lacked clarity on federal interagency partners' roles and responsibilities during an influenza pandemic response" and "confusion regarding the purpose of and target audience for national conference calls hampered coordination among state and federal response partners" (Crimson

Contagion Functional Exercise key findings 2019). The report based on the results of the simulation highlighted the steps necessary to respond effectively to a possible pandemic. But, as of January 2020, when COVID-19 was detected in the US for the first time, none of the recommended steps had been taken (Sekhri Feachem, Sanders and Barker 2021, 16).

“Nobody saw it coming”

The best response to the pandemic is an early response. In the US, that was not the case. The possible consequences have been ignored, and the problem has been avoided. According to American officials, the pandemic “came out of nowhere”, “nobody saw it coming”, and the virus was an “invisible enemy” that “nobody could have predicted” (Lankford, Storzieri and Fitsanaki 2020, 1). This, however, was not the case. The American government was well aware that a pandemic might happen and cause significant consequences. It seems like the officials were deaf to warnings about the pandemic.

Another side effect of ignoring the pandemic was considering the virus as a foreign one. US officials have spread rumours that the virus escaped from a laboratory in China and even intentionally spread to the rest of the world, which is unproven. In his speeches and tweets, Trump called the virus a “Chinese virus” or a “kung flu” (Christensen 2020, 26). Theorists consider that “politicized notions of COVID-19 as a foreign problem let pass a crucial opportunity to foster a shared sense of crisis and need for immediate action across subnational levels” (Carter and May 2020, 268). Using the politically incorrect discourse of “kung flu” and “Chinese virus”, Trump received a lot of criticism from the press, condemning him for racism and xenophobia.

The lack of centralised federal response

The US internal response to COVID-19 can be described as “a patchwork of responses by state and local governments, divided sharply along partisan lines” (Altman 2020, 1). States and their local authorities have the primary responsibility for public health emergencies. But, dating back to the establishment of the Robert T. Stafford Disaster Relief and Emergency Assistance Act of 1950 and the establishment of the Federal Emergency Management Agency (FEMA) in 1979, the federal government has significant responsibilities for managing national emergencies. Having in mind that no state has the capacity to manage the consequences of a pandemic nationwide, national strategies have envisaged a crucial role for the federal government. At the federal level, the problem of

pandemic response is an area of numerous bodies, including the Department of Health and Human Services (HHS), the Centers for Disease Control and Prevention (CDC), the Food and Drug Administration (FDA), and the Environmental Protection Agency, all of which require cooperation and coordination with state and local health authorities. It also includes thousands of hospitals and the participation of volunteer organisations. (Parker and Stern 2022, 6-7).

This system by itself is too complex, and it requires a lot of skill and leadership to coordinate it. President Trump announced that states had primary responsibility for the virus while the federal government was in a backup role. It was the first time in modern American history that the president decided to decentralise authority and responsibility during such a serious national crisis. The lack of a strong centralised federal response resulted in fragmentation and numerous national responses to the COVID-19 pandemic within states. This has caused not only public health problems but also economic consequences, bearing in mind that some states have opened their economies and schools before others. As a consequence of the unsynchronised health strategy, the number of infections and deaths from the pandemic was growing (Altman 2020, 1).

The collapse in employment and healthcare

The collapse in employment in the first months of the pandemic came as a consequence of inadequate response. In the 18 weeks from the week ending March 21, 2020, to the week ending July 18, 2020, a total of 52.7 million people filed for unemployment insurance benefits. Only in April 2020, the US economy lost close to 21 million jobs, which was more than double compared with the cumulative loss during the 2008–2009 global financial crisis. The unemployment rate jumped to 14.7%, up from 4.4% in March 2020 (ECLAC 2020, 2). The unemployment rate was higher for Hispanics, African Americans, and Asians. The crisis caused by the pandemic raised a question about racial inequities in the US (Yong 2020, 35).

The US response to the pandemic was not considered a failure of healthcare. It was considered a failure of leadership and a bad political decision. Besides the initial ignoring of the pandemic, there was one more disadvantage that contributed to the number of infected and dead from COVID-19. That was the US structure of the health system. Despite having the most well-funded health system in the world, the US relies on fragmented employment-based private health insurance and the absence of universal health coverage. These were, from the very beginning, negative factors for achieving an effective, coordinated, and quick response to the pandemic. Hospitals were forced to limit access to insured non-COVID-19 patients,

threatening their financial solvency. At the same time, insurers debated whether the costs of testing were their responsibility or the responsibility of public health departments. Hospital treatment is only covered for uninsured patients with a primary diagnosis of COVID-19, ignoring the reality that a lot of infected patients often have other diagnoses which are ineligible for coverage. According to some researches, an uninsured patient could face an average bill of \$73,300 for a COVID-19 hospital stay (Sekhri Feachem, Sanders and Barker 2021, 24).

Withdrawal from the WHO

The United States is the backbone of the existing multilateral order. It played a key role in the establishment of international initiatives, including universal ones like the UN; security ones, such as the North Atlantic Treaty Organization (NATO); global health ones, such as the World Health Organization (WHO); and climate treaties like the Paris Agreement. Its strong multilateral features contributed to the US becoming a global actor and the world's largest economy. The slogan of Trump's campaign was: "Make America great again". Trump has been focusing his presidency on the US and embracing unilateral political discourse. Even before the COVID-19 crisis, embracing unilateralism resulted in public criticism of NATO, the WHO, the United Nations Human Rights Council (UNHRC), and the International Criminal Court (ICC) (O'Rourke 2021).

The whole world was quite surprised in April 2020, when Trump announced that the US would halt funding for the WHO. Trump accused the WHO of being "China-centric" and making "wrong" recommendations in the beginning, which led to the worsening of the pandemic. In May 2020, Trump declared that the United States would terminate its relationship with the organisation. In July 2020, Secretary of State Mike Pompeo notified the UN Secretary-General of the US decision to withdraw from the organisation, which, under the terms of a joint resolution adopted by Congress in 1948, would take effect on July 6, 2021. The decision on withdrawal came at a time when the WHO had launched an appeal for emergency funding of nearly \$675 million to support efforts against coronavirus worldwide. Leaving the WHO during a crisis has resulted in a lot of criticism of the United States as the leading global actor with the responsibility to lead an international response to a pandemic. Beijing used the opportunity and announced emergency support of \$30 million to the WHO in support of its pandemic related activities. This indicated that while the US was retreating from supporting international organisations, China was stepping up its role, using every opportunity to expand its global influence (Fayyaz and Malik 2020, 76-77).

The WHO was not the only international institution affected by the unilateral discourse of the US. In the cases of the Paris Accords and the UNHRC, the US also announced a full withdrawal.

What was happening with the global role and reputation of the US during this period? A survey by the Pew Research Center from 2020, in which 13 nations took part, showed that the reputation of the US has declined further over the years among many key partners. In several countries, the share of the public with a favourable view of the US has been at the lowest point since the Center began annually research on this topic. Results were (not) surprising – 41% in the United Kingdom express a favourable opinion of the US. In France, only 31% saw the US foreign policy positively. In Germany, that rate was only 26%. The public surveyed also see Trump more negatively than other leaders from the West. Among the six leaders included in the survey, Angela Merkel and Emanuel Macron received the highest marks. Ratings for Russian President Vladimir Putin and Chinese President Xi Jinping were negative in the survey, but not as negative as those for Trump (Wike, Fetterolf and Mordecai 2022).

Supporting global efforts against COVID-19

Despite the inadequate inner response to the pandemic, the Trump administration made efforts to help developing countries. It has provided emergency funding, started numerous humanitarian initiatives, and financed and supported scientific studies to develop a vaccine. For this purpose, the US government provided between \$6 and \$10 billion in funding for vaccine research (Barham, Zukerman Daly et al., 2022, 10). The US government has provided funds to countries in Africa, Asia, Latin America, and Europe. Until May 1, 2020, numerous US government agencies and departments have cumulatively committed nearly \$775 million to support global efforts against COVID-19. This includes \$99 million in emergency health assistance to USAID for Contagious Infectious Disease Outbreaks, \$100 million to support ongoing global health programmes of USAID, \$300 million to support humanitarian programmes of USAID, and more than \$150 million of economic support funds to government and civil society organisations in nearly 100 countries. Meanwhile, US funds included wide-ranging activities, such as training for healthcare personnel on the usage of personal protective equipment; protocols on cleaning and disinfection; and setting up isolation centres (Fayyaz and Malik 2020, 77). In some regions, such as Latin America, the COVID diplomacy of the US overlapped with the COVID diplomacy of some other global actors like China and Russia.

Thanks to Operation Warp Speed, a Trump initiative, two effective COVID-19 vaccines were approved for emergency use by the Food and Drug Administration (FDA) in December 2020 – Pfizer and Moderna. The US and other wealthy countries that had entered into contractual arrangements with these pharmaceutical companies were able to provide more than enough vaccine doses for their populations. This kind of practice has caused “vaccine nationalism” and left many poor countries without vaccine access.

Despite these efforts, there was an impression that the US, under Trump, was not interested in cooperation with other countries regarding the pandemic. Theorists considered that Trump “relished the opportunity presented by the pandemic to implement key elements of its anti-internationalist agenda” (Feffer 2021, 12). It seems that the highlight of Trump’s unilateral policy was the relations with the WHO, COVAX, and Gavi, and the rejection of any help from them regarding COVID testing kits, treatments, or vaccines. Highly criticised was Trump’s relaxed oversight by the FDA and encouragement of early authorization of drugs for COVID-19, such as hydroxychloroquine, which was later withdrawn as ineffective and had a high risk for sudden death (Geyman 2021, 190).

What was left to the Biden administration?

On the Global Soft Power Index, the US was ranked number one at the beginning of 2020. This was before the effects of the pandemic. Due to its poor response to the health crisis, at the beginning of 2021, the US was ranked 6th on the Global Soft Power Index (BrandFinance 2022). That was a huge and unexpected deterioration for a relatively short time period of one year. The politics of unilateralism and withdrawal from international health institutions were not adequate options for the global role of the US during the pandemic. The US had chosen sovereignty over solidarity (Feachem, Sanders and Barker 2021, 18). An unsatisfactory response to the pandemic might be one of the reasons why Trump did not win the second mandate as a president.

Biden inherited a chaotic system of Trump’s COVID management and foreign policy. What does Biden’s election as President entail for the United States’ tarnished international reputation? What kind of politics might be expected from the Biden administration in the context of the pandemic and rebranding the global role of the US?

Returning to the WHO

“National Security Memorandum on United States Global Leadership to Strengthen the International COVID-19 Response and to Advance Global Health Security and Biological Preparedness”, adopted on January 21, 2021, shows the determination of the Biden administration to leave behind the politics of its predecessor. It states that the Biden administration “will treat epidemic and pandemic preparedness, health security, and global health as top national security priorities, and will work with other nations to combat COVID-19 and seek to create a world that is safe and secure from biological threats” (The White House 2021a).

Working with the other nations is a significant step forward from “America First” to “America is back” on the global stage. In contrast to Trump’s trend of withdrawing from international organisations, on January 20, 2021, the US reversed its decision to withdraw from the WHO by submitting a letter to the UN Secretary-General informing him of the President’s decision that the US will remain a member of the organisation. According to the Memorandum, the US has new goals when it comes to the WHO:

- exercising leadership at the WHO and working with partners to lead and reinvigorate the international COVID-19 response;
- participation in international efforts to advance global health, health security, and the prevention of future biological catastrophes;
- active participation in strengthening and reform of the WHO (The White House 2021a).

The US is determined to become more active in global vaccination, research, and development. As part of America First policy, the Trump administration did not join COVAX because of its association with the WHO. The Biden administration joined COVAX. This decision was welcomed globally. The US is committed to leading an international and coordinated vaccine effort. Biden announced that the United States will provide 1.2 billion doses of safe, effective vaccines to meet global needs. As of April 5, 2022, through coordinated efforts with Gavi and bilateral agreements, the US has delivered more than 500 million vaccine doses to over 110 countries. Vaccines have been delivered to over 40 countries in Sub-Saharan Africa, 30 countries in the Western Hemisphere, and to about 20 countries in Southern and Eastern Asia (US Department of State 2022).

Cooperation with the QUAD countries

At the beginning of the Biden presidency in March 2021, the “Quad Vaccine Partnership” was established with a focus on increasing the manufacturing capacity

of the COVID-19 vaccines and expanding manufacturing, procurement, and delivery. The US sees the Quadrilateral Security Dialogue (QUAD) countries – Japan, India, and Australia – as strategic allies in the fight against the growing global influence of China. At the Quad’s Leaders’ Summit (held on September 24th 2021), it was announced that the QUAD countries have pledged to donate more than 1.2 billion vaccine doses globally, in addition to the doses financed through COVAX. The QUAD countries have collectively delivered nearly 79 million safe and effective vaccine doses to the Indo-Pacific region. The Vaccine partnership intends to produce at least 1 billion doses of COVID-19 vaccines by the end of 2022. The Quad welcomed India’s announcement to resume exports of safe and effective COVID-19 vaccines, including to COVAX, beginning in October 2021. Through \$3.3 billion in the COVID-19 Crisis Response Emergency Support Loan program, Japan will continue to help regional countries procure safe, effective, and quality-assured vaccines. Australia will deliver \$212 million in grant aid to purchase vaccines for Southeast Asia and the Pacific. In addition, Australia will allocate \$219 million to support last-mile vaccine rollouts and take the lead in coordinating Quad’s last-mile delivery efforts in those regions. The Quad member countries will coordinate with the ASEAN Secretariat, the COVAX Facility, and other relevant organisations. QUAD supports cooperation with international organisations such as the WHO, COVAX, Gavi, CEPI, and UNICEF, as well as national governments. At the same time, the leaders are fully committed to strengthening vaccine confidence and trust (The White House, 2021).

According to theorists, every Quad member has their own potential and assignments. India has low-cost medical prowess. This is important for the collaboration to achieve expanded manufacturing of vaccines, prioritising increased capacity for their exports. Japan has built hospitals and medical clinics. It also provides concessional loans for India to expand vaccine manufacturing. Australia and the US are funding the production and delivery of vaccines in Asia (Upadhyay 2021, 4).

“America first” is over?

In his first foreign policy speech as president, delivered at the State Department on February 4, 2021, Biden presented a vision of a return to multilateralism. As he explained, the US role and engagement is based on its global power, “our inexhaustible source of strength” and “abiding advantage” (The White House 2021b). Historically, the global power of the US has consisted of military force, economic pressure, and diplomatic engagement (Fefer 2021, 4). He promised to restore the US as a full participant, if not a leader, in working multilaterally to solve

global problems – the COVID-19 pandemic, global warming, racial inequality, cyber security, the refugee crisis, attacks on vulnerable minorities, and the persistence of authoritarianism.

There is a disagreement among scholars regarding the direction of Biden's politics. Some scholars consider that Biden did not announce a radically new doctrine of his administration. His approach might be considered a "multilateral restoration" and a repudiation of the unilateral, inconsistent, and anti-global positions of Trump while placing his own administration in the comfortable, pre-Trump foreign policy mainstream that European and Asian allies have come to expect. Biden's foreign policy approach could be described as MAGALite: making America great again with the help of foreign partners rather than over their (Feffer 2021, 5-6).

On the other hand, some scholars believe that the political programme of Biden stands in stark contrast to that of Trump's, both domestically as well as internationally. The "America First" dogma has come to an end. The crisis of multilateralism and the rising global influence of China can be resolved with the return of the US to the global arena (Greve 2021, 2).

The Biden administration has made important steps toward returning the US to the COVID-19 battle. It has proven that America is back. Multilateralism has shown better results in the global role of the US in the context of the pandemic. The US has bounced back in the 1st place of the Global Soft Power Index ranking in 2022 after turning a corner on the pandemic. (BrandFinance 2022). When it comes to the post-COVID-19 global role of the US, the Biden administration should be aware of the more aggressive policy of China, the global ambitions of the EU and Russia in the context of the Ukraine crisis.

Other global actors and the COVID-19 pandemic

The US response to the pandemic might be considered as a failure during the Trump presidency and gradually progressing during Biden's. Other global actors had difficulties as well when it comes to a pandemic response. The pandemic crisis was a serious test for the strength of the European identity. The COVID-19 response of Russia might be understood as "hardship at home, soft power flexing abroad" (Mikhelizde 2020, 3). On the other hand, China used the pandemic as a strategic opportunity. The pandemic crisis had shown the lack of international cooperation and deepened rivalry between the major global actors. The pandemic response by China and Russia can be characterised as "very assertive power politics" (Gordanić 2021, 80).

Also, it is an impression of different pandemic approaches when it comes to the traditional liberal democracies for the West and “autocratic regimes” from the East. Let’s see how the pandemic response of other global actors looked in practice.

COVID-19 and the EU

The EU has always been considered a strong regional actor. Its global ambitions have been challenged due to “a diversity of interests, the crisis of European identity, the inability of strategic coordination, the complex decision-making process, and the dependence on the US” (Lopandić and Gordanić, 2021, 184). The crisis caused by COVID-19 has put global ambitions and global development of the EU in danger. Article 168 of the Treaty on the Functioning of the EU states that “Union action shall respect the responsibilities of the Member States for the definition of their health policy and for the organisation and delivery of health services and medical care”. Similarly, as with the response of the US, the COVID-19 response of the EU was a patchwork of responses by the member states. In the survey conducted by the European Council on Foreign Relations in June 2020 among citizens of almost all EU members, there was a sense that their country was left by itself in dealing with the pandemic. EU citizens reported that their perception of EU institutions has deteriorated, with those reporting that it has not improved outnumbering those reporting that it has improved (Dennison, Zerka et al, 2020, 2-3).

The COVID-19 crisis was not only a public health crisis for the EU. It was also a crisis of European integration, European identity, and European unity. Instead of growing European solidarity in time of crisis, citizens started to lose trust in EU institutions. The pandemic has shown that the EU is vulnerable. Having in mind that the US, its most important ally, was facing with pandemic difficulties, the EU was left alone and divided between responses of its members. Medical help received from China and Russia in the emergency phase of the pandemic was an indicator that the EU is not ready to be a strong global actor yet. Chinese donations of healthcare equipment to the EU member states might be considered a sign of European weakness and lack of power and crisis of Western values (Papanikolaou 2020, 11). Problems caused by Brexit overlapped with the identity issues and inadequate pandemic response. The EU has arrived to the point when it should consider future directions of its politics and reconsider its dependence from the other global actors, especially the US.

Russia and the COVID-19

Russia was among the countries which were gravely hit by the pandemic. Despite this fact, Russia did not have much time to waste. It had a strong motivation to rebrand its external image so that it could reduce tensions with Western states.

In the emergency phase of the pandemic, Russia delivered COVID-19 medical supplies to many countries worldwide, including Italy, Serbia, and Bosnia, as well as countries from the 16+1 initiative. The aid in the emergency phase implied donations of medical equipment, masks, and personnel. Russia's aid to Italy is an interesting case. Italy has traditionally had good economic, political, and cultural relations with Russia. This was an excellent opportunity for Moscow to present itself as a friendly and supportive country willing to help others regardless of their institutional belonging — for example, Italy is a member of the EU and NATO. Russian aid in Italy has caused disagreements and divisions. Some Italian political parties, particularly the League (Lega), supported Russian aid as proof of the EU's lack of empathy, unity, and extensive bureaucracy (Giusti, Tafuro Ambrosetti 2022, 7). Also, Russia has been very active in post-Soviet space, as well as in some African and Latin American countries.

The second phase of the pandemic for Russia was characterised by the first vaccine against COVID-19. Russia was the first country in the world to register a COVID-19 vaccine developed by Gamaleya Research Institute. The vaccine is authorised in 81 countries worldwide (VisaGuide 2022). Some of the countries that have purchased the Sputnik V vaccine have severely restricted access to Western-made vaccines. In these cases, Russia has boosted its anti-imperialist and anti-globalist image. In the EU, Sputnik V still has not received the European Medical Agency's (EMA) approval.²

Several EU members, including the Czech Republic and Slovakia (which were facing high mortality and infection rates), advocated for the use of the Russian vaccine and have held negotiations with Moscow about acquiring Sputnik V once it has been evaluated by the European Medical Agency (EMA). Also, the European Commission has been criticised for being too bureaucratic and focused on the Astra Zeneca vaccine, which has seriously defaulted on delivery to the EU (Giusti, Tafuro Ambrosetti 2022, 6). Sebastian Kurtz, then Chancellor of Austria, accused the EMA of being too slow to approve the Russian vaccine (Adler 2021). Russia's aid to the EU members, as well as the vaccine, has caused turmoil in the EU and indicated the fragility of European identity.

---

² Having in mind actual conflict between Russia and Ukraine, Sputnik V probably will never be approved for use in the EU.

The Pandemic as a strategic opportunity- the case of China

The start of the pandemic was very negative for the image of China. While the first case of the pandemic occurred on December 8, 2019, in Wuhan city, the municipal government officially recognised the existence and danger of the virus on January 20, 2020. Due to its slow reaction and miscommunication between Wuhan and Beijing officials, China has received criticism all over the world regarding the origin of the virus (Kato 2021, 414). China's government used the pandemic as an opportunity to exert its international leadership and influence. This was actually the only option China had. Beijing did not truly want to face a situation in which the international community collectively concluded that the coronavirus originated from China and then forced China to take full responsibility for the outbreak and spread of the virus inside and outside its borders. If this scenario became a reality, China might even possibly have to pay huge amounts of compensation for lost growth and lives around the world under the pandemic (Kato 2021, 419).

China was using a powerful informational campaign called "us vs. US" to boost and improve its image around the world. The aim of the tactics was to emphasise information positive about "us" (China) and negative about the "US" while suppressing information that was positive about the "US" and negative about "us". On the way of constructing a negative "US," China's state actors have been using numerous information strategies focused on the US's irresponsible actions to manage the pandemic (Zhao 2020, 453-454).

In the emergency phase of the pandemic, China sent experts to Italy, accompanied by the Chinese Red Cross. It provided 31 tonnes of medical equipment. Also, it offered help to many other EU members, including Estonia and Lithuania, with whom it had complicated relations due to the 16+1 initiative. China sent medical aid to Africa. Medical supplies from China arrived in Ghana to be distributed to 17 other countries. As a part of its strategy as a "donor savior", China waived some African loan payments due in 2020, extended loan maturities, and urged creditors to expedite debt relief to Africa (Ameyaw-Brobbe 2021, 273).

Beijing entered the second phase of the pandemic prepared with its own vaccines. China's vaccine diplomacy started in July 2020, when in Brazil commenced the first Chinese vaccine trial outside China. Since November 2020, Chinese vaccine companies have signed deals with dozens of countries, mostly lower and middle-income, to supply them with Chinese vaccines. Chinese vaccine diplomacy started much earlier than the US'. The destinations of Chinese vaccines are consistent with Beijing's public diplomacy efforts, including development aid and business activities since the mid-1990s. China's vaccine diplomacy is focused mostly on Asia, Africa, and Latin America – areas often neglected or isolated by the US and Europe

because of their repressive regimes (Lee 2021, 1). So far, the Chinese Sinopharm vaccine is recognised in 102 countries for travel purposes (VisaGilde 2022a).

China and Russia have used the pandemic as a strategic opportunity since the emergency phase through medical supply donations. In the second phase, these countries had one significant advantage compared to the US – vaccines. There has been a profound difference in the morphology of the production and distribution chains of a “Western Economic Vaccine” and an “Eastern Geopolitical Vaccine” (Pellicciari 2021, 268). Western vaccines were inspired by commercial logic and conditioned by declared primary economic-social goals. The commercial logic was attributable to patent holders and those primarily responsible for its production, i.e., pharmaceutical companies of large dimensions. These were private entrepreneurial subjects driven by declared goals of profitability and, by definition, scarcely sensitive to a political rationale. Unlike them, the Russian and Chinese vaccines were created as state products. The state determined its fate from research to distribution. China and Russia have enabled immediate and almost unlimited public resources for research, free from cost-benefit considerations typical of the private market and with the possibility of enjoying unmediated political support and greater operational freedom. Beijing and Moscow were able to start national campaigns for mass immunisation earlier than the West. Vaccines have become a very powerful geopolitical tool for Russia and China. These countries started using vaccines as a geopolitical tool earlier than the US (Pellicciari 2021, 268-270).

Conclusion

The pandemic has shown that even the most powerful actors, such as the US, can be very vulnerable without adequate leadership and strategy. In the context of the pandemic, ignorance of early warnings and ignorance of the pandemic’s existence can be considered inadequate management. On the other hand, withdrawal from the WHO and refusal to cooperate with COVAX and Gavi can be considered as acts of unilateral politics. Emphasising “America first” was not a good approach during the pandemic. Perhaps unilateral politics would produce better results in some other emergency. In the case of a public health emergency, the whole world has expected leadership from the US. Instead, the US was watching the growth of the global influence of some other actors — China and Russia. Unlike the US, these actors were using all phases of the pandemic to grow their influence — from medical supply donations to vaccine diplomacy.

Trump had a bad reputation in the media. Russia and China were using all possible media and informational campaigns to enhance their success and to decrease the role of the US during the pandemic. After China and Russia had started the geopolitical COVID-19 battle, it was too late for the US to show up with a winning result.

Returning to multilateralism, as Biden's approach, is a good mechanism for the US to come close to China and Russia in the context of global influence. Returning to the WHO, initiatives and cooperation with COVAX, Gavi, and the QUAD Vaccine partnership are positive steps forward. The US is not a winner of the COVID-19 battle, but, currently, it is not a loser. In the current context of the Ukraine crisis, the global downgrade of the US during the pandemic will be forgotten quickly. Russia's special operation in Ukraine quickly degraded influence and the geopolitical success this country made with the Sputnik V vaccine. The Ukraine crisis might be considered a lucky coincidence for the global role and influence of the US after the crisis period of COVID-19.

The main concern for the global role of the US after COVID-19 is going to be China. The US should make a lot of geopolitical efforts to stop the rise of Chinese global influence. For that purpose, the US should encourage and revive its ties with the EU. The global ambitions of the EU are not good news for the US. On the other hand, an alliance with competitors of China – Japan, India, Australia, i.e., the QUAD countries – is a good mechanism for fighting against the global rise of China. Great global actors such as the US cannot lose their global influence over night. The ineffective pandemic response is one example from which the United States should learn a lot, particularly about avoiding inconsistent foreign policy.

References

- Adler, Katya. 2021. "EU closes ranks over COVID surge and vaccine delays", *BBC*, March 13. <https://www.bbc.com/news/world-europe-56361840>.
- Altman, Drew. 2020. "Understanding the US failure on coronavirus", *BMJ*, September 14. <https://www.bmj.com/content/bmj/370/bmj.m3417.full.pdf>.
- Ameyaw- Brobbey, Thomas. 2021. "A critical juncture? COVID-19 and the fate of the U.S.–China struggle for supremacy". *World Affairs* 184(3): 260-293.
- Brand Finance. 2022. "Global Soft Power Index 2022: USA bounces back better to top of nation brand ranking" March 15. <https://brandfinance.com/press->

- releases/global-soft-power-index-2022-usa-bounces-back-better-to-top-of-nation-brand-ranking.
- Barham, Elena, Zukerman Daly, Sarah. et al. 2022. "Vaccine Diplomacy: How Covid-19 Vaccine Distribution in Latin America Increases Trust in Foreign Governments" February 2022. https://scholar.harvard.edu/files/jmarshall/files/vaccine_diplomacy_paper_feb_2022.pdf.
- Carter, David P and May Peter J. 2020. "Making sense of the U.S. COVID-19 pandemic response: A policy regime perspective". *Administrative Theory & Praxis* 42(2): 265-277.
- Christensen, Thomas J. 2020. "Developing a new US approach to China and Covid-19". In: *The Future of Us Policy Toward China- Recommendations for the Biden administration*, edited by Ryan Hass, Ryan McElveen and Robert D. Williams, 26-31. Washington: John L. Thornton China Center.
- Crimson Cotagion. 2019. Functional Exercise key findings, <https://int.nyt.com/data/documenthelper/6824-2019-10-key-findings-and-after/05bd797500ea55be0724/optimized/full.pdf#page=1>.
- da Vinha, Luis. 2018. "Managing an "America First" Strategy: Donald Trump's transition from a private to a public executive". *Political Observer/ Revista Portuguesa De Ciência Política* (10):13-43. DOI: <https://doi.org/10.33167/2184-2078.RPCP2018.10/> pp. 13-43.
- Dennison, Susi and Pawel Zerka. 2020. "Together in Trauma: Europeans and the World after Covid-19", *European Council on Foreign Relations*, June 29. https://ecfr.eu/publication/together_in_trauma_europeans_and_the_world_after_covid_19/.
- ECLAC. 2020. "COVID-19 Reports- Impact of COVID-19 on the United States economy and the policy response". Washington DC: ECLAC Office.
- Geyman, John. 2021. "COVID-19 Has Revealed America's Broken Health Care System: What Can We Learn?". *International Journal of Health Services* 51(2): 188–194.
- Giusti, Serena and Eleonora Tafuro Ambrosetti. 2022. "Making the Best Out of a Crisis: Russia's Health Diplomacy during COVID-19". *Social Sciences* 11(53):1-14.
- Gordanić, Jelica. 2021. "The Global Role and Ambitions of the European Union – Before and During the Covid-19 Pandemic". In: *International Organizations and States' response to Covid-19*, edited by Sanja Jelisavac Trošić and Jelica Gordanić, 73-85. Belgrade: Institute of International Politics and Economics.
- Greve, Hannes. 2021. "Joe Biden and a New Era of Multilateralism", *GIGA Focus Global*, https://pure.giga-hamburg.de/ws/files/28478961/gf_web_global_2021_05_E_Greve.pdf.

- Fayyaz, Shabana and Salma Malik, 2020. "Question of US Hegemony and COVID-19 Pandemic". *Global Political Review* 5(1): 72-83.
- Feffer, John. 2021. *Multilateralism and the Biden Administration*. New York: Rosa Luxemburg Stiftung.
- Kato, Yoshikazu. 2021. "From a national crisis to strategic opportunities? China's state response to Covid-19 and major-power diplomacy". In: *International Organizations and States' response to Covid-19*, edited by Sanja Jelisavac Trošić and Jelica Gordanić, 413-428. Belgrade: Institute of International Politics and Economics.
- Lankford, Ana Maria, Derrick Storzieri and Joseph Fitsanakis. 2020. "Spies and the Virus: The COVID-19 Pandemic and Intelligence Communication in the United States". *Frontiers in Commination* 5:582245. DOI: 10.3389/fcomm.2020.582245.
- Lee, Seow Ting. 2021. "Vaccine diplomacy: nation branding and China's COVID-19 soft power play". *Place Branding and Public Diplomacy*. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41254-021-00224-4>.
- Lopandić, Duško and Jelica Gordanić. 2021. "The European Union between its regional role and its global ambitions in international relations". In: *Europe In Changes: The Old Continent at A New Crossroads*, edited by Katarina Zakić and Birgül Demirtaş, 173-186. Belgrade: Institute of International Politics and Economics, Faculty of Security Studies at the University of Belgrade.
- Mikhelidze, Nona. 2021. "Russia and the Covid-19 Crisis: Hardship at home, soft power flexing abroad", *Instituto Affari Internazionali*, April 25. <https://www.iai.it/sites/default/files/iaicom2025.pdf>.
- O'Rourke, Ronald. 2021. "U.S. Role in the World: Background and Issues for Congress", *Congressional Research Service*, January 19. <https://sgp.fas.org/crs/row/R44891.pdf>.
- Parker, Charles F. and Eric K. Stern. 2022. "The Trump Administration and the COVID-19 crisis: Exploring the warning-response problems and missed opportunities of a public health emergency". *Public Administration*. DOI: <https://doi.org/10.1111/padm.12843>
- Papanikolaou, Konstantinos. 2020. "What Kind of Power? How The Covid-19 Crisis Affects the Orientation of the EU as a Global Actor", Institute of European Democrats, December 2020. https://www.iedonline.eu/download/geopolitics-values/33-Papanikolaou_What_kind_of_power-1-1_Final.pdf.
- Pellicciari, Igor. 2021. "The poor donor and the rich recipient. Foreign aid and donors' competition in the Covid19 era". In: *International Organizations and States' response to Covid-19*, edited by Sanja Jelisavac Trošić and Jelica Gordanić, 261-278. Belgrade: Institute of International Politics and Economics.

- Rutledge, Paul E. 2020. "Trump, COVID-19, and the War on Expertise". *American Review of Public Administration* 50(6-7): 505–511.
- Sekhri Feachem, Neelam, Kelly Sanders and Forrest Barker. 2021. *The United States' Response to COVID-19: A Case Study*. San Francisco: Institute for Global Health Sciences.
- The White House. 2021. "Fact Sheet: Quad Leaders' Summit", 24. September. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/09/24/fact-sheet-quad-leaders-summit/>.
- The White House. 2021a. "National Security Memorandum on United States Global Leadership to Strengthen the International COVID-19 Response and to Advance Global Health Security and Biological Preparedness", January 21. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/01/21/national-security-directive-united-states-global-leadership-to-strengthen-the-international-covid-19-response-and-to-advance-global-health-security-and-biological-preparedness/>.
- The White House. 2021b. "Remarks by President Biden on America's Place in the World", February 04. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/02/04/remarks-by-president-biden-on-americas-place-in-the-world/>.
- Trapara, Vladimir. 2021. "Evroskepticizam kao činilac političkog identiteta građana Srbije, Prelamanje odnosa Rusije i Sjedinjenih Država nakon izbora Trampa na Srbiju" ["The reflection of US-Russian Relations after Trump's Election on Serbia"]. *Međunarodna politika*, LXVIII(1168): 5–19.
- Upadhyay, Shereya. 2021. "Covid-19 and Quad's "Soft" Reorientation". *Research in Globalization*. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.resglo.2021.100069>.
- U.S. Department of State. 2022. "COVID-19 Vaccine Donations". <https://www.state.gov/covid-19-recovery/vaccine-deliveries/>.
- VisaGuide 2021. "81 countries recognize Sputnik V as valid proof of vaccination for travelling", September 29. <https://visaguide.world/news/sputnik-vaccine-approved-countries-list/>.
- VisaGilde. 2021a. "List of 102 Countries that accept Sinopharm Vaccine for Travel", September 22. <https://visaguide.world/news/sinopharm-vaccine-approved-countries-list/>.
- Waldman, Ron. 2021. "Health multilateralism in the Biden era: it is a change for the better, but is it a change for good?", *Alternatives Humanitaires*, July 2021. <https://alternatives-humanitaires.org/en/2021/07/20/health-multilateralism-in-the-biden-era-it-is-a-change-for-the-better-but-is-it-a-change-for-good/>.

- Wike, Richard, Bruce Strokes et al. 2017. "U.S. Image Suffers as Publics Around World Question Trump's Leadership", *Pew Research Center*, June 26. <https://www.pewresearch.org/global/2017/06/26/u-s-image-suffers-as-publics-around-world-question-trumps-leadership/>.
- Wike, Richard, Janell Fetterolf and Mara Mordecai. 2022. "U.S. Image Plummet Internationally as Most Say Country Has Handled Coronavirus Badly", *Pew Research Center*, September 15. <https://www.pewresearch.org/global/2020/09/15/us-image-plummet-internationally-as-most-say-country-has-handled-coronavirus-badly/>.
- Worldometers. 2022. United States Coronavirus Cases, March 21. <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/us/>.
- Worldometers. 2022a. Coronavirus Cases, March 21. <https://www.worldometers.info/coronavirus/>.
- Yong, Ed. 2020. *Anatomy of an American Failure*. Washington: The Atlantic.
- Zhao, Xin. 2020. "How China's State Actors Create a "Us vs US" World during Covid-19 Pandemic on Social Media". *Media and Communication* 8(2): 452–457.

Jelica GORDANIĆ

UTICAJ PANDEMIJE COVID-19 NA GLOBALNU ULOGU SAD

Apstrakt: Trampova politika unilateralizma proizvela je mnogo kritika na račun globalne uloge SAD i pre početka pandemije COVID-19. Ujedno, COVID-19 je prva globalna kriza od Hladnog rata u kojoj SAD nisu predvodile globalni odgovor. S druge strane, akteri poput Kine i Rusije su iskoristili pandemiju kao stratešku priliku. Donacije medicinske opreme i diplomatija vakcinama su postali važno sredstvo ovih država u borbi za poboljšanje globalne uloge i uticaja. Ove države su povećale uticaj na Balkanu, u Latinskoj Americi, Africi, Aziji i Pacifiku i učvrstile svoje pozicije globalnih aktera. Rad razmatra zašto su SAD izgubile globalnu ulogu za vreme pandemije i šta Bajdenova administracija može uraditi da povрати globalno liderstvo. Autor zaključuje da je vraćanje multilateralizmu neopododan korak napred. Ponovno pridruživanje SZO, saradnja sa COVAX, Gavi i QUAD državama mogu biti prave strategije za oživljavanje globalne uloge SAD u kontekstu pandemije COVID-19.

Ključne reči: SAD, COVID-19, diplomatija vakcina, Kina, Rusija, globalna uloga.

UDK 339.92
Biblid: 0025-8555, 74(2022)
Vol. LXXIV, br. 2, str. 255–277
DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2202255H>

Originalni naučni rad
Primljen: 20. februara 2022.
Odobren: 1. juna 2022.
CC BY-SA 4.0

Koristi razvojne pomoći za države donatorice

Vladimir HUNJAK ŠTULA¹

Apstrakt: Članak je temeljen na doktorskoj disertaciji: “Međunarodna razvojna pomoć kao instrument za postizanje vanjskopolitičkih ciljeva Francuske i Njemačke”. Glavna hipoteza ovog članka jest kako se politika razvojne pomoći koristi kao instrument moći za postizanje vanjskopolitičkih ciljeva te koristi u prvom redu donatorskim zemljama tj. državama-inicijatoricama razvojne pomoći. Članak analizira razvojnu nejednakost u suvremenom globalnom kapitalističkom poretku te utjecaj korporacija i razvojne pomoći na održavanje takvog sustava. Rad je fokusiran na dvije velike europske zemlje: Francusku Republiku i Saveznu Republiku Njemačke, koje su ujedno i politički najmoćnije zemlje članice Europske unije. Promjenom paradigme, iz one u kojoj najveću korist od politika razvojne pomoći imaju slabije razvijene zemlje u paradigmu kako dugoročno najveću korist imaju upravo zemlje koje su inicijatorice istih, članak pokazuje da veće te politički i ekonomski moćnije države koriste politike razvojne pomoći prema slabije razvijenim zemljama, kako bi promovirale vlastiti interes i ostvarile ciljeve svoje vanjske politike.

Ključne riječi: razvojna pomoć, države donatorice, države-inicijatorice, države-recipientice, vanjskopolitički ciljevi, rast, nejednakost, moć, Francuska, Njemačka.

Uvod

Međunarodna razvojna pomoć u suvremenom kontekstu podrazumijeva pomoć kojom razvijene zemlje pomažu nerazvijenima da dosegnu njihov nivo blagostanja i napretka. Međutim, međunarodnu razvojnu pomoć valja proučiti i kao instrument širenja moći, a ne kao plemenitu i altruističku ideju jer je svaki

---

¹ Doktorski student Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

E-mail: vstula@gmail.com ;

Stavovi izneseni u ovom članku izražavaju isključivo autorovo mišljenje, a ne institucije za koju radi.

politički subjekt prije svega podložan vlastitim interesima. Shvaćeno na taj način, države koje iniciraju razvojnu pomoć moraju u tome imati određeni interes te od implementacije pomoći dobivati konkretnu korist. Teza ovog članka je da razvojna pomoć u suvremenom kontekstu nije pomoć nego da služi kao instrument postizanja političkih, ekonomskih i socijalnih ciljeva inicijatora te uostalom očuvanju međunarodne dominacije jačih nad slabijim. Iako nije novost da razvojna pomoć često ne polučuje zacrtane rezultate pa samim time ne pomaže primateljima u onoj mjeri u kojoj je očekivano, novost koju ovaj članak obrađuje jest upravo promjena paradigme iz one u kojoj pomoć služi razvoju slabijih, u paradigmu da je razvojna pomoć instrument postizanja i perpetuiranja dominacije jakih i moćnih država koje su i u prošlosti dominirale međunarodnom scenom. Članak dovodi u korelaciju vanjsku politiku stožernih zemalja osnivačica Europske unije i koristi koje imaju od implementiranja politika razvojne pomoći kako bi dokazao da davanje razvojne pomoći slabije razvijenim zemljama koristi prije svega onima koji tu pomoć iniciraju. Razvojna pomoć time postaje instrument postizanja i održavanja moći u međunarodnim odnosima. Istraživanja o koristima koje starije zemlje članice Europske unije tj. inicijalni zagovaratelji politika razvojne pomoći u kontekstu europskih strukturnih i investicijskih fondova imaju od njihove implementacije u slabije razvijene zemlje Europske unije su nepopularna i gotovo tabu. Umjesto istraživanja, oblikuje se politički diskurs o altruizmu koji više koristi državam-primateljicama nego državam-inicijatoricama. Iz realističke percepcije, interes je ključan faktor međudržavnog djelovanja pa stoga valja istražiti koristi koje imaju starije, veće i moćnije države Europske unije implementacijom politika razvojne pomoći u novopridošle države ili države kandidatkinje koje su manje, siromašnije i politički slabije. Članak pokazuje kako velike stožerne države EU nisu odustale od namjere da povećaju svoju moć, što je uostalom imanentno svim državama, već su sofisticirale sredstva za postizanje dominacije nad novopridošlim državama EU

Paradoks gospodarskog rasta

Kako bi se pokazalo na koji način države donatorice razvojne pomoći koriste istu za ostvarivanje svojih vanjskopolitičkih ciljeva, ključno je ukazati na koristi koje te zemlje imaju od njihove implementacije. Prije svega valja proučiti ekonomske posljedice politika razvojne pomoći za države koje pomoć doniraju tj. za države-inicijatorice razvojne pomoći. Ekonomski odnos odnosno trgovinska bilanca između država-inicijatorica i država primateljica tj. država-recipientica te implikacije dobiti za donatore i recipijente međunarodne razvojne pomoći predmet su znanstvenih rasprava još od 1920.-ih. Keynes-Ohlinova rasprava o učinku prijenosa dohotka na

uvjete trgovanja po prvi puta problematizira dugoročne učinke pomoći i donacija (Keynes, 1949). Za razliku od Ohlina, Keynes je tvrdio da je Weimarska Njemačka nakon Prvog svjetskog rata i hiperinflacije u stanju prikupiti novac potreban za otplatu reparacije, međutim ga nije u stanju prenijeti pobjednicima jer je postojao nepremostiv problem prijenosa tj. transakcija prikupljenog kapitala pa stoga postoji mogućnost da zemlja završi u suficitu proračuna nakon otplate dugova. Kasnija istraživanja, poglavito Jagdish Bhagwatia i Harry G. Johnsona, upozoravaju na opasnost od usporavanja ekonomije za zemlje rastućeg gospodarstva. Paradoks se sastoji u tome da bi gospodarski rast mogao dovesti zemlju do situacije u kojoj bi se dugoročno našla u lošijoj ekonomskoj poziciji nego prije rasta. Ukoliko se rast gospodarstva uvelike temelji na izvozu, što je slučaj brzorastućih industrijaliziranih zemalja, velika ponuda proizvoda na inozemnom tržištu dovodi do pada njihove cijene i potražnje tj. pada uvjeta razmjene. U određenim okolnostima pad uvjeta razmjene može biti toliko velik da nadmašuje dobit od rasta što uzrokuje pogoršanje stanja gospodarstva u zemlji u većoj mjeri nego prije rasta. Istraživanja Paula Samuelsona dodatno obrazlažu ovaj fenomen u kojem industrijski rast nastaje u zemlji kada njezin trgovinski partner slijedi politiku izvoza zemlje izvoznice kako bi nakon određenog vremena izmijenio uvjete razmjene. Prema tome, nagli gospodarski rast koji je često uzrokovan ulaganjem razvojne pomoći u trenutno tržišno potrebite industrije države-recipientice, dugoročno može dovesti do lošije pozicije iste zemlje u odnosu na ranije.

Na negativne posljedice donatorske pomoći upozoravao je i rusko-američki ekonomist Vasilij Leontijev, dobitnik Nobelove nagrade za model ulaznih i izlaznih međuindustrijskih odnosa gospodarstva tj. input-output analizu. Prema Leontijevoj teoriji proizvodnja jednog industrijskog sektora postaje ulaz u drugi industrijski sektor. Drugim riječima svaki sektor ovisan je o svakom drugom sektoru, i kao potrošač rezultata drugih sektora i kao dobavljač ulaganja i potražnje. Leontijev je konstatirao da strana pomoć odnosno međunarodna razvojna pomoć može obogaćivati donatore i dugoročno smanjivati gospodarski potencijal države-recipientice (Martínez-Zarzoso, Nowak-Lehmann i Klasen, 2010: 202). Riječima Bhagwatija, državi koja prima pomoć može dugoročno biti gore nego da je nije primala (Bhagwati, 1958: 201-205; Johnson, 1955: 95-112). Od rasprava vezanih uz paradoks transfera u novije vrijeme valja spomenuti studiju Slobodana Đajića, Sajala Lahirija i Pascalisa Raimondosa koji su proučavali implikacije privremene razvojne pomoći (Đajić, Lahiri i Raimondos, 2004: 151-161). Studija se temeljila na zemljama lošijeg standarda koje se oslanjaju na međunarodnu pomoć kako bi rješavale domaće socijalne probleme. Međutim, studija razmatra i benefite države-inicijatorice pomoći odnosno utjecaj potpore na izvoz donatora. Iako neto koristi od prijenosa pomoći kroz određeni period variraju i za donatora i za primatelja,

ostaje pitanje u kojoj mjeri ista neto korist u datom trenutku znači za obje strane. Autori navode kako pod pretpostavkom ekonomske i političke stabilnosti u državi-recipientici razvojna pomoć u prvobitnom razdoblju može pridonijeti privremenom i kratkoročnom poboljšavanju uvjeta. Međutim, u takvom okruženju potpore dolazi do efekata stvaranja navike u državi-recipientici. Na taj način razvojna pomoć u prvom razdoblju može poslužiti kasnijem preusmjeravanju povlastica u korist donatora. Naime, izvoz roba, usluga i kapitala države-inicijatorice u državu-recipienticu razvojne pomoći ključan je moment početka ostvarivanja benefita (Ibid.). Autori spominju da se ulaganje u razvojnu pomoć donatora isplati jer je dugoročan učinak uvjeta trgovine sa zemljama-recipienticama dovoljno profitabilan da zasjenjuje svoj gubitak u prvom razdoblju. Prema tome, međunarodna razvojna pomoć poboljšava izvoz donatora. Na taj način zemlja-inicijatorica može se dugoročno okoristiti povećanjem prihoda i širenjem sfere ekonomskog utjecaja u međunarodnoj trgovini.

Zanimljivo je za primijetiti kako autori navode deficit istraživanja učinka međunarodne razvojne pomoći na izvozne razine zemalja donatora. Od nedavnih radova interes država-inicijatorica razvojne pomoći iz perspektive više donatora analizirali su Nilsson, Lloyd, McGillivray, Morrissey i Osei, Wagner i Juhász Silva (Martínez-Zarzoso, Nowak-Lehmann i Klasen, 2010: 202). Ključan moment dokazivanja interesa koje države-inicijatorice ostvaruju od implementacije međunarodne razvojne pomoći jest upravo odnos između razvojne pomoći i izvoza donatora. Prema tome, valja dokazati kako donator ostvaruje ekonomsku korist od iniciranja razvojne pomoći kroz veći izvoz svojih roba i usluga u države-recipientice. Gospodarski faktor izvoza proizvoda motor je razvoja države-inicijatorice te perpetuirati njenu ekonomsku poziciju spram država-recipientica i omogućuje daljnju implementaciju programa razvojne pomoći. To vodi do pitanja konkurencije između država-inicijatorica razvojne pomoći što također istražuju navedeni autori (Ibid.). Sagledano iz ove perspektive, razvojna pomoć postaje natjecanje u donacijama kako bi se osvojilo tržište države-recipientice. Iz toga je vidljivo kako nema velike razlike između kapitalističkog liberalnog koncepta konkurencije na tržištu i konkurencije u doniranju razvojne pomoći kako bi se ostvarila dominantna tržišna pozicija. Zapravo, nije riječ o podržavanju slobodne i „zdrave“ konkurencije, već stvaranju uvjeta na globalnom tržištu kako ona ne bi bila slobodna nego unaprijed određena platežnom moći i nužnosti korištenja sukladno programima pomoći.

Nastavno na započetu argumentaciju o pozitivnim učincima razvojne pomoći na izvoz država-inicijatorica, u svom radu „Ekonomske izvozne benefite donatora od razvojne pomoći“ Inmaculada Martínez-Zarzoso, Felicitas Nowak-Lehmann i Stephan Klasen navode da za svaki dolar potrošene bilateralne razvojne pomoći povećanje izvoza države-inicijatorice iznosi 2,15 dolara (Martínez-Zarzoso, Nowak-

Lehmann i Klasen, 2010: 202). Naravno da iznos profita od izvoza koji je vezan uz doniranu razvojnu pomoć oscilira tijekom vremena, međutim bilanca je uvijek pozitivna. Države-inicijatorice razvojne pomoći profitiraju u smislu izvoza prema državama kojima daju pomoć bilo kroz programe multilateralne ili bilateralne pomoći te postoji direktna poveznica između ostvarenog profita države donatora i države koja prima njezinu razvojnu pomoć. Prema tome, države-inicijatorice nalaze se u povlaštenom položaju u kojem nemaju ništa za izgubiti. Štoviše, ukoliko će slijediti preporuke Milenijskih razvojnih ciljeva Ujedinjenih naroda te trošiti otprilike 0,07 posto svog BDP-a godišnje na razvojnu pomoć, ostvarit će povećanje razine izvoza te poboljšati ekonomske uvjete država-recipientica (Ibid.). Međutim, poboljšanje ekonomskih uvjeta država-recipientica nije besplatno, već generira daljnji profit država-inicijatorica izvozom roba i usluga u zemlje primateljice pomoći. Bez te realističke kalkulacije povećanja vlastitog ekonomskog interesa, teško da bi razine međunarodne razvojne pomoći rasle. Ovdje valja zaključiti kako je iniciranje razvojne pomoći u svakom slučaju u interesu donatora, ali nije nužno u dugoročnom interesu recipienta jer dok država-inicijatorica širi područje djelovanja i kalkulira izvozni profit, država-recipientica grca u problemima te je prisiljena istu pomoć perpetuirano i kontinuirano uzimati.

Međunarodne korporacije: subjekti moći

Profit kompanija država-inicijatorica raste s obzirom na navedeno povećanje izvoza posredovanog ulaganjima u razvojnu pomoć. Razlog tome moguće je uočiti u upravljanju pripremom i provedbom programa razvojne pomoći koje je redovito u rukama država-inicijatorica. Naime, države-inicijatorice propisuju uvjete prihvatljivosti i kriterije odabira projekta potpore te na taj način u potpunosti kontroliraju proces. Samim time, kompanije i stručnjaci država-inicijatorica preuzimaju provedbu programa. Na taj način razvojna pomoć zapravo koristi poslovnim prilikama poduzećima iz država-recipientica koja naplaćuju svoju robu i usluge. Tu dolazi do problema implementacije programa zbog, namjernog ili nenamjernog, nerazumijevanja društvenog, socijalnog i ekonomskog konteksta države-recipientice. Drugim riječima, razvojne politike koje funkcioniraju u državama-inicijatoricama preslikavaju se na države-recipientice što može imati dugoročne negativne posljedice za dotične zemlje. Kontrola procesa i prioriteta ulaganja trebali bi biti odluka države-recipientice. Nažalost, unaprijed propisanim pravilima od strane donatora politike razvojne pomoći, uložena sredstava ne rezultiraju očekivanim ostvarivanjem ciljeva. Time ostaje upitna svrha razvojne

pomoći, ali ne i agenda država-inicijatorica s obzirom na minimalan rizik i povećanje vlastitog profita.

Profit kompanija država-inicijatorica pokazuje se u iznosu koji se troši na kupovinu roba i usluga nužnih za provedbu projekata donirane razvojne pomoći. Time donirana sredstva zapravo vraćaju u države-inicijatorice kroz kompanije koje provode radove i usluge u državama-recipienticama. Kada je riječ o velikim infrastrukturnim radovima, uvjeti prihvatljivosti podugovorenih gospodarskih subjekata često nadmašuju kapacitete poduzeća država-recipientica pa kompanije razvijenih država-inicijatorica pobjeđuju na natječajima za izvođenje radova i pružanje roba i usluga. Takvi skupi i veliki projekti malo pomažu u sustavnom rješavanju potreba nerazvijenih zemalja te često ostaju spomenik propalim politikama. No takvi veliki projekti ostvaruju značajan profit za kompanije koje izvode radove što možda ne bi mogle u uvjetima svoje matične zemlje ili barem ne za toliki profit. Posrijedi je svojevrsno pranje novca jer se dobar dio uložene pomoći vraća poduzećima država-inicijatorica, a ne ostaje u državi koja je pomoć primila. Dapače, prema podacima Eurodada, europske mreže nevladinih udruga za dug, razvoj i redukciju siromaštva, mnoge države koje doniraju pomoć formalno obavezuju zemlje-recipientice ugovorom da prilikom implementacije programa razvojne pomoći koriste usluge njihovih kompanija. Uz to, dvije trećine doniranih sredstava razvojne pomoći ponovno završava u poduzećima država-inicijatorica zbog propisanih uvjeta nabave ili nemogućnosti lokalnih tvrtki da konkuriraju cijenom ili uslugom (European Network on Debt and Development, 2022).

Ovi podaci i uvjeti upućuju na veliki interes donatorskih zemalja za investiranje u politike razvojne pomoći i objašnjavaju njihov porast. Oslanjanjem na izvođače radova iz država-inicijatorica povećavaju se troškovi razvojnih projekata. Međutim, s obzirom na upitnu dugoročnu održivost započetih inicijativa, ekonomski razvoj za države-recipientice izostaje. Za sustavnu ekonomsku korist važno je stimulirati lokalno gospodarstvo i stanovništvo, a ne ulagati u projekte koje će i onako raditi strane kompanije. Ponovno, za primjere i dokaze navedenih slučajeva nije potrebno ići u zemlje tzv. „Trećeg svijeta“ nego poručiti regionalne primjere kao što su izgradnja autocesta ili provedba velikih infrastrukturnih projekata koje provode i nadgledaju strane multinacionalne korporacije. Lokalne tvrtke svakako bolje poznaju situaciju na terenu te su već prilagođene domaćim uvjetima. No lokalna poduzeća prisiljena su propadati pred naletom udaljenih transnacionalnih kompanija koja strateški otvaraju urede u ključnim lobističkim središtima poput Washingtona ili Bruxellesa. S obzirom da se Grupa Svjetska banka i ostale velike razvojne banke u pristupu procesa davanja financijske pomoći i kredita sustavno odlučuju za modele međunarodnih natječaja, šanse da iste multinacionalne kompanije dobivaju natječaje za provođenje projekata su gotovo apsolutne. Eurodad navodi kako se

polovica ugovorne vrijednosti projekata koje je Grupa Svjetska banka financirala u posljednjem desetljeću odnosila na tvrtke iz desetak država-inicijatorica međunarodne razvojne pomoći, redovito najrazvijenijih zemalja svijeta. S druge strane manje od četvrtine vrijednosti ugovora koje je financirala Grupa Svjetska banka otišlo je lokalnim tvrtkama zemalja koje su primile pomoć (Ibid.). Paradoks suvremenog koncepta razvojne pomoći sastoji se upravo u tome da ovakve institucije daju pomoć kako bi je države-recipientice investirale u kompanije donatorskih zemalja. Time se proračunski državni novac investiran u razvojnu pomoć zapravo daje vlasnicima kompanija država-inicijatorica razvojne pomoći koje izvode radove i pružaju usluge provede projekata. Na taj način uspostavljen je sustav dopustive korupcije odnosno „pranja državnog novca“ i to bez značajne kontrole te legalne mogućnosti da se takav proces zaustavi jer kompanije izvode radove izvan države-inicijatorice. Marksistički rečeno, situacija je bezizlazna jer lokalne kompanije nemaju prilike proširiti svoj posao i zaraditi sredstava za daljnji obrt kapitala, dok se transnacionalne kompanije i dalje bogate. Iako uspješnost provedbe uvelike varira od projekta do projekta te zavisi o operativnim problemima neefikasnosti, administracije i lokalnih financijskih prepreka, nije za očekivati da bi domaće kompanije toliko lošije odradile posao u vlastitoj zemlji i u poznatim uvjetima, nego strane firme koje dovode svoju radnu snagu i koncepte poslovanja. Ovakva situacija uvelike zamagljuje izračun preciznih podataka o realno uloženoj razvojnoj pomoći. Iako se iznos razvojne pomoći sustavno povećava, teško je odrediti koliki dio novca zapravo ulazi u gospodarstva država-recipientica te u kojoj mjeri uložena financijska sredstva pomažu razvoju dotičnih država, a koliko održavaju i povećavaju profite kompanija država-inicijatorica.

Iako je međusobna razmjena dobara često percipirana kao obostrana korist od koje uzajamno profitiraju svi uključeni subjekti, navedena istraživanja pokazuju da to nije tako. U kontekstu međunarodne razvojne pomoći i sukladno tome trgovinskoj razmjeni između država-inicijatorica i država-recipientica, za zaključiti je da razvojna pomoć koristi donatorima u podizanju trgovinskog profita dok u manjoj mjeri koristi zemljama u razvoju za koje je osmišljena. Za shvaćanje ovog kritičkog koncepta razvojne pomoći i posljedične trgovinske bilance koja iz nje proizlazi, nužno je okrenuti paradigmu shvaćanja pomoći ne kao pomoći već kao realističkog koncepta postizanja interesa. Na propitkivanje razvojne pomoći upućuju autori Philipp Hühne, Birgit Meyer i Peter Nunnenkamp (Hühne, Meyer i Nunnenkamp, 2014: 1275-1288). Autori obrazlažu kako je pravo pitanje shvaćanja međunarodne interakcije postavila britanska politička ekonomistica Susan Strange: „*Cui bono?*“ odnosno tko ima koristi (Tooze i Strange, 2000). Analiza pitanja koristi otvara mogućnost uvida u suvremeniju i složeniju strukturu shvaćanja međunarodnih odnosa, a da se pritom ne izlazi iz okvira realističke teorije osnovnog

postulata postizanja moći zbog vlastite sigurnosti. Gotovo možemo reći da je iz Hobbessianskog poimanja čovjekove prirode početni stav analize svakog odnosa postojanje koristi. Što se tiče analize koristi međunarodne razvojne pomoći, problem ne bi bio da postoji uzajamna i podjednaka korist, kao što nalaže Hobbesov društveni ugovor. Problem također ne bi bio da se razvojna pomoć distribuira na korist siromašnih od strane bogatih te ravnomjerno raspoređuje prema globalnim potrebama. Problem je upravo u tome da razvojna pomoć služi kao sredstvo postizanja ciljeva bogatih i moćnih država-inicijatorica, a ne kao poticaj siromašnim zemljama da se razviju. Razlog tome leži u kapitalistički postavljenom međunarodnom okruženju u kojem su svi u stanju kapitalističkog rata protiv svih sa saznanjem o latentnoj opasnosti ekonomske degradacije što rezultira propašću u svim drugim segmentima. Očite odnose moći u međunarodnim odnosima gdje su svi aspekti moći od vojne do ekonomske i političke u međusobnoj interakciji i ne idu jedni bez drugih valja interdisciplinarno i eklektički proučavati, a ne selektivno istraživati.

Kolonijalistički tradicionalni koncept razmjene pomoći za trgovinska prava osnovni je moment širenja moći, a ne pomoći. Hühne, Meyerova i Nunnenkamp navode kako je koncept razvojne potpore s ciljem povećanja trgovinskih stopa reinicirala Svjetska trgovinska organizacija kako bi spriječila pad izvoza u zemlje u razvoju. Naime, ukoliko zemlje u razvoju imaju ograničenja u ponudi i kapacitetima koji ih sprečavaju da trguju više, profit od liberalizacije trgovine imat će ograničen učinak (Hühne, Meyer i Nunnenkamp, 2014: 1275-1288). Kao što je bilo argumentirano u prvom poglavlju, ulaganjima u transportnu infrastrukturu, industriju i ostale tržišno atraktivne grane gospodarstva zemlje u razvoju sprečava se efekt otežanog poslovanja, izvoza i uvoza te se umanjuju operativni troškovi. Iako načelno smanjenjem troškova trgovine putem poboljšanja infrastrukture država-recipientica rapidno povećava svoj izvoz, smanjeni troškovi trgovine olakšavaju i državama-inicijatoricama da više izvoze u zemlju primateljicu pomoći. Fokusiranjem razvojne pomoći na navedene grane gospodarstva omogućava državi-recipientici da poveća svoju trgovinsku razmjenu sa državama-inicijatoricama koje plasiraju svoje sofisticirane proizvode i kapitalne investicije, a sirovine i vlasništvo nad resursima dobivaju povoljno. Prema tome, nije riječ o altruističkom pomaganju razvoja, već o dobro proračunatoj bilanci ostvarivanja profita. Države-recipientice pomoći često nisu u stanju odbiti navedene pomoći i ulaganja zbog potencijalne prilike povećanja vlastitog standarda koji u ovakvom međunarodnom ekonomskom okruženju nije drugačije ni ostvariv. Međutim, strani kapital dugoročno dovodi do sustavnog gašenja gospodarstva države-recipientice, ostavljajući samo rijetke grane koje su potrebne transnacionalnim kompanijama država-inicijatorica pomoći rezultirajući ekonomskom degradacijom i efektima kao što je ranije navedena

„nizozemska bolest“ zemlje primateljice pomoći (Rodrik i Rosenzweig: 2010: 4450-4451). Pribrojivši tome da su najznačajnije svjetske valute, odnosno valute u kojima se ostvaruje međunarodna trgovina pa ih se drže stabilnima, euro i dolar u velikoj mjeri aprecirane u odnosu na valute država-recipientica, dolazimo do računice kako država u razvoju mora izdvojiti značajno više sredstava u trgovinskoj bilanci sa razvijenim zemljama što otežava njen gospodarski razvoj i pomak ekonomskih uvjeta. Međutim, osim profitabilne trgovinske bilance, valja sagledati i druge koncepte kojima države-inicijatorice razvojne pomoći postižu utjecaj u državi-recipientici poput brandinga njihovih proizvoda i stvaranja navika te pogotovo pozitivne percepcije stanovništva spram država donatorica pomoći. Takva koncepcija podrazumijeva konstruktivistički pristup razumijevanju razvojne pomoći. Istraživanje Hühne, Meyerove i Nunnenkampa nalaže da razvojna pomoć malo pomaže najsiromašnijim zemljama jer se i dalje potiču ulaganja u infrastrukturu i proizvodnju koja više koristi državama-inicijatoricama razvojne pomoći (Hühne, Meyer i Nunnenkamp, 2014: 1275-1288).

Razvojna nejednakost

U suvremenom kapitalističkom svijetu financijska moć igra veoma važnu ulogu u međunarodnim odnosima. S obzirom na povezanost globalnih ekonomskih tokova i međuovisnost zemalja jedne o drugoj po pitanju izvoza, uvoza, kreditiranja i ostalih gospodarskih aktivnosti, ključno je uvidjeti utjecaj ekonomije na političku situaciju na globalnom, regionalnom i nacionalnom planu. Dapače, valja povezati na koji način politički entiteti imaju koristi od politika koje promiču odnosno od ekonomskih posljedica koji se promicanjem istih politika ostvaruju. Na taj način otvara se dimenzija koja razvojnu pomoć dovodi u korelaciju sa političkom dominacijom. Međutim, suvremeno shvaćanje međunarodnih odnosa i liberalne demokracije kao dominantne globalne ideologije te tržišnog kapitalizma kao dominantnog oblika gospodarskog uređenja država, ne ostavlja dovoljno prostora za shvaćanje razvojne pomoći kao sredstva postizanja vanjskopolitičkih ciljeva. Za shvaćanje međunarodne razvojne pomoći kao instrumenta moći nužno je upotrijebiti drugačiju paradigmu. Tezu stoga valja nastojati obraniti iz marksističke pozicije koja ekonomsku politiku dovodi u korelaciju sa financijskom eksploatacijom i kontrolom tržišta (Marx, 2018; McLellan, 2000; Sitton 2017).

Iako je u globalnom nadmetanju sa zapadnim kapitalističkim zemljama teško ne primijetiti činjenicu da su socijalističke države istočne Europe 1990-ih doživjele raspad i degradaciju političkog i gospodarskog sistema, marksizam i socijalizam danas

doživljavaju renesansu kao ideologije koje zapravo jedine mogu adekvatno odgovoriti na ekonomske probleme, nejednakost raspodjele bogatstva, siromaštvo te ostale probleme vidljive u gospodarskim krizama liberalnog kapitalističkog sistema. Kao što Jović navodi, marksizam je alternativa novih generacija u svijetu gdje se 1989. proglasilo da nema alternative (Jović, 2018: 7-15). Problemi suvremenih država najviše se očituju u teškim ekonomskim krizama i nemogućnošću održavanja gospodarstva stabilnim. Na taj način tržište „divlja“ te u kratkim vremenskim intervalima cijene roba, usluga i radova vrtoglavo rastu ili padaju čega smo svjedoci i u Jugoistočnoj Europi. Takva nezdrava atmosfera ne omogućava bilo kakve suvisle i dugoročne politike te njihovu primjenu što se reflektira na stanovništvo i njegove najugroženije odnosno najsiromašnije skupine. Već je Nikolaj Kondratiev, jedan od najznačajnijih sovjetskih, ali i globalnih ekonomista, zagovornik Nove ekonomske politike (NEP) Sovjetskog saveza 1920.-ih godina prošlog stoljeća, uspostavio teoriju da kapitalistički ekonomski sistem prije nego što se urušava odnosno prije krize ili depresije bilježi uzlet od pedesetak godina u kojima značajno prosperira i neumjereno raste (Loučã, 1999: 169-205). Međutim, takav ekonomski bum nije dugoročno održiv te se neplanski sistem urušava nakon decenija uzleta. Takvi ciklusi poznati su kao “Kondratijevi valovi” (Ibid.). Neminovno je da nakon njih slijedi ekonomska kriza i depresija te je za prosperitet stanovništva nužno intervenirati i planski osmisliti održivi sustav. Dokazi nužnosti državne intervencije očituju se i u nedavnoj globalnoj krizi iz 2007. godine. Činjenica je da bez državne potpore i značajnih sredstava uloženi u ključne kompanije, čitava gospodarstva zapadnih država, prvenstveno SAD-a, ne bi uspjela preživjeti ekonomske krize što bi posljedično rezultiralo potpunim kolapsom gospodarstva. Prema tome, marksističko shvaćanje politike valja prenijeti na razinu međunarodnih odnosa. Ukoliko međudržavnu interakciju shvatimo iz marksističke paradigme međunarodnih odnosa, marksizam postaje i ostaje odgovor na kapitalističku nejednakost u svijetu. Bogate države u vlasništvu su krupnih kapitalista koji svoju moć nastoje proširiti izvan granica svoje zemlje multinacionalnim i transnacionalnim kompanijama odnosno neograničenim širenjem nepravedno stečenog kapitala. Ključan moment marksizma je borba klasa odnosno težnja za dominacijom i iskorištavanjem potlačenih od strane kapitalističkih elita koje generacijama akumuliraju bogatstvo (Jović, 2018: 21). Iz te paradigme valja shvaćati i suvremenu liberalnu kapitalističku državu, kao historijski oblik dominacije eksploatatora.

Unija nejednakosti

Unatoč činjenici da je zbližavanje i ujedinjavanje zemalja Europe ideja koja se stoljećima spominje kao nužnost opstanka čitavog europskog kontinenta te

ostvarenje ideala zajedništva i jednakosti svih njenih nacija, ostaje otvoreno pitanje je li Europska unija kakvu poznamo pravi put ka navedenom cilju. Iako je Europska unija projekt odnosno zajednica država *sui generis*, njome i dalje vladaju države. U realističkom shvaćanju međunarodnih odnosa, isto implicira kako će moćnije države usmjeravati zajedničku politiku prema vlastitim interesima, a s obzirom na marksističko shvaćanje države kao društvenog historijskog konstrukta vladajuće klase, Europska unija također se nameće kao konstrukt elita moćnih država s ciljem dominacije i eksploatacije odnosno svojevrsan imperij moćnika. Marksistička kritika liberalne ideje slobode tržišta kritizira brisanje granica koje se ne brišu sa svrhom da se ujedine svi stanovnici Europe ili svijeta te zajednički stvaraju bolju budućnost, nego da se vlast postojećih struktura elita i vlastodržaca još više proširi, produbi i potvrdi. Zakoni koji se uvode postoje upravo s ciljem održavanja vladajuće klase na vlasti, a ne zbog dobrobiti svih građana. Prema tome, marksizam apsolutno jest za internacionalu, dapače internacionala pod geslom „proleteru svih zemalja ujedinite se“ jest marksistička misao vodilja i zadnja rečenica Komunističkog manifesta (Marx i Engels, 1998). No marksizam se bori protiv brisanja granica u liberalnom kontekstu gdje je sloboda tržišta izjednačena sa slobodom misli. Sve dok postoji iluzija ravnopravnosti između građana čije se privatno vlasništvo i generacijama akumulirana moć izjednačuje u pravima s dohodovno najnižim slojevima društva kojih je realno najviše, a posjeduju najmanju moć, nema istinske slobode. Takav koncept nije liberalna demokracija u kojoj svi imaju pravo birati i biti birani, već je imperija, odnosno najviši stadij kapitalizma. Samim time, nameće se zaključak kako se ciljevi nisu promijenili od kolonijalnih vremena pa čak ni od ranije povijesti. Promijenila su se sredstva. Kapitalistički motiv za borbu za svijet bez granica nije kolektivna dobrobit i ravnomjerno raspoređen dohodak, nego uklanjanje prepreka za daljnje povezivanje i stvaranje dominantnog položaja vlasnika kapitala na novom tržištu čime će se omogućiti daljnje izrabljivanje siromašnijih s ciljem dodatnog povećanja utjecaja i moći inicijatora.

Kako je Jović naveo, primjer stvaranja takvog tržišta odnosno bolje rečeno takvog odnosa dominantnih i podređenih jest Europsko zajedničko tržište (Jović, 2018: 21). Kapitalizam podrazumijeva nužnost konstantnog širenja. S obzirom da višak vrijednosti proizvodnje zbog koncepta privatnog vlasništva pripada vlasniku, a ne njegovom stvaratelju odnosno radniku, neminovno je da će se akumulacija viška vrijednosti u rukama vlasnika povećavati s međunarodnim širenjem kapitala. Obrnuto proporcionalno, plaće radnika se u odnosu na prihode vlasnika enormno smanjuju. Dokazi takvih diskrepancija u prihodima doista su svugdje aktualni i vidljivi. Nadnica radnika u proizvodnji u jugoistočnoj Aziji, Latinskoj Americi ili jugoistočnoj Europi iznosi svega par dolara dok se cifre prihoda kompanija za koje isti radnici rade bilježe u milijardama, a neto dobiti vlasnika u milijunima. Prema tome, vlasnici poduzeća

pritišću države na ukidanje poreza, na ukidanje državnih davanja ili barijera u bilo kojem smislu kako bi se u konkurenciji sa ostalima mogli što bolje pozicionirati i biti u prednosti. S obzirom da se javne politike financiraju iz poreza i ostalih participacija koje su apsolutno nužne za funkcioniranje svake države, evidentno je da nije moguće održati sistem koji nema izvora prihoda. U tom momentu dolazi do dominacije odnosno obrata posjedovanja moći. Država bi trebala imati najveću moć kako bi bila u stanju održati sustav operativnim. U funkcionalnom sustavu, gospodarski i politički subjekti imaju mogućnost rasta i participacije. Međutim, ovisnošću države o krupnom kapitalu, država gubi svoju osnovnu ulogu te postaje instrument utjecaja elite koja je u posjedu vitalnih grana gospodarske održivosti. Vlasnici krupnog transnacionalnog kapitala lobiraju i vrše pritisak na državu kako bi smanjivala poreze da bi oni imali veće mogućnosti za daljnje širenje svog kapitala i eksploataciju. Jović argumentira da vlasnici krupnog kapitala promoviraju da državni službenici i svi uključeni u javnu službu „parazitiraju“ na njihovom radu jer ništa ne proizvode (Jović, 2018: 21).

Međutim, takva interpretacija služi kao odlična propaganda koja vodi minimaliziraju države te neminovnoj vlasti krupnog kapitala. U takvom sistemu nema općih izbora ni osnovnih neotuđivih prava svih građana jer su državni elementi zadušeni za održavanje političkog poretka lišeni prihoda odnosno moći i autoriteta, što neodoljivo podsjeća na primitivne despocije. U tom kontekstu internacionalizacija i povezivanje Europskim zajedničkim tržištem i Europskom unijom nisu uspjesi slobode nego slabost države da spriječi interese krupnog kapitala. Razlike se na taj način nisu samo povećale unutar država, nego i izvan njih odnosno prebačene su s nacionalnog na supranacionalni europski teren. Stoga marksizam ne priznaje međunarodno ujedinjavanje u kojem se očituje slabost države da spriječi krupni kapital u njegovom daljnjem koloniziranju. S obzirom da su mnoge kompanije bogatije od samih država, država postaje instrument širenja moći ukoliko nema autoriteta i snage oduprijeti se partikularnim interesima kapitalističkih trustova. Dapače, u liberalnom kapitalizmu država se nije uopće u stanju osloboditi od utjecaja vladajuće bogate klase koja generacijama akumulira kapital, a time i moć, na račun većine stanovništva. Marksistička teorija međunarodnih odnosa temelj je za raspravu o Europskoj uniji kao imperiju vladajuće klase moćnih država. Suvremeni liberalni kapitalistički sustav podrazumijeva nejednakosti unutar države koja je potpala pod vlast vladajuće klase neupitnošću privatnog vlasništva. Europsko zajedničko tržište na taj način postalo je instrument daljnjeg širenja nejednakosti, a time i moći krupnih kapitalista koji zbog stalnog straha od konkurencije nastoje proširiti svoje prihode. Na taj način valja proučiti i politike razvojne pomoći unutar istog tržišta Europske unije odnosno prikazati na koji način sredstava uplaćena za međunarodnu razvojnu pomoć dugoročno utječu na formiranje politika zemlja-recipientica i koriste zemljama-inicijatoricama u postizanju vanjskopolitičkih ciljeva.

Kontekstualizacija interesa

Nemoguće je ne primijetiti kako upravo Francuska i Njemačka danas unutar Europske unije zauzimaju dominantne pozicije u odnosu na ostale članice zbog svoje gospodarske snage i veličine. Kada kompariramo te dvije zemlje sa npr. Slovenijom ili Hrvatskom, teško je ignorirati evidentan nerazmjer moći i govoriti o jednakosti i apsolutnoj ravnopravnosti unutar Europske unije. Međutim u globalnom kontekstu, moć Francuske ili Njemačke nije više na razini koje su te zemlje imale u svojim najvećim imperijalnim historijskim momentima. Prema današnjim standardima, Francuska i Njemačka nisu ni površinski ni teritorijalno velike zemlje, pogotovo u komparaciji s primjerice zemljama BRICS-a. Nadalje, vojna moć Francuske i Njemačke ne može se ni približno mjeriti sa globalno dominantnom silom poput Sjedinjenih Američkih Država koja i dalje vodi po ulaganju u vojnu industriju. Francuski vojni međunarodni ugled je nepovratno kompromitiran porazom od nacističke Njemačke i slabijoj ulozi otpora u Drugom svjetskom ratu (koji je u omjeru na veličinu zemlje zanemariv naspram jugoslavenske narodno-oslobodilačke borbe), dok Njemačka nosi teret nacizma i devastirajućeg poraza koji je smanjio njemački teritorij, ali više od toga uništio njen međunarodni ugled kao zemlje odgovorne za uspon nacističke ideologije i strahote najkrvavijeg sukoba u povijesti. Stoga ove dvije zemlje ne mogu klasičnim sredstvima nametnuti svoj utjecaj na međunarodnoj političkoj sceni.

Pa ipak, utjecaj Francuske i Njemačke na međunarodna pitanja apsolutno postoji, pogotovo ukoliko iza sebe imaju pojačanje u obliku Europske unije odnosno njenih zemalja članica. Iako nisu u poziciji vojnom silom i prijetnjama usmjeriti razvoj događaja u međunarodnim odnosima na način kako to može SAD, Rusija ili Kina, snagom sofisticiranijih politika meke i pametne moći odnosno statusom i razvojnom pomoći, nameću svoj utjecaj i ostvaruju interes u suvremenom međunarodnom okruženju gdje novac, standard i prestiž igraju veliku ulogu. Riječima Hansa Morgenthaua, Georgea Kennana, Kennetha Waltza te Samuela Huntingtona, realizam nalaže da su države primorane na korištenje svih mogućih alata i resursa kako bi povećale svoju moć te na taj način osigurale vlastito postojanje. Prema tome, kao i sve druge države, Francuska i Njemačka nastoje povećati svoj utjecaj pozicioniranjem na međunarodnoj sceni pri čemu im je odličan alat Europska unija, a politike razvojne pomoći sredstvo dominacije. Europska unija, kao heterogena zajednica država služi kao svojevrsna nadogradnja sfere utjecaja i moći za Francusku i Njemačku kako na kontinentu, tako i globalno. Osnova teza ostaje da Francuska i Njemačka zadržavaju svoj elementarni interes, a to je povećanje moći zbog vlastite sigurnosti. Međutim, s obzirom na njihovo historijsko naslijeđe, globalnu promjenu odnosa moći, ali i promjenu same paradigme posjeda moći koja je danas još više

orijentirana na kapital, tehnološku izvrsnost i posjedovanje informacija, a manje na veličinu i broj, Francuska i Njemačka, svjesne svoje međunarodne pozicije, koriste drugačija sredstva za postizanje vanjskopolitičkih ciljeva.

S obzirom na navedeni interes za utjecajem i povećanjem moći, valja pokazati na koji način Francuska i Njemačka koriste Europsku uniju za ostvarivanje svojih ciljeva. Prije svega, veličina i gospodarska razvijenost omogućava dominantnu poziciju i ekonomsku prednost te dvije zemlje čak i nad starim članicama EU kao što su Italija ili Španjolska. Međutim, upravo su manje i mlađe zemlje socijalističkog naslijeđa ili nedovoljne ekonomske razvijenosti uvećale snagu Francuske i Njemačke unutar Europske unije. Nakon raspada socijalističkog poretka te prelaska na višestranačku demokraciju većina zemalja istočne Europe poput Poljske, Čehoslovačke, SR Slovenije, SR Hrvatske itd. su gotovo automatski i bez razmišljanja odabrale Europsku zajednicu kao svoj neupitni put prema svijetloj budućnosti (Boduszynski, 2010). Novoformirane stranke koje su ulazile u političku borbu u svojim programima su kao jedan od glavnih ciljeva imale ulazak u tada još uvijek EZ. Dapače, u Sloveniji je čak i Savez komunista već 23. listopada 1989. na tiskovnoj konferenciji predstavio svoj program za prve višestranačke izbore pod sloganom „Europa sada - za europsku kvalitetu života“ (slo: Evropa zdaj – za evropsko kakovost življenja) (Balažic, 2002: 563). Pod prizmom povratka u „europsku obitelj“, političke stranke država socijalističkog naslijeđa provodile su politike koje podrazumijevaju europske integracije kao nužan, neupitan i apsolutan cilj njihovih zemalja. Takav nekritički koncept nikada nije bio propitkivan u kontekstu da su zemlje socijalističkog naslijeđa već dio Europe sa svojim jedinstvenim doprinosom europskom razvitku te da apsolutna integracija s dojučerašnjim ideološkim neprijateljima nije nužno jedini put koji je ispravan. Valja napomenuti kako je ranih 1990-ih jedino SR Jugoslavija bila dovoljno politički spremna odbaciti integraciju sa Europskom unijom.

Prema tome, uzevši u obzir diskurs politika u kojem ulazak u Europsku zajednicu, odnosno nakon 1993. Europsku uniju, nema alternative te s obzirom na gospodarske izazove prelaska na kapitalizam i podrazvijenost gospodarstva, postsocijalističke države postale su veoma koristan objekt za manipulacije razvijenih zemalja zapadne Europe. Velika želja za ulaskom u Europsku zajednicu nakon raspada SSSR-a mogla je biti iskorištena za prodiranje kapitala Francuske i Njemačke na nova tržišta, s ciljem vlastitog povećanja profita, a pod prizmom razvojne pomoći. Također, podređeni gospodarski status omogućio je nametanje politika koje su razvijenim zemljama, prvenstveno Francuskoj i Njemačkoj u interesu. Takva situacija nije se promijenila ni u današnje vrijeme, skoro trideset godina nakon pada Željezne zavjese. Francuska i Njemačka zbog svoje veličine i gospodarske snage mogu nametnuti politički smjer kretanja čitave Europske unije. Također, iako je

Europski parlament stranački podijeljen kao i nacionalni parlamenti, činjenica je da dotične dvije zemlje imaju najviše glasova u toj instituciji. Francuska i Njemačka svojim autoritetom daleko više utječu na formiranje zajedničkih politika nego što to može Slovenija ili Hrvatska, ili bilo koje ostale članice Europske unije.

Za razumijevanje dugoročnih vanjskopolitičkih ciljeva Francuske i Njemačke ključno je promatrati kakve politike te dvije države provode na međunarodnom planu. S obzirom da obje države zagovaraju liberalizaciju europskog tržišta, za zaključiti je da im takve ekonomske politike definitivno idu u korist. Iniciranjem i provođenjem politika međunarodne razvojne pomoći potiču formiranje domicilnih politika država-recipientica. Na taj način Francuska i Njemačka koriste svoje gospodarske prednosti te širenjem kapitala na tržišta siromašnijih zemlja osiguravaju svoju vanjskopolitičku poziciju utjecajem na formiranje zajedničkih politika. Pitanje je u kojoj su mjeri europske zajedničke politike doista zajedničke, a koliko zapravo posljedica ekonomske pomoći i kapitala Francuske i Njemačke. Prema tome, korištenjem razvojne pomoći Francuska i Njemačka na određen način prisiljavaju ostatak Europske unije, posebice novopridošle i podrazvijene država-recipientice, da slijedi njihove inicijative na međunarodnom planu. Politike međunarodne razvojne pomoći unutar Europske unije očituju se kroz europske strukturne i investicijske fondove koji time postaju instrument širenja moći neto uplatiteljica u EU proračun. Stavljanje određenih financijskih sredstava na raspolaganje koje podrazvijene zemlje mogu koristiti kako bi doogle standard zapadnih zemalja Europske unije, izuzetno je privlačna prilika. Vlade država-recipientica spremno rade kompromise u vlastitim politikama te ustupaju pred zahtjevima zapadnih zemalja Europske unije i njihovog kapitala u cilju veće dostupnosti financijske potpore država-inicijatorica razvojne pomoći. Prema tome, europske strukturne i investicijske fondove za države s manjim BDP-om od prosjeka EU kao i pretpristupne fondove kao što su IPSA (*Instrument for Structural Policies for Pre-Accession*), PHARE (*Pologne-Hongrie: assistance à la restructuration économique*) i SAPHARD (*Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development*) valja proučavati kao oblike međunarodne razvojne pomoći te ustanoviti interes vanjske politike država-inicijatorica.

Negativne efekte politike razvojne pomoći na države-recipientice nije lako detektirati, pogotovo jednokratno ili u kraćem razdoblju od par godina koliko obično programi pomoći traju. Dapače, opća međunarodna percepcija i svojevrсна dogma je kako je dužnost razvijenog svijeta pomagati nerazvijenom kako bi siromašnije zemlje doogle dovoljnu razinu održivosti vlastitog gospodarstva. Međutim, valja postaviti pitanja do koje mjere bi se isti razvitak tih zemalja dozvolio. Dojučerašnji primatelji pomoći vrlo lako mogu postati konkurencija čega su države-inicijatorice pomoći svjesne. Pomaganje nerazvijenim državama ideološki je bliže liberalnim

kozmpolitskim političkim opcijama, pogotovo u državama imperijalne prošlosti koje smatraju svojom obvezom pomagati bivše kolonije u vidu svojevrsnog otkupljenja za ranije izrabljivanje. Međutim, dodatan dokaz korištenja međunarodne razvojne pomoći kao sredstva postizanja vanjskopolitičkih ciljeva jest da je ona podjednako zagovarana od strane liberalnih, ali i konzervativnih politički struja država-inicijatorica što upućuje na zaključak kako države-inicijatorice moraju imati određenu korist od davanja razvojne pomoći. Gledano iz kuta teorije realizma, europske konzervativne desne političke struje ne bi pretjerano zagovarale politike koje nisu u eksplicitnom interesu njihovih država. Međunarodna razvojna pomoć obavezuje državu-recipienticu na određenu političku i ekonomsku dominaciju prema državi-inicijatorici jer će joj u suprotnom pomoć biti uskraćena. Prema tome, međunarodna razvojna pomoć pokazuje se kao izuzetno koristan alat za promicanje vlastitih međunarodnih interesa.

Na taj način vidljivo je kako se u međunarodnim odnosima mijenjaju instrumenti sile. Shvaćanje tokova moći nužno je za tumačenje društveno političkih odnosa i razumijevanje svijeta oko nas uopće. Iako interes država ostaje isti, suvremene metode dominacije kapitalom uvjetuju zemlje-recipientice pomoći da otvore tržišta i uvedu politički liberalizam koji garantira slobodno tržište. Ukoliko su liberalno uređene, države ne predstavljaju opasnost jer im je potreban kapital da bi se dalje razvijale. U tom momentu dolazi do izražaja moć razvojne pomoći. Države-inicijatorice politika razvojne pomoći uvjetuju promjene političkog sistema kako bi mogle dalje plasirati kapital u državama-recipienticama. Umjesto vojnim metodama, interes se ostvaruje kroz kupovinu vlasništva države-recipientice razvojne pomoći zbog veće platežne mogućnosti od strane kapitala država inicijatorica. Samim time vidljivo je kako „tvrda sila“ nije više najefikasniji instrument postizanja vanjskopolitičkih ciljeva (Nye, 2006: 18-21; Nye u Cooper, Heine i Thakur, 2013). Naime, politikama razvojne pomoći moguće je usmjeriti politiku ciljane države u željenom smjeru na puno perfidniji i elegantniji način. Unutarnja i vanjska politika države-recipientice kontrolira se razvojnom pomoći s obzirom da ekonomsko stanje uvjetuje državnu stabilnost. Francuska i Njemačka provode upravo takve politike koje održavaju njihovu neupitnu poziciju unutar Europske unije, a posljedično kroz prizmu Europske unije i njihovu poziciju u svijetu. Europske unija služi kako svojevrstan pojačivač veličine i snage Francuske i Njemačke u globalnim odnosima. Politikama međunarodne pomoći Francuska i Njemačka drže države-recipientice u podređenom položaju s obzirom da ostaju ovisne o donacijama i daljnjim programima pomoći. Iako se na prvi pogled ovakva situacija čini kao pozicija neke afričke države u kojoj vlada ovisi o stranoj pomoći kako bi prehranila stanovništvo, nedavno je isto bio slučaj i sa Republikom Hrvatskom koja se žestoko usprotivila smanjivanju europskih sredstava za novo programsko

razdoblje. Argument Hrvatske je bio jednak kako i argument vlade neke afričke zemlje „trećeg svijeta“, a to je da bez dodatnih sredstava koje Hrvatska dobiva kroz europske investicijske fondove, neće biti u poziciji završiti započete projekte čime će dosadašnja ulaganja propasti i rezultirati još gorim stanjem nego prije. Međunarodna potpora stvara ovisnost u zemlji koja je prima, a opet se ne razvija u dovoljnoj mjeri da bi konkurirala poduzećima i kapitalu država-inicijatorica. Vlade država-recipientica međunarodne pomoći stavljene su u pat poziciju razvojem uhodanog sistema od 1990-ih što zbog naslijeđa prethodnih vlada koje su prihvaćale programe razvojne pomoći, što zbog pritiska javnosti za poboljšanjem životnog standarda.

Međunarodno pozicioniranje Francuske i Njemačke kao država-inicijatorica politike razvojne pomoći

Za argumentaciju o postizanju vanjskopolitičkih ciljeva i dominacije Francuske i Njemačke izuzetno je važno primijetiti način funkcioniranja procesa implementacije projekata razvojne pomoći. Načelno, dvije su faze procesa dobivanja pomoći. U prvoj fazi zemlje-inicijatorice definiraju ciljeve, uvijete i slično te svojevrсни operativni program i kriterije odabira projekata za dobivanje potpore. Ovdje valja spomenuti kako je ista logika prisutna i u europskim fondovima koje koristi Republika Hrvatska i ostale neto recipientice razvojne pomoći. U prvoj fazi implementacije projekt se definira te ga država-recipientica provodi pod patronatom države koja pomoć donira odnosno rječnikom „projektnog managementa“ projekt se provodi u suradnji države-inicijatorice i države-recipientice. S obzirom da je država-inicijatorica propisala uvjete i da je donatorica pomoći, pitanje je u kojoj mjeri je termin suradnja ispravan naziv. To se pogotovo očituje u drugoj fazi implementacije odnosno samoj provedbi projekta. S obzirom da je u provedbi riječ o konkretnim aktivnostima poput izvođenja infrastrukturnih radova i/ili uvođenja određenih informatičkih programa i usluga, otvara se mnogo prostora kompanijama država-inicijatorica da ponude svoje usluge. S obzirom da zemlja donatorica definira uvjete prihvatljivosti gospodarskih subjekata sposobnih za izvođenje radova, postoji velika vjerojatnost pogodovanja u samim natječajima. Privatne kompanije koje su sposobne za izvođenje navedenih radova i vlade države-recipientice potpisuju ugovor o provođenju projekta te ga podnose na odobrenje. Ukoliko je ugovor odobren, uz moguće ispravke proračuna, ciljeva, svrha itd. projektu se odobravaju financijska sredstava te se kreće u provedbu. U ovakvom konceptu valja primijetiti kako su kompanije država-inicijatorica u favoriziranom

položaju jer je pretpostavka da su najsposobnije, ako ne i jedine koje ispunjavaju uvjete odabira gospodarskog subjekta izvođača radova propisanih od strane vlada zemlja koje pomoć doniraju. Također, izvođenje radova veže ostale tržišne momente međuovisnosti poput suradnje s domicilnim gospodarskim subjektima koji su primorani surađivati s izvođačem radova te prihvaćati tehničke uvjete projekta. Time se ponovno dugoročno projekt veže uz kompanije država-inicijatorica razvojne pomoći jer će infrastrukturu trebati održavati što ponovno implicira angažiranje njihovih usluga i proizvoda.

Dokaze teze o dominaciji u odnosu inicijator-recipient međunarodne razvojne pomoći moguće je potkrijepiti na primjeru implementacije programa potpore u Francuskoj, a pogotovu u Njemačkoj. Uspješnost Marshalovog plana u revitalizaciji Francuske i Njemačke pokazala je također koliko razvojna pomoć može utjecati i vezati razvoj njihovih politika za politike SAD-a. Savezna Republika Njemačka i Demokratska Republika Njemačka postale su poligon za ispunjavanje vanjskopolitičkih ciljeva s jedne strane SAD-a, a s druge SSSR-a. Poučene vlastitim iskustvom razvojne pomoći nakon Drugog svjetskog rata, Francuska i Njemačka su investirale i širile inozemnu pomoć širom svijeta s idejom da formiraju politike država-recipientica te ih veže uz vlastite vanjskopolitičke interese. Svjesnost o utjecaju razvojnih pomoći na formiranje politika država-recipientica ključan je moment promijene paradigme posjeda moći u suvremenim međunarodnim odnosima jer financiranje programa pomoći država-recipientica implicira određene protuusluge. Francuska i Njemačka su na taj način od država-recipientica postale države-inicijatorice razvojne pomoći s ciljem povećanja utjecaja u međunarodnim odnosima. Tragom navedenog, valja primijetiti intenzivirani njemački fokus na Afriku. Krajem 2016. godine Federalno ministarstvo za gospodarsku suradnju i razvoj predstavilo je „Marshallov plan za Afriku“. Dodatno, Njemačka je tokom predsjedanja G20 2017. godine pokrenula inicijativu „Compact with Africa“ s ciljem poticanja privatnih ulaganja u Afriku i privedene potpore afričkim zemljama koje provode reforme dobrog upravljanja (Germany's G20 Presidency, 2016). Iako je „Marshallov plan za Afriku“ njemačka inicijativa pod pokroviteljstvom inicijative G20 „Compact for Africa“, znakovito je uočiti da su u svibnju 2018. godine njemački savezni ministar za gospodarsku suradnju Gerd Müller i francuski državni tajnik Ministarstva za Europu i vanjske poslove Jean-Baptiste Lemoine predstavili zajednički pristup gospodarskim odnosima između EU-a i Afrike nakon 2020. koji predviđa ambiciozno gospodarsko partnerstvo između EU i Afrike (Deutschland.de, 2019). Francuska i Njemačka na taj način zajednički implementiraju razvojnu pomoć afričkim zemljama koje pokazuju otvorenost za provedbu reformi. Fokus na Afriku potvrđen je u koalicijskom sporazumu vlade za mandatno razdoblje od 2017. do 2021. godine (Donor Tracker, 2019).

Iako su se i druge postkolonijalne države odlučile na implementaciju razvojne pomoći u Afriku, pa stoga francuski i njemački slučajevi nisu izolirani, znakovito je detektirati kako bivše imperijalne sile koje su Afriku dovele u današnje stanje te protiv kojih su se afrički narodi decenijama ako ne i stoljećima borili za slobodu od kolonijalne vlasti, ulažu upravo u iste zemlje kojima su bili kolonijalni gospodari, ovoga puta pod prizmom povećanja gospodarskog rasta i političke stabilizacije što je uostalom bio slučaj i ranije. Također valja primijetiti kako je strategija nazvana “Marshallov plan za Afriku”, svakako temeljem vlastitih iskustava zemalja primateljica razvojne pomoći koje su sada zadužene za provedbu i implementaciju (De Marco, 2018). Analizirajući kontekst na koji način Francuska i Njemačka kao države-inicijatorice razvojne pomoći dobivaju korist od Marshallovog plana za Afriku podaci su sljedeći. Među 20 najbrže rastućih ekonomija po BDP-u svijetu na afričke države otpada gotovo polovica (Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, 2017). Međutim, najveći potencijal Afrike leži u prirodnom prirastu stanovništva, onome u čemu je Europa generalno u katastrofalnom položaju. Procjena je da će do 2035. Afrika imati najveću populaciju radne snage na planeti. Prema tome, nije iznenađujuće kako su Francuska i Njemačka na vrijeme prepoznale potencijal afričkog kontinenta i poredanosti koje nosi neokolonijalizam. Putem razvojne pomoći odnosno Marshallovim planom za Afriku kojim se nastoji obuhvatiti većinu afričkih zemalja zajedno s 27 afričkih država s kojima već postoji suradnja putem bilateralnih programa s Afričkom unijom, Francuska i Njemačka se pozicioniraju i globalno prepoznaju kao značajni afrički donatori i kreditori čime vežu financije afričkih država uz svoje političke međunarodne interese. Također, Francuska i Njemačka otvaraju put širenju vlastitih korporacija na afrički kontinent čime dugoročno osiguravaju tržišnu dominaciju i prisutnost u tom dijelu svijeta. Afrički potencijal razvoja time uvelike ovisi o francuskom i njemačkom kapitalu.

Naravno, ovdje valja naglasiti kako se francuska i njemačka razvojna pomoć izuzev Afrike, distribuira i drugim zemalja diljem svijeta kroz spomenute programe bilateralnih odnosa čime te dvije zemlje šire svoj međunarodni ugled i utjecaj (De Marco, 2018). Kao odgovor na migrantsku krizu, Francuska i Njemačka razvijaju strategiju borbe protiv uzroka migracija s naglaskom na Bliski istok i ratom zahvaćena područja, ali i na zemlje Zapadnog Balkana, Moldaviju i Ukrajinu (Ibid.). Argumentaciju o strukturnim i investicijskim fondovima kao obliku razvojne pomoći država neto uplatiteljica u europski proračun također valja spomenuti pa na taj način Francuska i Njemačka zapravo financijski doniraju većinu zemalja Europe. U ovom slučaju interesantno je kako je riječ o državama za koje bi mogle predstavljati opasnost i sigurnosnu prijetnju regionalnoj stabilnosti. Nestabilnost u jednoj od država veoma se lako prelijeva na drugu pa je izgledno da se čitava regija uskoro nađe u nezavidnoj poziciji. Kako je riječ o europskim državama, Francuska i Njemačka se

zasigurno smatraju ugroženima. Iz ovoga se može zaključiti kako se razvojna pomoć koristi i kao sredstvo odnosno alat pacificiranja čime se potvrđuje njena učinkovitost. S obzirom da sve navedene europske države-recipientice razvojne pomoći nastoje ući u Europsku uniju i maksimalno se približiti zapadnim integracijama, politika razvojne pomoći ostvaruje svoju ulogu kao sredstvo postizanja francuskih i njemačkih vanjskopolitičkih ciljeva, a to su stabilnost u Europi i politička suglasnost podrazvijenih te nerijetko nestabilnih država. Stabilizacijski uvjeti koje propisuju najmoćnije države Europske unije, vlade države-recipientice dužne su poštivati ukoliko želi dobiti pomoć. Francuska i Njemačka time provode politike razvojne pomoći kao primamljiv mamac podrazvijenim državama čime stabiliziraju političku situaciju država-recipientica pomoći i usmjeravaju ih u željenom smjeru svoje vanjske politike.

Suvremeni instrumenti moći su informacije, kapital, tehnologija, ali i razvojna pomoć. Države-inicijatorice politika potpore pozicioniraju se kao donatorice čime u međunarodnim odnosima stječu ugled i utjecaj, a zapravo upravljaju mrežom informacija, tehnologije i kapitalističke međuovisnosti koje su stvorile. Kao što je navedeno, većina sredstava uplaćenih za razvojnu pomoć od strane država donatora vraća se u kompanije istih država kroz provedbu projekata i izvođenje radova. Uvjeti natječaja namješteni su na način da ih jedino mogu dobiti unaprijed odabrane firme, najčešće firme iz država donatorica pomoći. Prema tome, razvojna pomoć ne pomaže u tolikoj mjeri koliko bi trebala državi-recipientici, već dobrim dijelom državi-inicijatorici što se najbolje vidi u stupnju razvoja između bogatog i siromašnog svijeta ovisnog o donacijama. Razvojna pomoć služi jačim državama kao centrima moći za daljnje širenje mreže njihovih interesa. Osnovica dokazivanja ovakvog pristupa je nejednakost koja se s vremenom ne smanjuje već produbljuje stvaranjem mreža kapitala i interesa u kojima dugoročno veći interes i korist imaju države davateljice pomoći kao centri mreža moći. Ekonomski jaz između s jedne strane Francuske i Njemačke te novopridošlih zemlja članica ukazuje na odnos podređene periferije i dominantnog centra unutar Europske unije koja bi trebala biti ostvarenje jednakosti. Takva politička formacija upućuje na koncept carstva razrađen kod Fernanda Braudela i Immanuela Wallersteina (Braudel, 1995; Wallerstein, 2004). Gospodarske razlike generiraju i političke aspekte moći pa tako Europska unija postaje instrument kroz kojeg Francuska i Njemačka kao stožerne i najmoćnije članice zapravo povećavaju svoju veličinu i globalnu moć.

Literatura

- Balažić, Milan: 2002. Evropa zdaj. *Teorija in Praksa* 39(4)
- Bhagwati, Jagdish: 1958. Immiserizing Growth: A Geometrical Note, *Review of Economic Studies* (25)
- Boduszynski, Mieczyslaw P.: 2010. *Regime Change in the Yugoslav Successor States: Divergent Paths toward a New Europe*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press
- Braudel, Ferdinand: 1995. *A History of Civilizations*, London: Penguin Books
- De Marco, Nick: 2018. *Where Does German Foreign Aid Go?*, Seattle: The Borgen Project, Borgen Magazine, vidi: <https://www.borgenmagazine.com/german-foreign-aid/>; pristup: 13. ožujka 2021.
- Donor Tracker: 2019. *Germany*, Berlin: Seek Development, vidi: <https://donor-tracker.org/country/germany> ; pristup: 27. travnja 2022.
- Đajić, Slobodan; Lahiri, Sajal; Raimondos, Pascalis: 2004. Logic of Aid in an Intertemporal Setting, *Review of International Economics* 12
- Eurodad – European Network on Debt and Development: 2019. vidi: European Network on Debt and Development: <https://eurodad.org/> ; pristup: 19. svibnja 2022.
- Federal Ministry for Economic Cooperation and Development: 2018. *BMZ Budget* Bonn: Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, vidi: <http://www.bmz.de/en/ministry/InDetail/budget/index.html> ; pristup: 23. kolovoza 2021.
- Federal Ministry for Economic Cooperation and Development: 2017. *Africa and Europe – A New Partnership for development, peace and a better future - Cornerstones of a Marshall Plan with Africa*, Berlin: Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, vidi: https://www.bmz.de/en/publications/type_of_publication/information_flyer/information_brochures/Materialie270_africa_marshallplan.pdf , pristup: 15. listopada 2021.
- Germany's G20 Presidency: 2016. *The G20 Compact with Africa (CwA)* Hamburg, The Government of Federal Republic of Germany, vidi: <https://www.compactwithafrica.org/content/compactwithafrica/home.html>; pristup: 19. svibnja 2022.
- Hühne, Philipp; Meyer, Birgit; Nunnenkamp, Peter: 2014. Who Benefits from Aid for Trade? Comparing the Effects on Recipient versus Donor Exports, *Journal of Development Studies* 50(9)

- Johnson, Harry G.: 1955. Economic Expansion and International Trade, *Manchester School* (23)
- Jović, Dejan: Uvod u Marksističke teorije međunarodnih odnosa u Dejan Jović (ur.): 2018. *Marksističke teorije međunarodnih odnosa*, Zagreb: Političke analize
- Kahn, Richard F.: 1984. *The Making of Keynes' General Theory*, New York: Cambridge University Press
- Kennan, George: 1947. The Sources of Soviet Conduct, *Foreign Affairs* 25(4)
- Keynes, John Maynard: 1949. *The German Transfer Problem, Readings in the Theory of International Trade*, Philadelphia: Blakiston Company
- Loučã, Francisco: 1999. The Rehabilitation of Kondratiev and of Kondratiev Studies: Nikolai Kondratiev and the Early Consensus and Dissensions about History and Statistics, *History of Political Economy*, 31(1)
- McLellan, David: 2000. *Karl Marx: Selected Writings*, Oxford: Oxford University Press
- Martínez-Zarzoso, Inmaculada; Nowak-Lehmann, Felicitas; Klasen, Stephan: 2010. The Economic Benefits of giving Aid in terms of Donors' Exports, *Proceedings of the German Development Economics Conference, Hannover*
- Marx, Karl; Engels, Friedrich: 1998. *Komunistički manifest* Zagreb: Arkzin
- Marx, Karl: 2018. *A Contribution to the Critique of Political Economy*, London: Forgotten Books
- Morgenthau, Hans J.: 1962. A Political Theory of Foreign Aid, *American Political Science Review*, 56(2)
- Morgenthau, Hans J.: 1978. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace, 6 Principles of Political Realism*, 5th Edition, New York: Alfred A. Knopf
- Nye, Joseph S.: 2006. *Soft Power: The Means To Success In World Politics*, New York: Public Affairs
- Nye, Joseph S.: Hard, Soft, and Smart Power u Cooper, Andrew F.; Heine, Jorge; Thakur, Ramesh: 2013. *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, Oxford handbooks online
- Patinkin, Don: 1976. Keynes and Econometrics: On the Interaction between the Macroeconomic Revolutions of the Interwar Period, *Econometrica* 44(6)
- Rodrik, Dari; Rosenzweig, Mark: 2010. *Handbook of Development Economics*, Oxford: Elsevier (5)
- Sitton, John F. (ur.): 2017. *Marx Today: Selected Works and Recent Debates*, London: Palgrave Macmillan

Tooze, Roger; Strange, Susan: 2000. Academic International Relations and the Study of International Political Economy, *New Political Economy* 5(2)

Wallerstein, Immanuel: 2004. *World-Systems Analysis: An Introduction*, London: Duke University Press

Waltz, Kenneth: 1979. *Theory of International Politics*, Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company.

Vladimir HUNJAK ŠTULA

DEVELOPMENT AID BENEFITS FOR DONOR COUNTRIES

Abstract: The article is based on the doctoral dissertation: “International Development Aid as an Instrument for Achieving the Foreign Policy Objectives of France and Germany”. The main hypothesis of this article is that development aid is being used as an instrument for achieving foreign policy objectives and that it is, in this sense, primarily beneficial for donor countries. The article analyses the developmental inequality in the modern global capitalist order and the impact of corporations and development aid on the maintenance of such a system. The article focuses on two main EU member states: the Republic of France and the Federal Republic of Germany. By shifting the paradigm from the one in which less developed countries benefit the most from development aid policies to the one in which, in the long run, the countries that initiate these policies benefit the most, the article shows that larger and politically and economically more powerful countries use development aid policies to promote their own interests and achieve their foreign policy goals.

Keywords: development aid, donor countries, initiator countries, recipient countries, foreign policy goals, growth, inequality, power, France, Germany.

PRIKAZ

Negotiating the New START Treaty

Andrej Stefanović¹

Rose Gottemoeller, *Negotiating the New START Treaty*, Cambria Press, 2021, pp. 218

The “Negotiating the New START Treaty” provides a timely and insightful account of the history behind the negotiation and adoption of the New START Treaty in 2009 and 2010. It is timely having in mind that in early 2021 the decision was reached to extend the Treaty for another five years, and insightful, for historians, international relations theorists, and arms control practitioners alike, considering that the piece was written by Rose Gottemoeller, chief negotiator of the US delegation.

The book consists of 14 chapters, a prologue, and an epilogue. Even though the author tried to make the manuscript as accessible as possible to the wider audience, a glossary is also included, meant to aid in understanding the various abbreviations, technical terms, and arms control jargon and parlance.

Gottemoeller begins the book writing about her professional beginnings. With an educational background in Russian language and linguistics, and working as a research assistant at the RAND Corporation, she explains how she acquired first-hand experience working on the START I negotiation in 1990, thanks to a Council on Foreign Relations scholarship. Here already she had the opportunity to expose issues with differing definitions in the Russian language version of the early drafts, compared to the English copies. With this in hindsight, she stresses that “good definitions... are the absolute core of an effective arms control treaty” (Gottemoeller 2021, xix).

Two decades later, the real story begins. It is 2009, the START I is about to expire, and divergent views emerge regarding its exact replacement. Unlike the

---

¹ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia, Permanent Mission to the UN Office in Geneva.
E-mail: andrejstef89@gmail.com

Russians, who were supportive of retaining the START approach, with limitations on warheads, launchers, delivery vehicles, and stringent verification measures, the Bush administration at the time was inclined to having a more flexible and simple treaty framework, comparable to the 2002 SORT Treaty (aka the Moscow Treaty). Fortunately for everyone involved, there was no need to resolve this issue at the negotiating table, rather it was made obsolete with the election of Barack Obama to the Presidency in 2008. Already in April 2009, at the London G7 Summit, Presidents Obama and Medvedev, discussing the ways in which to ameliorate the deteriorating relations between their two countries, agreed to pursue a new nuclear arms control agreement, and to negotiate it as quickly as possible. This agreement would come to be known afterward as the New START Treaty.

In the run up to the negotiation, Gottemoeller was named Assistant Secretary of State for Arms control and lead negotiator of the US delegation that would participate at the talks. Backed by an inter-agency team she was soon hands deep in preparing for the negotiations. At this point two decades had elapsed since the last round of nuclear arms control talks, and this raised suspicion whether there were any experienced arms control negotiators around. These fears turned out to be uncalled for, as the women and men on the US team proved to be natural negotiators, despite never participating at formal arms control negotiations before. This bears importance to the current situation, as there have been no formal arms control talks in more than a decade, which also prompts concern of a potential deficit in experienced negotiators. Here, Gottemoeller's message is clear: "As long as the United States continues to deploy nuclear weapons and continues to conduct inspections at Russian facilities, there will be experts in our government who can step forward into the role of negotiators" (Gottemoeller 2021, 16). These statements could be applied to the Russian side as well. Likewise, on a more sobering note, the author professes that "negotiating a nuclear treaty is not rocket science. It requires a clear-eyed sense of where US national interests lie. Then, we must negotiate so that the treaty serves that interest" (Gottemoeller 2021, xxii).

The negotiations experienced a bumpy ride right from the very start, as there was seemingly no agreement on the most basic point – the structure of the treaty. This time the Russian side favored a simple model based on the SORT Treaty. This situation was ironic, owing to the fact that the two sides held the opposite views during the preceding year. Gottemoeller argues that one should remain level-headed, as this was not the first, nor the last time such situations occur. In fact, she informs that in the State Department there is even a saying for circumstances such as these: "the two sides have the same positions, but never at the same time" (Gottemoeller 2021, 50).

Because of this, it was plain to see that the New START would not be identical to the START I, but a hybrid combining the flexibility of the SORT Treaty, and the robustness and a verification regime of the START I. The verification procedures themselves were thus to be streamlined, simplified, and made less costly and burdensome, which meant fewer inspections and halving the number of different categories of inspection.

In time however, a basic framework of the future Treaty was emerging, with a treaty text, a detailed protocol, and annexes for the individual procedures. Likewise, the experts worked out the consolidated types of verifications, and settled on the method of counting Intercontinental Ballistic Missiles (ICBM), opting for a simple solution of using their serial numbers to track them. This was seen as an important innovation and a step forward in conjuring up verification procedures, giving rise to the author's assertion that the verification regime itself is of bigger value than the Treaty. In this sense, she recalls that Vladimir Putin, Prime Minister at the time and highly skeptical whether the dubious flow of the negotiation would hammer out a proper treaty, became in time a strong supporter of the New START calling it a "gold standard of nuclear treaties" (Gottemoeller 2021, 172). Others critics, however, remained staunchly opposed to the Treaty, even with the passage of time. Notably, John Bolton, President Trump's National Security Advisor, called the Treaty "a disaster" and advocated for the US not to extend it, supporting a more simplistic model of the SORT Treaty (Bolton 2020, 151). There were likewise those who saw the New START as an intermediary agreement meant to pave the way to more comprehensive arms control which would encompass a broader range of issues, such as tactical nuclear weapons, missile defense, as well as some conventional weapons. In this vein, the extension of the New START, that occurred in February 2021, could not be regarded as the end, but rather as the beginning of the efforts on reaching agreement on a more extensive set of issues (Stefanovic 2021, 61-62).

That being said, the New START Treaty is not an anomaly, as it fits nicely in the tradition of strategic nuclear arms control that brought about more clarity, predictability, understanding, and confidence between the two sides. At the same time, the Treaty was not spared from the already existing dilemmas, divergences, and conundrums, such as the interplay between offensive and defensive weapon systems.²

---

² The issue of US anti-missile defense even sprang up in presidential talks, as is observed in the memoirs of President Obama, who asserts that he rejected out of hand President Medvedev's requests to "fold missile defense considerations into the... START" (Obama 2020, 342)

The Treaty however was a first in terms of the brevity of time taken to negotiate it. The leading factor for the rush in negotiations was President Obama's desire to adopt a new treaty before the expiration of START I in December 2009. This task was from the beginning deemed "mission impossible", as all previous major arms control agreements took years to conclude. The flip side of the story was that the negotiators received clear instructions from the two Presidents.

The New START negotiations were also unique because for the first time one of the delegations in arms control talks between the two countries was spearheaded by a woman. Gottemoeller recounted that some expressed their reservation regarding the way in which she handled the negotiations: talking reasonably and in an expert fashion, but purportedly without any fury or agitation when needed. This led to the "tough-girl negotiator incident", when Gottemoeller, in the middle of a particularly difficult moment in the course of the negotiation, decided to do an impromptu delivery of a response in which she threw a tantrum, much to the surprise of the Russian delegation.

In conclusion, it is worth stating the obvious: this book represents an American rendition of the negotiations, set against the backdrop of US interests, and the interplay between different national security actors in the US political and military apparatus. Nevertheless, it is without a doubt that it contributes to our understanding of the New START negotiations, its flow, the different interests at stake, the compromises reached, and how and why the endgame played out as it did. The book is also valuable in comprehending what the next generation of arms control agreements might look like, particularly in the context of a faltering global arms control architecture, in which the New START Treaty stands as the only remaining arms control agreement between the US and the Russian Federation.

References

- Bolton, John. 2020. *The Room Where It Happened*, New York: Simon and Schuster.
- Gottemoeller, Rose. 2021. *Negotiating the New START Treaty*, New York: Cambria Press.
- Stefanovic, Andrej. 2021. "Deterioration of the Global Arms Control Regime and the Role of the Vienna Document in Reviving Stability and Confidence in Europe". *Journal of Regional Security* 16 (1): 55-72.
- Obama, Barack. 2020. *A Promised Land*, New York: Crown, an imprint of Random House.

UPUTSTVO ZA AUTORE

Časopis *Međunarodni problemi/International Problems* objavljuje sledeće kategorije radova:

Originalni naučni rad predstavlja rezultate naučnog istraživanja sa jasnim doprinosom u vidu širenja i/ili produbljanja postojećeg naučnog saznanja o predmetu istraživanja. On mora da bude strukturisan tako da jasno sadrži sledeće elemente: opšti kontekst i obrazložen cilj istraživanja; teorijski okvir (pregled literature) jasno određen u uvodnom delu članka; postavljene hipoteze ili istraživačko pitanje; primenjen naučni metod; predstavljanje dobijenih rezultata i njihovo tumačenje i zaključak sa odgovorom na postavljene hipoteze ili istraživačko pitanje.

Pregledni rad pruža sveobuhvatan sažetak dosadašnjih naučnih istraživanja na određenu temu i/ili sistematičan uvid u trenutno stanje naučne discipline, tako što ukazuje na otvorena istraživačka pitanja, disciplinarna (ne)slaganja i postojeće kontroverze. Pregledni rad utvrđuje praznine u naučnom znanju u posmatranoj oblasti ili problematici, odnosno koja istraživačka pitanja još uvek nemaju odgovore i pruža naznake mogućih pravaca daljeg razvoja obrađene tematike ili naučne discipline.

Prikaz knjige je sistematičan opis i/ili kritička analiza kvaliteta i značaja monografije, zbornika radova ili udžbenika. Prikaz knjige treba da pruži osnovnu biografsku belešku o autoru, sintetizovanu deskripciju teme ili problema koji obrađuje data naučna publikacija, sažetak iznete naučne argumentacije, uočen doprinos naučnoj disciplini i slabosti, te zaključak koji sažima mišljenje autora prikaza o analiziranoj publikaciji.

Autori su dužni da se u pripremi rukopisa pridržavaju sledećih uputstava:

FORMAT

Sve kategorije članaka treba predati u *Word*-u i sačuvati u *.doc* ili *.docx* formatu.

Koristite ćirilčno pismo, font *Times New Roman* veličine 12, prored *Single*, a pasuse odvajajte jednim redom.

Paginacija treba da bude smeštena u donjem desnom uglu i da počinje na prvoj stranici članka.

OBIM

Rukopisi treba da budu obima 6000–8000 reči (uzeto bez apstrakata i spiska referenci).

Obim prikaza knjiga može da bude do 1500 reči.

JEZIK

Razmatraju se rukopisi napisani na srpskom i engleskom jeziku. Molba je da se jezik upotrebljava dosledno, koherentno i adekvatno, imajući u vidu akademski opseg Časopisa.

NASLOV

Naslov napišite velikim podebljanim slovima veličine 14.

Naslov treba da bude koncizan i da što vernije opiše sadržaj članka, odnosno da odrazi osnovnu ideju predstavljenog istraživanja i naznači važnost dobijenih rezultata.

IME I AFILIJACIJA

Ispod naslova napišite ime i prezime sa pratećom fusnotom u kojoj navodite pun naziv institucije u kojoj ste zaposleni, njeno sedište, svoju elektronsku adresu i ORCID ID. Prezime treba da bude napisano velikim slovima. Pod afilijacijom podrazumevamo instituciju u kojoj je sprovedeno istraživanje čije rezultate predstavljate u članku.

U slučaju dva ko-autora, imena treba da budu napisana jedno do drugog, a svako od njih treba da sadrži fusnotu sa afilijacijom.

Premda rukopisi koji podrazumevaju više od dva ko-autora nisu uobičajeni, u retkim prilikama oni mogu da budu razmatrani, u zavisnosti od obima istraživanja, teme, osnovnih elemenata, strukture i mere usklađenosti sa Uređivačkom politikom.

U fusnoti navodite naziv projekta u okviru kojeg je sačinjeno istraživanje i izvor finansiranja ili drugu vrstu dobijene podrške. Ovde takođe možete da ukažete čitaocima ukoliko pogledi izneti u članku odražavaju vaš lični stav, a ne stav institucije u kojoj ste zaposleni.

APSTRAKTI I KLJUČNE REČI

Ispod vašeg imena i prezimena stavljate apstrakt na srpskom jeziku obima 150– 200 reči. Isti apstrakt preveden na engleski stavljate na samom kraju članka.

Kod originalnih naučnih članaka, apstrakt mora da prikaže predmet i cilj istraživanja, teorijski okvir, osnovne hipoteze ili istraživačko pitanje, korišćen metod, jasan opis najvažnijih rezultata istraživanja, te krajnji zaključak u jednoj rečenici.

Kod preglednih članaka, apstrakt mora da sadrži glavni cilj pregleda dosadašnjih naučnih istraživanja na određenu temu i/ili sistematičnog uvida u trenutno stanje naučne discipline, obrazloženje načinjenog izbora, osnovne rezultate pregleda i izvedeni zaključak, u kojem treba opisati implikacije za dalja istraživanja, primenu ili praksu.

Ispod apstrakta prilažete do 10 ključnih reči na srpskom jeziku koje najbolje opisuju sadržaj članka. Podsećamo da je dobar izbor ključnih reči preduslov za ispravno indeksiranje članka u referentnim periodičnim publikacijama i bazama podataka. Ključne reči ne smeju da ponavljaju reči sadržane u naslovu članka. Ključne reči dajete i na engleskom jeziku i prilažete ih uz apstrakt na engleskom jeziku.

OSNOVNI TEKST

Poravnajte osnovni tekst u skladu sa opcijom *justify*.

Podnaslovi se pišu podebljanim slovima, dok se pod-podnaslovi pišu u *italic*-u; u oba slučaja veličina slova je 12.

Koristite samo tri nivoa podnaslova (svi treba da budu centrirani):

Prvi nivo: **Podnaslov**

Drugi nivo: ***Podnaslov***

Treći nivo: *Podnaslov*

Nemojte numerisati podnaslove.

Svaki novi pasus, uključujući i naslove, treba da bude „uvučen“, što se radi stavljanjem kursora na početak paragrafa i jednim pritiskom na taster *Tab*. To se jedino ne odnosi na apstrakt tj. sažetak. U tekstu moraju biti data puna imena, nikako inicijali. Strano ime i prezime treba pisati u srpskoj transkripciji, a prilikom prvog pominjanja u tekstu navesti u zagradi kako ona glase u originalu. Imena i prezimena koja potiču iz naroda koji ne koriste latinično pismo treba navesti u latinizovanoj transkripciji (npr. kineska, japanska ili arapska imena i prezimena). Isto važi za nazive različitih vrsta organizacija.

Rukopis mora da bude tehnički uredan, a jezički stil mora da bude jasan, čitljiv i usklađen sa pravopisom i gramatikom srpskog ili engleskog jezika. Rukopisi koji ne ispunjavaju ove zahteve neće biti uzeti u postupak recenzije.

Ukoliko želite da koristite skraćenicu, onda kod prvog pominjanja punog termina (bilo u apstraktu, bilo u samom tekstu) navedite željenu skraćenicu u zagradi i potom je koristite dosledno u ostatku teksta. Koristite skraćenicu koje su opšteprihvaćene u domaćoj naučnoj i stručnoj literaturi.

Koristite samo sledeći oblik navodnika „“ , a kada se unutar ovih znakova navoda nalaze i dodatni navodnici onda koristite ’’.

Latinske, starogrčke i druge strane reči i izraze navodite u kurzivu (*italic*), npr. *status quo*, *a priori*, *de facto*, *acquis communautaire* itd.

NAVOĐENJE IZVORA

Međunarodni problemi koriste navođenje referenci shodno formatu „autor- datum“ zasnovanom na Čikaškom stilu – *The Chicago Manual of Style* (16th ed.), delimično dopunjenom shodno potrebama časopisa.

Izvore navodite u samom tekstu, i to tako što u zagradi dajete prezime autora, godinu izdanja i broj stranice (po potrebi). Pun opis izvora dajete u spisku korišćene bibliografije koji stavljate iza osnovnog teksta.

U samom tekstu, izvor uvek treba da stavite neposredno pre znakova interpunkcije. Kada ime autora pominjete u rečenici nije potrebno da ga ponavljate u zagradi, ali onda godinu i broj stranice navodite neposredno nakon pominjanja imena:

Johnson and Axinn (2013, 136) argue that killing with emotions is morally superior to killing without emotions, because military honour demands a clear will to assume a risk of sacrifice of health and life.

Kada je ime autora već u zagradi, koristite uglaste zagrade za navođenje njegovog rada: (opširnije o ovom konceptu videti kod Jovanovića [2013, 133–136]).

Kada u zagradi navodite više izvora, onda ih razdvojte tačkom i zarezom: (Jabri 2007; Herman 2004; Rohrbach 2020)

Kada u istoj zagradi navodite dva ili više rada istog autora, onda ne morate da ponavljate njegovo ime:

(Jabri 2007, 2011; Gregory 2014a, 2014b)

Knjiga

Navođenje u Bibliografiji:

Vučić, Mihajlo. 2019. *Korektivna pravda pred Međunarodnim sudom*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.

Tadjbakhsh, Shahrbanou, and Anuradha Chenoy. 2007. *Human Security: Concepts and Implications*, 2nd ed. Oxon: Routledge.

Vasquez, John A., Sanford Jaffe, James Turner Johnson, and Linda Stamato, eds. 1995. *Beyond Confrontation: Learning Conflict Resolution in the Post-Cold War Era*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Bentham, Jeremy (1907) 2018. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Reprint, London: Clarendon Press. www.econlib.org/library/Bentham/bnthPML.html.

Dal Lago, Alessandro, and Salvatore Palidda, eds. 2010. *Conflict, Security and the Reshaping of Society: The Civilization of War*. Oxon & New York: Routledge.

Hayek, Friedrich A. 2011. *The Constitution of Liberty: The Definitive Edition*. Edited by Ronald Hamowy. Vol. 17 of *The Collected Works of F. A. Hayek*, edited by Bruce Caldwell. Chicago: University of Chicago Press, 1988–.

Navođenje u tekstu:

(Vučić 2019, 59)

(Tadjbakhsh and Chenoy 2007)

(Vasquez et al. 1995) (Bentham [1907] 2018)

(Dal Lago and Palidda 2010)

(Hayek 2011, 258)

Članak u časopisu

Navođenje u Bibliografiji:

Nordin, Astrid H.M. and Dan Öberg. 2015. "Targeting the Ontology of War: From Clausewitz to Baudrillard". *Millennium: Journal of International Studies* 43 (2): 395–423.

Kostić, Marina T. 2019. „Isključiva priroda evropskih, evroatlantskih i evroazijskih integracija i previranja na evropskom postsovjetskom prostoru“. *Međunarodni problemi* LXXI (4): 498–526.

Adams, Tracy, and Zohar Kampf. 2020. "'Solemn and just demands': Seeking apologies in the international arena". *Review of International Studies*. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0260210520000261>.

Navođenje u tekstu:

(Nordin and Öberg 2015, 401)

(Kostić 2019, 500)

(Tracy and Kampf 2020)

Članak u zborniku radova

Navođenje u Bibliografiji:

Herman, Michael. 2004. "Ethics and Intelligence After September 2001". In: *Understanding Intelligence in the Twenty-First Century: Journeys in Shadows*, edited by Len V. Scott and Peter D. Jackson, 567–581. London and New York: Routledge.

Zakić, Katarina. 2019. „Politika ekonomskih integracija Kine u Evroaziji“. U: *Integracioni procesi u Evroaziji*, uredili dr Dušan Proroković i dr Ana Jović-Lazić, 13–44. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.

Navođenje u tekstu:

(Herman 2004)

(Zakić 2019)

Rad izložen na konferenciji (ako nije objavljen u zborniku sa konferencije)

Navođenje u Bibliografiji:

Korać, Srđan. 2016. "Human Security and Global Ethics: Can International Organizations be Moral Agents?". Paper presented at the Third International Academic Conference on Human Security, Human Security Research Center (HSRC), Faculty of Security Studies, University of Belgrade, Belgrade, November 4–5.

Navođenje u tekstu:

(Korać 2016)

Prikaz knjige

Navođenje u Bibliografiji:

Firchow, Pamina. 2020. "Measuring Peace: Principles, Practices and Politics". Review of *Measuring Peace*, by Richard Caplan. *International Peacekeeping* 27 (2): 337–338.

Stekić, Nenad. 2018. „Tesna povezanost ljudske bezbednosti i međunarodnih odnosa u Arktičkom krugu“, Prikaz knjige *Human and societal security in the circumpolar Arctic – local and indigenous communities* Kamrul Hossain, José Miguel Roncero Martín & Anna Petrétei (eds). *Međunarodni problemi* LXX (4): 455–457.

Navođenje u tekstu: (Firchow 2020, 337)

(Stekić 2018, 455)

Pravni i zvanični dokumenti

Međunarodni ugovori

Navođenje u Bibliografiji:

[PTBT] Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water. 1963. Signed by US, UK, and USSR, August 5. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20480/volume-480-I-6964-English.pdf>.

[TFEU] Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union. 2012. *Official Journal of the European Union*, C 326, October 26. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>.

[UN Charter] Charter of the United Nations, October 24, 1945. <https://www.un.org/en/sections/un-charter/introductory-note/index.html>.

Navođenje u tekstu:

(PTBT 1963, Article III, para. 3)

(TFEU 2012, Article 87)

(UN Charter, Chapter X)

Dokumenti Ujedinjenih nacija

Navođenje u Bibliografiji:

[UNSC] UN Security Council. Resolution 2222, Protection of Civilians in Armed Conflict, S/RES/2222. May 27, 2015. <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/2015.shtml>.

[UNGA] UN General Assembly. Resolution 67/18, Education for Democracy, A/RES/67/18. November 28, 2012. <https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/RES/67/18>.

Navođenje u tekstu:

(UNSC Res. 2222) (UNGA Res. 67/18)

Nacionalno zakonodavstvo

Navođenje u Bibliografiji:

[Constitution RS] Constitution of the Republic of Serbia. 2006. *Official Gazette of the Republic of Serbia*, No. 98/2006.

Homeland Security Act. 2002. United States of America, 107th Congress, 2nd Session (November 25). https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/hr_5005_enr.pdf.

Navođenje u tekstu:

(Constitution RS 2006, Article 111)

(Homeland Security Act 2002)

Zvanični izveštaji

Navođenje u Bibliografiji:

[YILC] Yearbook of the International Law Commission. 2014. Vol. 2, Part Two. https://legal.un.org/docs/?path=../ilc/publications/yearbooks/english/ilc_2014_v2_p2.pdf&lang=ES.

[The 9-11 Commission] U.S. National Commission on Terrorist Attacks upon the United States. 2004. *The 9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*. Washington, D.C.: Government Publication Office.

US Congress. 1993. Nomination of R. James Woolsey to be Director of Central Intelligence: Hearing Before the Select Committee on Intelligence of the United States Senate. 104th Congress, 1st session, February 2–3, 1993. <https://www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/hearings/103296.pdf>.

[USAFH] United States Air Force Headquarters. 2014. United States Air Force RPA Vector: Vision and Enabling Concepts: 2013–2038.

www.af.mil/Portals/1/documents/news/USAFRPVectorVisionandEnablingConcepts2013-2038.pdf.

Navođenje u tekstu:

(YILC 2014, 321)

(The 9-11 Commission 2004, 437)

(US Congress 1993, 125)

(USAFH 2014)

Zakonodavstvo Evropske unije

Navođenje u Bibliografiji:

Regulation (EU) No. 1052/2013 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 establishing the European Border Surveillance System (Eurosur). *Official Journal of the European Union*, L 295, 6 November 2013. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1052&from=EN>.

[EC] European Commission. 2010. The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe, COM(2010) 673 final, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, November 22. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0673&from=GA>.

Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC (Text with EEA relevance), *Official Journal of the European Union*, L 141, 5 June 2015. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L0849&from=EN>.

Navođenje u tekstu:

(Regulation [EU] No. 1052/2013, Article 11, para. 4)

(EC COM[2010] 673 final)

(Directive [EU] 2015/849)

Odluke međunarodnih sudova i tribunala

Navođenje u Bibliografiji:

[ICJ] International Court of Justice. Accordance with the International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion, 22 July 2010, ICJ Reports. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf>.

[ICJ Order 1999] *Legality of Use of Force (Yugoslavia v. United Kingdom)*. International Court of Justice, Order ICJ Rep. 1999 (June 2). <https://www.icj-cij.org/files/case-related/113/113-19990602-ORD-01-00-EN.pdf>.

[ICTY Indictment IT-98-32-A] *Prosecutor v. Vasiljevic*, Case No. IT-98-32-A. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Indictment, 30 October 2000. <https://www.icty.org/x/cases/vasiljevic/ind/en/vasonly-ii000125e.pdf>.

Costa v Ente Nazionale per l'Energia Elettrica, Case 6/64, [1964] ECR 585. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61964CJ0006>. [CJEU Judgment T-289/15] *Hamas v Council*, Case T-289/15. Court of Justice of the

European Union, Judgment, 6 March 2019, ECLI:EU:T:2019:138. <http://curia.europa.eu/juris/documents.jsf?language=EN&critereEcli=ECLI:EU:T:2019:138>

[Opinion of AG Bobek] *Région de Bruxelles-Capitale v Commission*, Case C-352/19 P. Court of Justice of the European Union. Opinion of Advocate General Bobek delivered on 16 July 2020(1), ECLI:EU:C:2020:588. <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=485A5D9AC129179D3D2F2.EC571A384CD?text=&docid=228708&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=5064004>.

Navođenje u tekstu:

(ICJ Advisory Opinion 2010, 411)

(ICJ Order 1999, para. 3)

(ICTY Indictment IT-98-32-A)

(*Costa v ENEL*)

(CJEU Judgment T-289/15, para. 23)

(Opinion of AG Bobek C-352/19 P)

Novine i magazini

Navođenje u Bibliografiji:

Gibbs, Samuel. 2017. "Elon Musk leads 116 experts calling for outright ban of killer robots", *The Guardian*, August 20.

Power, Matthew. 2013. "Confessions of a Drone Warrior", *GQ*, October 22. <https://www.gq.com/story/drone-uav-pilot-assassination>.

Economist. 2015. "Who will fight the next war?" October 24. <https://www.economist.com/united-states/2015/10/24/who-will-fight-the-next-war>.

Navođenje u tekstu:

(Gibbs 2017, A10)

(Power 2013)

(*Economist* 2015)

Audio-vizuelni mediji

Navođenje u Bibliografiji:

Scott, Ridley. [1982] 2007. *Blade Runner: The Final Cut*. Directed by Ridley Scott. Burbank, CA: Warner Bros. Blue-Ray disc, 117 min.

Future Weapons. 2019. Waddell Media. Emitovano od 7. do 16. avgusta na kanalu Discovery Science HD, 3 sezone, 30 epizoda (svaka 43 minuta). <https://go.discovery.com/tv-shows/future-weapons/>.

Tech Legend. 2020. "Best Drones 2020 – Top 8 Best Drone with Cameras to Buy in 2020". Uploaded on February 7, 2020. YouTube video, 27:20 min. https://www.youtube.com/watch?v=Z6_4JU5Mspw.

Navođenje u tekstu:

(Scott [1982] 2007)

(*Future Weapons* 2019)

(Tech Legend 2020)

Društveni mediji

Navođenje u Bibliografiji:

National Library of Australia. 2020. "National Library of Australia's Facebook Page". Facebook, August 1, 2020. <https://www.facebook.com/National.Library.of.Australia/>.

Kruszelnicki, Karl (@DoctorKarl). 2017. "Dr Karl Twitter post." Twitter, February 19, 2017, 9:34 a.m. <https://twitter.com/DoctorKarl>.

Trapara, Vladimir. 2018. „Pobeda ili ništa”. *Unwrapping the Essence* (blog). 29 maj 2018. <https://unwrappingtheessence.weebly.com/blog/pobeda-ili-nista>.

Navođenje u tekstu:

(National Library of Australia 2020)

(Kruszelnicki 2017)

(Trapara 2018)

Doktorska disertacija

Navođenje u Bibliografiji:

Rohrbach, Livia. 2020. *Beyond intractability? Territorial solutions to self-determination conflicts*. Doctoral dissertation. Department of Political Science, University of Copenhagen.

Navođenje u tekstu:

(Rohrbach 2020)

Izvor sa interneta

U slučaju da navodite nedatirani dokument sa interneta, priložite datum kada ste pristupili tom elektronskom sadržaju i godinu pristupa računajte kao godinu objavljivanja tog izvora.

Navođenje u Bibliografiji:

Oxford Library. 2012. "Library Strategy". Oxford Library. Accessed 3 June 2012. <http://www.ol.org/library/strategy.html>.

Google Maps. 2015. "The British Library, London, UK". *Google*. Accessed February 5, 2015. <https://www.google.com.au/maps/place/The+British+Library/@51.529972,-0.127676,17z/data=!3m1!4m2!3m1!1s0x48761b3b70171395:0x18905479de0fdb25>.

0x18905479de0fdb25.

IMPP [Institut za međunarodnu politiku i privredu]. n.d. „Misija”. Pristupljeno 1. avgusta 2020. <https://www.diplomacy.bg.ac.rs/misija/>.

Navođenje u tekstu:

(Oxford Library 2012)

(Google Maps 2015)

(IMPP n.d.)

Lična komunikacija

Izvori iz područja lične komunikacije obuhvataju razgovore uživo, intervjue, materijale sa predavanja, telefonske razgovore, klasičnu i elektronsku prepisku. Izvore ove vrste navedite samo u tekstu, bez stavljanja u Bibliografiju, zato što je najčešće reč o podacima u koje čitalac nema uvid ili se zbog nematerijalnog oblika ne mogu naknadno proveriti:

... kao što je dr Slobodan Janković naveo u mejlu koji mi je poslao 10. decembra 2019. godine ...

Kada su objavljena u zbkama, pisma se navode prema godini izdanja, s tim što datum kada je poslato pojedinačno pismo navodite u samom tekstu:

U pismu koje je Univerzitet u Beogradu 13. maja 2017. godine uputio Grinovej (Green 2012, 34) ...

Sekundarni izvor (posredno navođenje izvora)

Kada želite da navedete izvor koji ste pročitali u nekom drugom izvoru, uvek treba da ukažete na oba izvora – originalni i posredni:

Navođenje u tekstu:

U knjizi *Moć*, objavljenoj 1975. godine, Luman shvatanje moći pretežno zasniva na literaturi o društvenoj razmeni i moći zajednice (navedeno prema Guzzini 2013, 79).

Navođenje u Bibliografiji:

Guzzini, Stefano. 2013. *Power, realism, and constructivism*. Abingdon and New York: Routledge.

TABELE, DIJAGRAMI I GEOGRAFSKE KARTE

Grafičke priloge (tabele, dijagrame, geografske karte, grafikone i sl.) numerišete i dajete im pun naslov:

Tabela 1: Indeks ljudskog razvoja u zemljama članicama EU

Dijagram 2: Strane direktne investicije kineskih kompanija u Africi (u milionima dolara)

Karta 1: Nacionalne pomorske jurisdikcije i granice na Arktiku

Ukoliko je grafički prilog preuzet od nekog drugog autora ili iz nekog dokumenta neophodno je ne samo navesti izvor, već i dobiti pisanu saglasnost za objavljivanje priloga pre podnošenja rukopisa na razmatranje Uredništvu časopisa *Međunarodni problemi*. Dobijena saglasnost se dostavlja uz rukopis.

BIBLIOGRAFIJA

Na kraju članka, a pre apstrakta na engleskom jeziku, prilažete spisak korišćenih izvora naslovljen **Bibliografija**, koji sme da sadrži samo reference koje ste koristili u tekstu.

Bibliografske jedinice navodite prema prethodno predstavljenim pravilima za navođenje izvora, a ređate ih prema abecednom redosledu.

Ako imate dva ili više radova istog autora objavljenih iste godine:

U slučaju inostranih dela, uz godinu dodajte slova a, b, c, itd. i ređajte bibliografske jedinice po abecednom redosledu prvog slova naslova rada:

Gregory, Derek. 2014a. "Drone Geographies". *Radical Philosophy* RP 183: 7–19. Gregory, Derek. 2014b. "The Everywhere War". *The Geographical Journal* 177 (3): 238–250.

U slučaju dela na srpskom jeziku, uz godinu dodajete slova a, b, v, itd. i ređate bibliografske jedinice po azbučnom redosledu prvog slova naslova rada:

Lađevac, Ivona. 2020a. „Odgovor Kine na novi bezbednosni izazov“. U: *Čovek, prostor, tehnologije, ideje: međunarodna bezbednost u trećoj dekadi 21. Veka*, uredili dr Vladimir Ajzenhamer i dr Nebojša Vuković, 126-151. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.

Rukopisi koji nisu usaglašeni sa navedenim smernicama neće biti uzeti u postupak recenziranja.

Uređivački odbor

UREĐIVAČKA POLITIKA

Međunarodni problemi/International Problems je najstariji naučni časopis u Srbiji i na Balkanu posvećen međunarodnim odnosima. Prvi broj je objavljen u aprilu 1949. godine, samo godinu dana nakon početka rada njegovog izdavača – Instituta za međunarodnu politiku i privredu iz Beograda. Objavljuje se na kvartalnoj bazi i kategorisan je kod resornog ministarstva kao nacionalni časopis međunarodnog značaja (M24).

Međunarodni problemi objavljuju rezultate naučnih istraživanja iz oblasti međunarodnih odnosa, međunarodne bezbednosti, međunarodnog prava i studija globalizacije. *Međunarodni problemi* objavljuju originalne i pregledne naučne radove i prikaze knjiga, na srpskom ili engleskom jeziku, koji prethodno nisu nigde objavljeni niti se nalaze u postupku razmatranja za objavljivanje u nekoj drugoj publikaciji. *Međunarodni problemi* ne objavljuju stručne radove, analitičke komentare niti predloge javnih politika, pa Vas najljubavnije molimo da ne šaljete te vrste članaka.

Uređivački odbor daje prednost analizi kontroverznih pitanja savremene teorije i prakse međunarodnih odnosa uz poštovanje bogatstva disciplinarnih i sazajnih perspektiva. Bez zastupanja konkretnog političkog i teorijsko-metodološkog stanovišta, a sa namerom da podstakne obuhvatniji naučni dijalog o ubrzanim promenama u svetskoj politici u 21. veku, Uređivački odbor smatra da su prioritetne sledeće tematske celine:

- Preobražaj prirode svetske politike u ranom 21. veku;
- Fenomenologija i praksa transnacionalnosti i kosmopolitizma;
- Problemi institucionalizacije međunarodnih odnosa;
- Različita teorijska tumačenja aktuelnih globalnih procesa;
- Kontroverzna pitanja upotrebe spoljnopolitičkih instrumenata vodećih globalnih aktera;
- Uticaj naprednih tehnologija Četvrte industrijske revolucije na oblikovanje međunarodnih odnosa u 21. veku;
- Civilizacija, religija i identitet u kontekstu svetske politike i globalizacije;
- Konceptualni i metodološki iskoraci izvan tradicionalnog epistemološkog okvira naučne discipline međunarodnih odnosa.

OBAVEZE UREDNIKA, UREĐIVAČKOG ODBORA I IZDAVAČKOG ODBORA

Izdavački savet je savetodavno telo koje aktivno doprinosi razvoju časopisa *Međunarodni problemi/International Problems*. Zadaci i dužnosti članova Saveta su: podrška razvoju časopisa, promocija časopisa, podsticanje stručnjaka u naučnom

istraživanju političkih, bezbednosnih i pravnih aspekata međunarodnih odnosa da se uključe u rad časopisa kao autori i/ili recenzenti, pisanje uvodnika, recenzija i komentara o radovima.

Članovi Uređivačkog odbora imaju zadatak da u akademskoj javnosti deluju kao svojevrсни ambasadori časopisa, da pruže doprinos u vidu preporučivanja kvalitetnih autora i rukopisa, podsticanja potencijalnih autora da podnose rukopise za objavljivanje u *Međunarodnim problemima*, te da recenziraju rukopise i pripremaju uvodnike i uredničke komentare.

Glavni i odgovorni urednik odgovara za objavljeni sadržaj i treba da teži stalnom unapređenju časopisa uopšte i procesa osiguranja kvaliteta objavljenog sadržaja, kao i zaštiti slobode izražavanja, integriteta i standarda naučnoistraživačkog rada od upliva političkih, finansijskih i drugih interesa. Glavni i odgovorni urednik treba uvek da objavi ispravku, objašnjenje, obaveštenje o povlačenju članka i izvinjenje.

Glavni i odgovorni urednik donosi konačnu odluku o tome koji će rukopis objaviti na osnovu: 1) ocene njegovog uklapanja u tematski okvir uređivačke politike, 2) ocene naučnog značaja, originalnosti, validnosti i disciplinarnе relevantnosti istraživanja predstavljenog u rukopisu, 3) ocene njegove usklađenosti sa zakonskim propisima koji se odnose na klevetu, kršenje autorskih prava i plagiranje. Glavni i odgovorni urednik zadržava diskreciono pravo da primljeni rukopis proceni i odbije bez recenziranja, ukoliko utvrdi da ne odgovara tematskim zahtevima uređivačke politike i opšteprihvaćenim standardima naučnoistraživačkog rada (tj. ako ne sadrži strukturne elemente originalnog ili preglednog naučnog rada). Radovi koji ne zadovoljavaju tehničke standarde propisane Uputstvom za autore, čak i u slučaju da je sadržaj korektan, biće vraćeni autorima na usklađivanje. U redovnim okolnostima, Uređivački odbor obaveštava autora u roku od sedam dana od datuma prijema rukopisa o tome da li se tema rukopisa uklapa u uređivačku politiku i da li je pokrenut postupak recenziranja.

Novi glavni i odgovorni urednik ne sme da preinači odluku svog prethodnika o objavljivanju rukopisa, osim ukoliko nisu utvrđene nove činjenice koje ukazuju na sporan kvalitet tog rukopisa.

Glavni i odgovorni urednik, njegov zamenik i članovi Uređivačkog odbora ne smeju da budu u bilo kakvom sukobu interesa u vezi sa rukopisima koje razmatraju. Iz postupka izbora recenzenata i odlučivanja o sudbini rukopisa isključuju se članovi Uređivačkog odbora kod kojih postoji sukob interesa. Ako takav sukob interesa postoji, o izboru recenzenata i sudbini rukopisa odlučuje glavni i odgovorni urednik.

Glavni i odgovorni urednik, njegov zamenik i članovi Uređivačkog odbora su dužni da blagovremeno prijave postojanje sukoba interesa.

Glavni i odgovorni urednik, njegov zamenik i Uređivački odbor dužni su da sud o rukopisu donesu na osnovu njegovog sadržaja, bez rasnih, polnih/rodnih, verskih, etničkih ili političkih predrasuda.

Glavni i odgovorni urednik, njegov zamenik i članovi Uređivačkog odbora ne smeju da koriste neobjavljen materijal iz predatih rukopisa za svoja istraživanja bez izričite pisane

dozvole autora, a informacije i ideje iznete u predatim rukopisima moraju se čuvati kao poverljive i ne smeju da se koriste za sticanje lične koristi.

Glavni i odgovorni urednik, njegov zamenik i članovi Uređivačkog odbora dužni su da preduzmu sve razumne mere kako bi identitet recenzenata ostao nepoznat autorima pre, tokom i nakon postupka recenzije i kako bi identitet autora ostao nepoznat recenzentima.

OBAVEZE AUTORA

Autori garantuju da rukopis predstavlja njihov originalan doprinos, da nije objavljen ranije i da se ne razmatra za objavljivanje na drugom mestu. Predavanje istog rukopisa u više časopisa predstavlja kršenje etičkih standarda koji se odnose na naučnoistraživački rad i takav rukopis se isključuje iz daljeg razmatranja.

Autori takođe garantuju da nakon objavljivanja u časopisu *Međunarodni problemi* rukopis neće biti objavljen u drugoj publikaciji na bilo kom jeziku bez saglasnosti Instituta za međunarodnu politiku i privredu kao nosioca autorskih prava. Takođe, rad koji je već objavljen u nekom drugom časopisu ne sme biti podnet za objavljivanje u *Međunarodnim problemima*.

U slučaju da je poslati rukopis rezultat naučnoistraživačkog projekta ili da je, u prethodnoj verziji, bio izložen na skupu u vidu usmenog saopštenja (pod istim ili sličnim naslovom), detaljniji podaci o projektu, konferenciji i slično, navode se u fusnoti na samom početku teksta.

Autori su dužni da se pridržavaju etičkih standarda propisanih Kodeksom ponašanja u naučnoistraživačkom radu (Nacionalni savet za nauku i tehnološki razvoj, 2018). Autori garantuju da rukopis ne sadrži neosnovane ili nezakonite tvrdnje i ne krši prava drugih. Izdavač neće snositi nikakvu odgovornost u slučaju ispostavljanja bilo kakvih zahteva za naknadu štete.

Sadržaj rada

Rad treba da sadrži dovoljno detalja i referenci kako bi se recenzentima, a potom i čitaocima omogućilo da provere tvrdnje koje su u njemu iznesene. Namerno iznošenje netačnih tvrdnji predstavlja kršenje etičkih standarda propisanih Kodeksom ponašanja u naučnoistraživačkom radu. Prikazi knjiga moraju da budu činjenično tačni i nepristrasni.

Autori snose svu odgovornost za sadržaj predatih rukopisa i dužni su da, ako je to potrebno, pre njihovog objavljivanja pribave saglasnost svih lica ili institucija koje su neposredno učestvovala u istraživanju koje je u rukopisu predstavljeno.

Autori koji žele da u rad uključe ilustracije, tabele ili druge materijale koji su već negde objavljeni obavezni su da za to pribave saglasnost nosilaca autorskih prava i da ih dostave uz rukopis, a ne naknadno. Materijal za koji takvi dokazi nisu dostavljeni smatraće se originalnim delom autora.

Autorstvo

Autori su dužni da kao autore navedu samo ona lica koja su suštinski doprinela sadržaju rukopisa, odnosno dužni su da sva lica koja su suštinski doprinela sadržaju rukopisa navedu kao autore. Navođenje kao jednog od autora rukopisa lica koje nije učestvovalo u izradi istraživanja sadržanog u rukopisu predstavlja kršenje etičkih standarda koji se odnose na naučnoistraživački rad. Rukopisi sa više od dva autora neće biti uzimani u razmatranje, osim izuzetno ukoliko se proceni da rukopis predstavlja rezultate opsežnog empirijskog istraživanja.

Ako su u suštinskim aspektima naučnog istraživanja predstavljenog u rukopisu i/ili u samoj pripremi rukopisa učestvovali i druge osobe koje nisu autori, njihov doprinos mora da bude naveden u napomeni ili zahvalnici.

Navođenje izvora

Autori su dužni da ispravno navedu izvore koji su bitno uticali na istraživanje sadržano u rukopisu i na sam rukopis. Informacije koje su dobili u privatnom razgovoru ili korespondenciji sa trećim licima, prilikom recenziranja prijave projekata ili rukopisa i slično, ne smeju se koristiti bez izričite pisane dozvole izvora.

Recikliranje teksta

Recikliranje teksta, odnosno situacija u kojoj isti autor upotrebljava istovetne delove svog teksta u dva ili više svojih objavljenih radova, predstavlja kršenje etičkih standarda koji se odnose na naučnoistraživački rad i izdavaštvo.

Glavni i odgovorni urednik procenjuje ukupan obim recikliranih delova teksta, značaj mesta gde se oni pojavljuju u rukopisu (da li su deo uvoda, odeljka o primenjenoj metodologiji, diskusije tj. glavnog dela članka ili zaključka), da li je naveden prethodni izvor recikliranog teksta i da li postoji povreda autorskih prava.

Ukoliko je utvrđeno postojanje podudaranja teksta manjeg obima, od autora se može zatražiti da ponovo napiše sporan deo teksta i da navede prethodno objavljen izvor iz kojeg je taj deo teksta preuzet – ako to već nije učinio. Autor ne može da opravda recikliranje teksta samo na osnovu činjenice da je naveo izvor iz kojeg je preuzeo taj deo teksta. Podudaranje delova teksta u značajnom obimu predstavlja osnov za odbijanje rukopisa. Prilikom postupanja u slučajevima recikliranja teksta glavni i odgovorni urednik i Uređivački odbor rukovode se smernicama i preporukama Odbora za etiku u izdavaštvu (*Committee on Publication Ethics – COPE*, https://publicationethics.org/files/Web_A29298_COPE_Text_Recycling.pdf).

Sukob interesa

Autori su dužni da u radu ukažu na finansijske ili bilo koje druge sukobe interesa koji bi mogli da utiču na iznesene rezultate i interpretacije.

Greške u objavljenim radovima

U slučaju da autori otkriju važnu grešku u svom radu nakon njegovog objavljivanja, dužni su da momentalno o tome obaveste urednika ili izdavača i da sa njima sarađuju kako bi se rad povukao ili ispravio.

Predavanjem rukopisa redakciji *Međunarodnih problema* autori se obavezuju na poštovanje navedenih obaveza.

OBAVEZE RECENZENATA

Recenzenti časopisa *Međunarodni problemi/International Problems* su dužni da stručno, argumentovano, nepristrasno i u zadatim rokovima dostave uredniku ocenu naučne vrednosti rukopisa.

Recenzenti ocenjuju usklađenost teme rukopisa sa tematskim okvirom časopisa, naučnu relevantnost istraživane teme i primenjenih metoda, originalnost i naučni značaj rezultata predstavljenih u rukopisu, stil naučnog izlaganja i opremljenost teksta naučnom aparaturom.

Recenzent koji ima osnovane sumnje ili saznanja o kršenju etičkih standarda propisanih Kodeksom ponašanja u naučnoistraživačkom radu od strane autora dužan je da o tome obavesti glavnog i odgovornog urednika. Recenzent treba da prepozna važne objavljene radove koje autori nisu citirali. On treba da upozori glavnog i odgovornog urednika i na bitne sličnosti i podudarnosti između rukopisa koji se razmatra i bilo kojeg drugog objavljenog rada ili rukopisa koji je u postupku recenzije u nekom drugom časopisu, ako o tome ima lična saznanja. Ako ima saznanja da je isti rukopis razmatra u više časopisa u isto vreme, recenzent je dužan da o tome obavesti glavnog i odgovornog urednika.

Recenzent ne sme da bude u sukobu interesa sa autorima ili finansijerom istraživanja. Ukoliko postoji sukob interesa, recenzent je dužan da o tome momentalno obavesti glavnog i odgovornog urednika.

Recenzent koji sebe smatra nekompetentnim za temu ili oblast kojom se rukopis bavi dužan je da o tome obavesti glavnog i odgovornog urednika. Glavni i odgovorni urednik uvažiće zahtev autora da određeni pojedinac ne bude recenzent njihovog rukopisa ako proceni da je taj zahtev valjano obrazložen i praktičan.

Recenzija mora biti objektivna. Sud recenzenata mora biti jasan i potkrepljen argumentima. Uputstvo za recenzente detaljnije propisuje merila i smernice za ocenu rukopisa.

Rukopisi koji su poslani recenzentu smatraju se poverljivim dokumentima. Recenzenti ne smeju da koriste neobjavljen materijal iz predatih rukopisa za svoja istraživanja bez izričite pisane dozvole autora, a informacije i ideje iznesene u predatim rukopisima moraju se čuvati kao poverljive i ne smeju se koristiti za sticanje lične koristi.

POSTUPAK RECENZIJE

Radovi koji se razmatraju za objavljivanje u časopisu *Međunarodni problemi/ International Problems* podležu recenziji. Cilj recenzije je da glavnom i odgovornom uredniku pomogne u donošenju odluke o tome da li rad treba prihvatiti ili odbiti i da kroz proces komunikacije sa autorima poboljša kvalitet rukopisa. U normalnim okolnostima, rok za okončanje postupka recenziranja je 30 dana od datuma prijema rukopisa.

Recenzije su dvostruko anonimne – identitet autora je nepoznat recenzentima i obrnuto. Identitet recenzenata ostaje nepoznat autorima i obrnuto pre, tokom i nakon postupka recenzije. Glavni i odgovorni urednik garantuje da će pre slanja rukopisa na recenziju iz njega biti uklonjeni lični podaci autora (prvenstveno ime i afilijacija) i da će preduzeti sve razumne mere kako bi identitet autora ostao nepoznat recenzentima. Tokom čitavog procesa, recenzenti deluju nezavisno jedni od drugih. Recenzentima nije poznat identitet drugih recenzenata. Ako odluke recenzenata nisu iste, glavni i odgovorni urednik može da traži mišljenje drugih recenzenata.

Izbor recenzenata spada u diskreciona prava glavnog i odgovornog urednika. Recenzenti moraju da raspoložu relevantnim znanjima u vezi sa oblašću kojom se rukopis bavi; oni ne smeju da budu iz iste institucije kao autori rukopisa niti smeju da sa njima imaju nedavno objavljene zajedničke radove.

Glavni i odgovorni urednik šalje podneti rukopis zajedno sa obrascem recenzije dvojici recenzenata koji su stručnjaci za naučnu oblast kojoj pripada tema rukopisa. Obrazac recenzije sadrži niz pitanja na koja treba odgovoriti, a koja recenzentima ukazuju koji su to aspekti koje treba obuhvatiti kako bi se donela odluka o sudbini rukopisa. U završnom delu obrasca, recenzenti moraju da navedu svoja zapažanja i predloge kako da se podneti rukopis poboljša.

Glavni i odgovorni urednik može da tokom postupka recenzije zahteva od autora da dostavi dodatne informacije (uključujući i primarne podatke), ako su one potrebne za ocenu naučnog doprinosa rukopisa. Glavni i odgovorni urednik i recenzenti moraju da čuvaju takve informacije kao poverljive i ne smeju ih koristiti za sticanje lične koristi.

U slučaju da autor ima ozbiljne i osnovane zamerke na račun recenzije, glavni i odgovorni urednik će proveriti da li je recenzija objektivna i da li zadovoljava naučne standarde. Ako se pojavi sumnja u objektivnost ili kvalitet recenzije, glavni i odgovorni urednik će tražiti mišljenje dodatnog recenzenta.

POSTUPANJE U SLUČAJEVIMA NEETIČNOG PONAŠANJA

Glavni i odgovorni urednik *Međunarodnih problema* je dužan da pokrene odgovarajući postupak ukoliko razumno sumnja ili utvrdi da je došlo do povrede etičkih standarda propisanih Kodeksom ponašanja u naučnoistraživačkom radu – bilo u objavljenim člancima ili u još neobjavljenim rukopisima. Svako može da u bilo kom trenutku prijavi glavnom i odgovornom uredniku sumnju o postojanju povrede etičkih standarda uz dostavljanje valjanih dokaza.

Glavni i odgovorni urednik će u dogovoru sa Uređivačkim odborom odlučiti o pokretanju postupka koji ima za cilj proveru iznesenih navoda i dokaza. Tokom tog postupka svi izneseni dokazi smatraće se poverljivim materijalom i biće predloženi samo osobama koje su neposredno uključene u postupak. Autorima za koje postoji razumna sumnja da su prekršili etičke standarde biće data mogućnost da odgovore na predložene dokaze i iznesu sopstvenu argumentaciju.

Glavni i odgovorni urednik u saradnji sa Uređivačkim odborom – i, ako je to potrebno, grupom stručnjaka – okončava postupak tako što donosi odluku o tome da li je došlo do povrede etičkih standarda. U slučaju da je postupkom utvrđena povreda, ona se istom odlukom klasifikuje kao lakša ili teža. U teže povrede etičkih standarda ubrajaju se plagijat, lažno autorstvo, izmišljanje i krivotvorenje podataka i/ili naučnih rezultata i ekstenzivno autoplagiranje (preko 50% od ukupnog teksta rukopisa ili objavljenog članka).

Pored odbijanja predatog rukopisa ili povlačenja već objavljenog rada (u skladu sa procedurom opisanom u odeljku *Povlačenje već objavljenih radova*) predviđene su i sledeće mere, koje se mogu primenjivati zasebno ili kumulativno:

- U slučaju lakše povrede etičkih standarda, autorima se izriče zabrana objavljivanja u trajanju od dve godine;
- U slučaju teže povrede etičkih standarda ili dva ili više puta ponovljene lakše povrede, autorima se izriče zabrana objavljivanja u trajanju od pet do deset godina;
- Objavljivanje saopštenja ili uvodnika u kojem se opisuje utvrđen slučaj povrede etičkih standarda;
- Slanje službenog obaveštenja neposrednom rukovodiocu i/ili poslodavcu prekršioca;

Upoznavanje relevantnih naučnih i stručnih organizacija ili nadležnih organa sa slučajem kako bi mogli da preduzmu odgovarajuće mere.

Prilikom postupanja u slučajevima neetičnog ponašanja glavni i odgovorni urednik i Uređivački odbor se rukovode smernicama i preporukama Odbora za etiku u izdavaštvu (<http://publicationethics.org/resources/>).

PLAGIJARIZAM

Plagiranje – odnosno preuzimanje tuđih ideja, reči ili drugih oblika kreativnog izraza i predstavljanje kao vlastitih, bez navođenja autora ili izvora – predstavlja grubo kršenje

etičkih standarda u izdavaštvu i propisanih Kodeksom ponašanja u naučnoistraživačkom radu. Plagiranje može da uključuje i kršenje autorskih prava, što je zakonom kažnjivo.

Rukopisi koji se razmatraju za objavljivanje u časopisu *Međunarodni problemi/International Problems* mogu biti podvrgnuti antiplagijatskoj proveri.

Plagiranje obuhvata sledeće:

- Doslovno ili gotovo doslovno preuzimanje ili preporučavanje ili sažimanje tuđeg teksta, u celini ili delovima, bez jasnog ukazivanja na njegovog autora i izvor ili bez jasnog obeležavanja preuzetog dela teksta (npr. korišćenjem navodnika);
- Predstavljanje tuđih ideja kao vlastitih, bez navođenja autora tih ideja i izvora u kojem su te ideje prvobitno predstavljene;
- Kopiranje slika ili tabela iz tuđih radova bez pravilnog navođenja izvora i/ili bez dozvole autora ili nosilaca autorskih prava.

Postupanje u slučajevima kada postoje jasne indicije da primljeni rukopis ili rad objavljen u časopisu predstavljaju plagijat opisano je u odeljcima *Postupanje u slučajevima neetičnog ponašanja* i *Povlačenje već objavljenih radova*.

POVLAČENJE VEĆ OBJAVLJENIH RADOVA

U slučaju kršenja prava izdavača, nosilaca autorskih prava ili autora, povrede profesionalnih etičkih kodeksa, tj. u slučaju slanja istog rukopisa u više časopisa u isto vreme, lažne tvrdnje o autorstvu, plagijata, manipulacije podacima u cilju prevare, kao i u svim drugim slučajevima težih povreda etičkih standarda propisanih Kodeksom ponašanja u naučnoistraživačkom radu, objavljeni rad se mora povući. U nekim slučajevima već objavljeni rad se može povući i kako bi se ispravile naknadno uočene greške.

U pogledu povlačenja rada, glavni i odgovorni urednik i Uređivački odbor *Međunarodnih problema* rukovode se odgovarajućim smernicama Odbora za etiku u izdavaštvu (<https://publicationethics.org/files/retraction-guidelines.pdf>).

AUTORSKA PRAVA I LICENCA

Članci objavljeni u *Međunarodnim problemima/International Problems* biće diseminovani u skladu s dozvolom Creative Commons Attribution ShareAlike 4.0 International license (CC BY-SA) (*Deliti pod istim uslovima 4.0 Međunarodna*), koja dozvoljava deljenje – kopiranje i ponovnu distribuciju u bilo kom obliku ili mediju – i prilagođavanje – prerađivanje, menjanje ili nadgradnju za bilo koju svrhu, čak i komercijalnu, pod uslovima: da je originalno autorstvo adekvatno navedeno, da je pružen link ka dozvoli, da je navedeno da li su izvršene izmene i ukoliko se novi rad diseminuje pod identičnom dozvolom kao i originalni rad. Korisnici moraju da navedu detaljne informacije o originalnom radu, uključujući ime(na) autora, naslov objavljenog istraživanja, puno ime Časopisa, tom,

izdanje, opseg strana i DOI. U elektronskom objavljivanju, od korisnika se zahteva da navedu link-ove ka sadržaju originalnog rada u Časopisu, kao i dozvoli pod kojom je objavljen. Autor(i) mogu da preduzimaju zasebne dodatne ugovorne aranžmane za neekskluzivnu distribuciju rada objavljenog u Časopisu (npr. postavljanje u institucionalni repozitorijum ili objavljivanje u knjizi), uz adekvatno navođenje da je rad inicijalno objavljen u časopisu *Međunarodni problemi/International Problems*.

Autor(i) potpisuju *Ugovor o licenci* kojim se uređuje ovaj domen. Primerak ovog dokumenta dostupan je na stranici:

<https://www.diplomacy.bg.ac.rs/casopisi/medjunarodni-problemi/>.

Autor(i) garantuju da rukopis predstavlja njihovo originalno delo koje nije ranije objavljivano; da nije u procesu razmatranja za objavljivanje negde drugde; da je objavljivanje odobreno od strane svih (ko)autora, kao i implicitno ili eksplicitno od strane ustanove gde je istraživački rad sproveden.

Autor(i) potvrđuju da članak ne sadrži neosnovane ili nezakonite izjave i ne krši prava drugih. Autor(i) takođe potvrđuju da nisu u sukobu interesa koji može da utiče na integritet Rukopisa i na validnost zaključaka koji su u njemu predstavljeni. U slučaju uključivanja radova koji podležu autorskim pravima, odgovornost je autora da dobiju pisanu dozvolu od strane vlasnika autorskih prava. Odgovorni autor (potpisnik) jemči da ima puna ovlašćenja za tu svrhu u ime drugih autora. Ukoliko autor(i) koriste bilo kakve lične podatke istraživanih subjekata ili drugih pojedinaca, potvrđuju da su za tu svrhu dobili sva zakonska odobrenja i da su saglasni sa politikama Časopisa koja se tiče upotrebe takvih prikaza, ličnih informacija i sl.

Časopis dozvoljava autor(ima) da pohrane odštampanu verziju (prihvaćenu verziju) Rukopisa u institucionalni repozitorijum i druge repozitorijume, kao i da je objave na autorovom ličnom sajtu ili profilima poput npr. ResearchGate, Academia.edu i drugih, u bilo kom trenutku nakon objavljivanja, uz navođenje izvora, linka ka DOI članka i poštovanje prethodno navedenih stavki.

Po dobijanju lektorisane verzije rukopisa, autor(i) se slažu da je u najkraćem roku pažljivo pročitaju, skrenu pažnju Časopisu na bilo kakvu tipografsku grešku i odobre objavljivanje korigovane lektorisane verzije. Odgovorni autor se slaže da informiše druge (ko)autore o gore navedenim uslovima.

ODRICANJE ODGOVORNOSTI

Stavovi izneti u objavljenim radovima ne izražavaju stavove glavnog odgovornog urednika i Uređivačkog odbora.

Autori preuzimaju pravnu i moralnu odgovornost za ideje iznete u svojim radovima. Izdavač neće snositi nikakvu odgovornost u slučaju ispostavljanja bilo kakvih zahteva za naknadu štete.

INSTRUCTIONS FOR THE AUTHORS

Journal International Problems/Međunarodni problemi publishes the following types of articles:

Original research article presents the results of research with clear contribution with a view of expanding and/or deepening of existing knowledge. It should be structured to include the following elements: general context and aim of research; theoretical background (review literature) clearly stated in the introduction; departing hypothesis or research question; applied methods; presentation and explanation of the results; conclusion discussing the main research findings departing hypothesis or research question.

Review article provides a comprehensive summary of research on a certain topic or a perspective on the state of the field by describing current areas of agreement as well as controversies and debates. Review article identifies gaps in knowledge and the most important but still unanswered research questions and suggest directions for future research.

Book review is a systematic description and/or critical analysis of the quality and significance of a book, edited volume, and textbook. Book review should include a general description of the topic and/or problem addressed by the work in question, summary of the book's main argument, basic biographical information about the author, summary of contents, strengths and weaknesses, as well as a concluding statement summarizing reviewer's opinion of the book. Each book review should refer to at least three other academic sources.

In preparing manuscripts authors are kindly requested to comply with the following rules:

FORMAT

All types of manuscripts should be submitted in Word and saved in .doc or .docx format.

Use Times New Roman font in size 12, with single-lined spacing, and with an empty line between paragraphs.

Use continuous line numbers starting on the first page, with page numbers on the right side of the bottom of the page.

LENGTH

Articles range from 6000–8000 words (excluding abstracts and bibliography). The length of book review essays is up to 1500 words.

LANGUAGE

The manuscripts written in Serbian and English and Serbian languages will be considered. Please use the language consistently, coherently and adequately, having in mind the academic scope of the journal. Both British and American English are equally acceptable.

TITLE

Use bold for the article title (size 14).

The title should not only accurately describe the content of manuscript (i.e. convey the main topics of the study and highlight the importance of the research) but it should be concise.

NAME AND AFFILIATION

Below the title is given the author's full name, centered, with a footnote that refers to her/his institutional affiliation (the name of the institution and its seat), her/his e-mail address and the ORCID ID. The surname should be written in all capital letters. Author's affiliation is the affiliation where the research was conducted.

In case of two co-authors, the names should be written next to one another, with each containing the affiliation footnote.

Although manuscripts co-authored by more than two researchers are untypical, they may be considered in rare occasions, depending on the scale of the research, its topic, main elements, structure and the extent of correspondence with the Editorial Policy.

In the footnote, the author also provides all details regarding the project under which the research presented in her/his article is conducted and/or sources of financial and other support. The author also may point to readers that some of the views presented in the article express her/his own opinion and not the one of the institution she/he works for.

ABSTRACT AND KEY WORDS

Below the author's name include abstract of 150–200 words that describes the material presented in the manuscript.

In addition, the same abstract in Serbian Latin script should be placed at the very end of the manuscript. In case of authors whose native language is not Serbian, the Editorial Team will organize the abstract translation into Serbian.

For original research article, the abstract must summarize the entire article, including theoretical background, the departing hypothesis or research question, the aim, a concise account of the methods, a clear description of the most important findings, and a brief presentation of the conclusions.

For review article, the abstract should include the primary objective of the review, the reasoning behind choice, the main outcomes and results of the review, and the conclusions that might be drawn, including their implications for further research, application, or practice.

The author provides up to 10 key words for the main idea of the article which can be used for indexing purposes. Key words should not repeat the title.

MAIN TEXT

The basic text should be justified.

Use no more than three levels of headings (all should be centered): First-level headings – **Heading**

Second-level headings – **Heading** Third-level headings – *Heading* Do not number headings.

Each new paragraph, including headlines, needs to be indented. This doesn't apply to the Abstract. Indents are made by placing the cursor at the beginning of the paragraph and pressing the Tab key once. Define all abbreviations at first mention in the abstract and in the main text by giving the full term, then the abbreviation in parentheses, and use them consistently thereafter.

Only the following form of quotation marks should be put in the text: “ ”. In case the additional quotation marks are to be put within these ones it should be done in the following way: ‘ ’. The text should be clear, readable, and concise. Manuscripts should be well presented, with correct grammar, spelling and punctuation. Please use gender-neutral language throughout the article. If the English is unsatisfactory, we will return the manuscript for correction without review.

Please use the spelling style consistently throughout your manuscript.

Latin, Old Greek and other non-English words and terms in the text should be italicised (e.g. *status quo*, *a priori*, *de facto*, *acquis communautaire*).

CITATION STYLE

International Problems uses the author-date reference style based on *The Chicago Manual of Style* (16th ed). Sources are cited in the text, usually in parentheses, by the author's surname, the publication date of the work cited, and a page number if necessary. Full details are given in the reference list (use the heading References).

The articles need to contain academically relevant, timely and verified sources (peer-reviewed, if feasible). Please refrain from inappropriate or biased citations that are

disproportionately inclined towards a particular group, organization or publication. Likewise, please limit the number of self-citations to 2 (two).

In the text, the reference should be placed just before punctuation. If the author's name appears in the text, it is not necessary to repeat it, but the date should follow immediately:

Johnson and Axinn (2013, 136) argue that killing with emotions is morally superior to killing without emotions, because military honour demands a clear will to assume a risk of sacrifice of health and life.

If the reference is in parentheses, use square brackets for additional parentheses: (see, e.g., Johnson and Axinn [2013, 133–136] on this important subject).

In text, separate the references with semicolons:

(Jabri 2007; Herman 2004; Rohrbach 2020)

If citing more than one work by an author, do not repeat the name: (Jabri 2007, 2011; Gregory 2014a, 2014b)

Book

Reference list entry:

Jabri, Vivienne. 2007. *War and the Transformation of Global Politics*. Basingstoke and New York: Palgrave MacMillan.

Tadjbakhsh, Shahrbanou, and Anuradha Chenoy. 2007. *Human Security: Concepts and Implications*, 2nd ed. Oxon: Routledge.

Vasquez, John A., Sanford Jaffe, James Turner Johnson, and Linda Stamato, eds. 1995. *Beyond Confrontation: Learning Conflict Resolution in the Post-Cold War Era*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Bentham, Jeremy (1907) 2018. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Reprint, London: Clarendon Press. www.econlib.org/library/Bentham/bnthPML.html.

Dal Lago, Alessandro, and Salvatore Palidda, eds. 2010. *Conflict, Security and the Reshaping of Society: The Civilization of War*. Oxon & New York: Routledge.

Hayek, Friedrich A. 2011. *The Constitution of Liberty: The Definitive Edition*. Edited by Ronald Hamowy. Vol. 17 of *The Collected Works of F. A. Hayek*, edited by Bruce Caldwell. Chicago: University of Chicago Press, 1988–.

In-text citation:

(Jabri 2007, 59)

(Tadjbakhsh and Chenoy 2007) (Vasquez et al. 1995) (Bentham [1907] 2018)

(Dal Lago and Palidda 2010) (Hayek 2011, 258)

Journal article

Reference list entry:

Nordin, Astrid H.M. and Dan Öberg. 2015. "Targeting the Ontology of War: From Clausewitz to Baudrillard". *Millennium: Journal of International Studies* 43 (2): 395–423.

Adams, Tracy, and Zohar Kampf. 2020. "'Solemn and just demands': Seeking apologies in the international arena". *Review of International Studies*. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0260210520000261>.

In-text citation:

(Nordin and Öberg 2015, 401) (Tracy and Kampf 2020)

Article in edited volume

Reference list entry:

Herman, Michael. 2004. "Ethics and Intelligence After September 2001". In: *Understanding Intelligence in the Twenty-First Century: Journeys in Shadows*, edited by Len V. Scott and Peter D. Jackson, 567–581. London and New York: Routledge.

Reference list entry:

(Herman 2004)

Conference paper (if not published in conference proceedings)

Reference list entry:

Korać, Srđan. 2016. "Human Security and Global Ethics: Can International Organizations be Moral Agents?". Paper presented at the Third International Academic Conference on Human Security, Human Security Research Center (HSRC), Faculty of Security Studies, University of Belgrade, Belgrade, November 4–5.

Reference list entry: (Korać 2016)

Book review

Reference list entry:

Firchow, Pamina. 2020. "Measuring Peace: Principles, Practices and Politics", Review of *Measuring Peace*, by Richard Caplan. *International Peacekeeping* 27 (2): 337–338.

Reference list entry:

(Firchow 2020, 337)

Legal and official documents *International treaties* Reference list entry:

[PTBT] Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water. 1963. Signed by US, UK, and USSR, August 5. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20480/volume-480-I-6964-English.pdf>.

[TFEU] Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union. 2012. *Official Journal of the European Union*, C 326, October 26. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>.

[UN Charter] Charter of the United Nations, October 24, 1945. <https://www.un.org/en/sections/un-charter/introductory-note/index.html>.

In-text citation:

(PTBT 1963, Article III, para. 3)

(TFEU 2012, Article 87) (UN Charter, Chapter X)

UN documents

Reference list entry:

[UNSC] UN Security Council. Resolution 2222, Protection of Civilians in Armed Conflict, S/RES/2222. May 27, 2015. <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/2015.shtml>.

[UNGA] UN General Assembly. Resolution 67/18, Education for Democracy, A/RES/67/18. November 28, 2012. <https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/RES/67/18>.

In-text citation:

(UNSC Res. 2222) (UNGA Res. 67/18)

National legislation

Reference list entry:

[Constitution RS] Constitution of the Republic of Serbia. 2006. *Official Gazette of the Republic of Serbia*, No. 98/2006.

Homeland Security Act. 2002. United States of America, 107th Congress, 2nd Session (November 25). https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/hr_5005_enr.pdf.

In-text citation:

(Constitution RS 2006, Article 111) (Homeland Security Act 2002)

Official reports

Reference list entry:

[YILC] Yearbook of the International Law Commission. 2014. Vol. 2, Part Two. https://legal.un.org/docs/?path=../ilc/publications/yearbooks/english/ilc_2014_v2_p2.pdf&lang=ES.

[The 9-11 Commission] U.S. National Commission on Terrorist Attacks upon the United States. 2004. *The 9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*. Washington, D.C.: Government Publication Office.

US Congress. 1993. Nomination of R. James Woolsey to be Director of Central Intelligence: Hearing Before the Select Committee on Intelligence of the United States

Senate. 104th Congress, 1st session, February 2–3, 1993. <https://www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/hearings/103296.pdf>.

[USAFH] United States Air Force Headquarters. 2014. United States Air Force RPA Vector: Vision and Enabling Concepts: 2013–2038. www.af.mil/Portals/1/documents/news/USAFRPAVectorVisionandEnablingConcepts2013-2038.pdf.

In-text citation:

(YILC 2014, 321)

(The 9-11 Commission 2004, 437) (US Congress 1993, 125)

(USAFH 2014)

EU legislation

Reference list entry:

Regulation (EU) No. 1052/2013 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 establishing the European Border Surveillance System (Eurosur). *Official Journal of the European Union*, L 295, 6 November 2013. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1052&from=EN>.

[EC] European Commission. 2010. The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe, COM(2010) 673 final, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, November 22. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0673&from=GA>.

Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC (Text with EEA relevance), *Official Journal of the European Union*, L 141, 5 June 2015. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L0849&from=EN>.

In-text citation:

(Regulation [EU] No. 1052/2013, Article 11, para. 4)

(EC COM[2010] 673 final)

(Directive [EU] 2015/849)

Decisions of international courts and tribunals

Reference list entry:

[ICJ] International Court of Justice. Accordance with the International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion, 22 July 2010, ICJ Reports. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf>. [ICJ Order 1999] *Legality of Use of Force (Yugoslavia v. United Kingdom)*.

International Court of Justice, Order ICJ Rep. 1999 (June 2). <https://www.icj-cij.org/files/case-related/113/113-19990602-ORD-01-00-EN.pdf>.

[ICTY Indictment IT-98-32-A] *Prosecutor v. Vasiljevic*, Case No. IT-98-32-A. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Indictment, 30 October 2000. <https://www.icty.org/x/cases/vasiljevic/ind/en/vasonly-ii000125e.pdf>.

Costa v Ente Nazionale per l'Energia Elettrica, Case 6/64, [1964] ECR 585. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61964CJ0006>. [CJEU Judgment T-289/15] *Hamas v Council*, Case T-289/15. Court of Justice of the

European Union, Judgment, 6 March 2019, ECLI:EU:T:2019:138. <http://curia.europa.eu/juris/documents.jsf?language=EN&critereEcli=ECLI:EU:T:2019:138> [Opinion of AG Bobek] *Région de Bruxelles-Capitale v Commission*, Case C-352/19

P. Court of Justice of the European Union. Opinion of Advocate General Bobek delivered on 16 July 2020(1), ECLI:EU:C:2020:588. <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=485A5D9AC129179D3D2F2.EC571A384CD?text=&docid=228708&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=5064004>.

In-text citation:

(ICJ Advisory Opinion 2010, 411)

(ICJ Order 1999, para. 3) (ICTY Indictment IT-98-32-A) (*Costa v ENEL*)

(CJEU Judgment T-289/15, para. 23) (Opinion of AG Bobek C-352/19 P)

Newspapers and magazines

Reference list entry:

Gibbs, Samuel. 2017. "Elon Musk leads 116 experts calling for outright ban of killer robots", *The Guardian*, August 20.

Power, Matthew. 2013. "Confessions of a Drone Warrior", *GQ*, October 22. <https://www.gq.com/story/drone-uav-pilot-assassination>.

Economist. 2015. "Who will fight the next war?" October 24. <https://www.economist.com/united-states/2015/10/24/who-will-fight-the-next-war>.

In-text citation:

(Gibbs 2017, A10)

(Power 2013)

(*Economist* 2015)

Audio and visual media

Reference list entry:

Scott, Ridley. [1982] 2007. *Blade Runner: The Final Cut*. Directed by Ridley Scott. Burbank, CA: Warner Bros. Blue-Ray disc, 117 min.

Future Weapons. 2019. Waddell Media. Aired on August 7–16 on Discovery Science HD, 3 seasons, 30 episodes (43 min. each). <https://go.discovery.com/tv-shows/future-weapons/>.

Tech Legend. 2020. “Best Drones 2020 – Top 8 Best Drone with Cameras to Buy in 2020”. Uploaded on February 7, 2020. YouTube video, 27:20 min. https://www.youtube.com/watch?v=Z6_4JU5Mspw.

In-text citation:

(Scott [1982] 2007)

(Future Weapons 2019)

(Tech Legend 2020)

Social media

Reference list entry:

National Library of Australia. 2020. “National Library of Australia’s Facebook Page”. Facebook, August 1, 2020. <https://www.facebook.com/National.Library.of.Australia/>.
Kruszelnicki, Karl (@DoctorKarl). 2017. “Dr Karl Twitter post.” Twitter, February 19, 2017, 9:34 a.m. <https://twitter.com/DoctorKarl>.

Trapara, Vladimir. 2018. “Victory or nil”. *Unwrapping the Essence* (blog). May 29, 2018. <https://unwrappingtheessence.weebly.com/blog/pobeda-ili-nista>.

In-text citation:

(National Library of Australia 2020) (Kruszelnicki 2017)

(Trapara 2018)

Doctoral dissertation

Reference list entry:

Rohrbach, Livia. 2020. *Beyond intractability? Territorial solutions to self-determination conflicts*. Doctoral dissertation. Department of Political Science, University of Copenhagen.

In-text citation:

(Rohrbach 2020)

Internet source

If citing an undated online document, give an access date and use the year of access as year of publication.

Reference list entry:

Oxford Library. 2012. "Library Strategy". Oxford Library. Accessed 3 June 2012. <http://www.ol.org/library/strategy.html>.

Google Maps. 2015. "The British Library, London, UK". *Google*. Accessed February 5, 2015. <https://www.google.com.au/maps/place/The+British+Library/@51.529972,-0.127676,17z/data=!3m1!4b1!4m2!3m1!1s0x48761b3b70171395:0x18905479de0fdb25>.

IPE [Institute of International Politics and Economics]. n.d. "Mission". Accessed August 1, 2020. <https://www.diplomacy.bg.ac.rs/en/mission/>.

In-text citation:

(Oxford Library 2012)

(Google Maps 2015) (IPE n.d.)

Personal communication (letter, emails, telephone conversation)

Personal communications include conversations, interviews, lecture material, telephone conversations, letters and e-mail messages. Place references to personal communications such as letters and conversations within the running text and not as formal end references, because they do not contain recoverable data:

... as mentioned in an e-mail to me from Dr Slobodan Jankovic, December 10, 2019 ...

When in published collections, letters are cited by date of the collection, with individual correspondence dates given in the text:

In a letter to Mary Louise Green from University of Belgrade, May 13, 2017 (Green 2012, 34), ...

Note: The author is responsible for obtaining the approval/permission from the person(s) quoted within the article. The process of obtaining permission should include sharing the article ahead of the submission, so that a person in question could verify the context in which they are being quoted. If permission cannot be obtained, the personal communication must be removed from the article.

Secondary source

If you read an article or book which cites or quotes some information that you want to use, always refer to both the original source and the source where you found the information:

In-text citation:

In his 1975 book *Power* [Macht], Luhmann bases his understanding of power mainly on the social exchange and community power literature (cited in Guzzini 2013, 79).

Reference list entry:

Guzzini, Stefano. 2013. *Power, realism, and constructivism*. Abingdon and New York: Routledge.

TABLES, FIGURES AND GEOGRAPHICAL MAPS

It is necessary to give their number and full title – e.g. *Table 1: Human Development Index among EU members* or *Figure 2: State-Building or Sovereignty Strategy* or *Map 1: Maritime jurisdiction and boundaries in the Arctic region*.

It is particularly important that you have been given written permission to use any tables, figures, and geographical maps you are reproducing from another source before you submit manuscript.

REFERENCE LIST

The list of references should only include works that are cited in the text, tables, figure legend, and footnotes, and that have been published or accepted for publication.

Personal communications and unpublished works should only be mentioned in the text. Do not use footnotes or endnotes as a substitute for a reference list.

Reference list entries should be alphabetised by the last name of author or editor. If no author/editor, order by title.

If the reference list contains two or more items by the same author in the same year, add a, b, etc. and list them alphabetically by title of the work:

Gregory, Derek. 2014a. "Drone Geographies". *Radical Philosophy* RP 183: 7–19.
 Gregory, Derek. 2014b. "The Everywhere War". *The Geographical Journal* 177 (3): 238–250.

Manuscripts that do not comply with the above-mentioned instructions will not be taken into consideration for the reviewing process.

Editorial Board

EDITORIAL POLICY

International Problems/Međunarodni problemi (in further text: *International Problems*) is the oldest peer-reviewed journal in Serbia and the Balkans publishing original research focused on international affairs. Its first issue was published in April 1949. *International Problems* is quarterly journal brought out by the Institute of International Politics and Economics, Belgrade.

International Problems welcomes the submission of scholarly articles on matters of international relations, international security, international law, and globalisation studies. *International Problems* publishes original and review research articles and book reviews in English, that have not been published before and that are not under consideration for publication anywhere else. *International Problems* does not publish foreign policy commentary or policy proposals.

The Editorial Board favours manuscripts that present the research addressing contemporary controversial issues in international relations from various disciplinary and methodological perspectives. Espousing no specific political or methodological stance and aiming to advance our understanding of and provoke deeper dialogue on rapidly changing world politics in the 21st century, the Editorial Board prioritizes the following themes:

- Transformation of world politics in the early 21st century.
- Phenomenology and practice of transnationalism and cosmopolitanism.
- Institutionalisation of international relations and its challenges.
- Various theoretical standpoints on current global processes.
- Controversial use of foreign policy instruments by major global actors (old and emerging).
- The impact of the Fourth Industrial Revolution and its advanced technologies on international relations in the 21st century.
- Civilisations, religion, and identities in the context of world politics and globalisation.
- Conceptual and methodological innovations in epistemology of International Relations.

EDITORIAL RESPONSIBILITIES

Editorial Council is an advisory body that actively contributes to the development of the journal *International Problems/Međunarodni problemi*. The tasks and duties of the Editorial Council include: the support to the development of the journal, its promotion, encouraging scholars and academicians in the area of political, security, and legal aspects of international relations to get involved as journal's authors and/or reviewers, writing editorials, reviews and commentaries.

Members of Editorial Board have tasks to act as the journal's ambassadors in the academic community, to contribute with a view to identifying key topics, suggesting quality manuscripts on these topics, and encouraging potential authors to submit to *International Problems*, as well as to review submitted manuscripts and prepare editorials and comments.

Editor-in-Chief is accountable for published content and should strive to constantly improve the journal and the processes for assuring the quality of published material, as well as the protection of freedom of expression, integrity and standards of the research from the influence of political, financial and other interests. Editor-in-Chief is also in charge of issuing the potential corrections, clarifications, retractions, and apologies.

Editor-in-Chief is responsible for the final decision to accept or reject a manuscript, and the decision should be based on: 1) evaluation of the manuscript relevance to thematic scope of the journal defined by the editorial policy, 2) assessment of importance, originality, validity and disciplinary relevance of the study presented in the manuscript, 3) assessment of manuscript's compliance with legal requirements regarding libel, copyright infringement and plagiarism. Editor-in-Chief has the discretionary power to reject a submitted manuscript without the peer review process if it does not meet the requirements regarding thematic scope of the journal and universal standards of the research (i.e. if it does not have structural elements either of original or review article). Submitted manuscripts that do not meet technical standards defined in Instructions for authors will be sent back to the authors for correction. In normal circumstances, Editorial Board informs the author within seven days from the date of the manuscript submission whether the topic of the manuscript complies with thematic scope of the journal and if peer review process starts.

New Editor-in-Chief must not overturn decision to publish a manuscript made by the previous editor-in-chief unless new facts are established referring to serious problems in quality of the manuscript.

Editor-in-Chief, Deputy Editor-in-Chief and members of Editorial Board must not have a conflict of interest with regard to the manuscript they consider for publication. Members of Editorial Board who have conflict of interest will be excluded from the decision making on the submitted manuscript. If a conflict of interests is identified or declared, Editor-in-Chief selects reviewers and handles the manuscript. Editor-in-Chief, Deputy Editor-in-Chief and members of Editorial Board are obliged to disclose a conflict of interests timely.

Editor-in-Chief, Deputy Editor-in-Chief and members of Editorial Board decisions' to accept or reject manuscript should be free from any racial, gender, sexual, religious, ethnic, or political bias.

Editor-in-Chief, Deputy Editor-in-Chief and members of Editorial Board must not use unpublished material from submitted manuscripts in their research without written consent of the authors. The information and ideas presented in submitted manuscripts must be kept confidential and must not be used for personal gain.

Editor-in-Chief, Deputy Editor-in-Chief and members of Editorial Board shall take all reasonable measures to ensure that the reviewers remain anonymous to the authors before, during and after the evaluation process and the authors remain anonymous to reviewers until the end of the review procedure.

RESPONSIBILITIES OF THE AUTHOR(S)

By submitting the manuscript to the editorial team of *International Problems/ Međunarodni problemi*, the author(s) warrant that the entire manuscript is their original work, that it has not been published before and are not under consideration for publication elsewhere. Multiple submission of the same manuscript constitutes ethical misconduct and eliminates the manuscript from consideration by International Problems.

The author(s) warrant that the manuscript, once published in International Problems, will not be published elsewhere in any language without the consent of Institute of International Politics. In addition, an article published in any other publication must not be submitted to International Problems for consideration.

In the case a submitted manuscript is the result of a research project, or its previous version has been presented at a conference (under the same or similar title), detailed information about the project, the conference, etc. shall be provided in a footnote attached to the manuscript title.

It is the responsibility of authors to ensure that manuscripts submitted to International Problems comply with ethical standards in scientific research. Authors warrant that the manuscript contains no unfounded or unlawful statements and does not violate the rights of third parties. The Publisher will not be held legally responsible should there be any claims for compensation.

Content of the manuscript

Submitted manuscript should contain sufficient detail and references to allow reviewers and, subsequently, readers to verify the claims presented by authors. The deliberate presentation of false claims is a violation of ethical standards. Book reviews should be accurate and unbiased. Authors are exclusively responsible for the contents of their submissions and must make sure that, if necessary, they have permission from all parties involved in the presented research to make the data public.

The authors wishing to include figures, tables or other materials that have already been published elsewhere are required to obtain permission from the copyright holder(s), and provide it with the submission, not later. Any material received without such evidence will be assumed to originate from the authors.

Authorship

The authors must make sure that only contributors who have contributed to the submission are listed as authors and, conversely, that all contributors who have contributed to the submission are listed as authors.

A manuscript with more than two authors shall not be considered for publishing unless it undoubtedly presents the results of a large-scale empirical study.

If persons other than authors were involved in important aspects of the presented research study and the preparation of the manuscript, their contribution should be acknowledged in a footnote.

Acknowledgment of sources

The authors are required to properly acknowledge all sources that have significantly influenced their research and their manuscript. Information received in a private conversation or correspondence with third parties, in reviewing project applications, manuscripts and similar materials must not be used without the written consent of the information source.

Text recycling

Text recycling occurs when an author uses the identical sections of her/his text in two or more published articles, and it is considered a scientific misconduct and breach of publishing ethics. Editor-in-Chief considers how much of text is recycled in a submitted manuscript, the significance of places in which the text recycling occurs in the manuscript (e.g. whether are they part of the introduction, section on applied methodology, discussion or conclusion), whether the source of the recycled text has been acknowledged, and whether there is a breach of copyright.

If detected overlap is considered minor, action may not be necessary or the authors may be asked to re-write overlapping sections and cite their previous article(s), if they have not done so.

The authors cannot justify the text recycling only on the ground that she/he cited the source. More significant overlap constitutes a basis for rejection of the manuscript. When handling the cases of text recycling, the Editorial Board will follow guidelines and recommendations issued by the **Committee on Publication Ethics – COPE** (available at https://publicationethics.org/files/Web_A29298_COPE_Text_Recycling.pdf).

Conflict of interests

The authors should disclose in their manuscript any financial or other substantive conflict of interest that might have influenced the presented results or their interpretation.

Fundamental errors in published works

When authors discover a significant error or inaccuracy in their own published work, it is their obligation to promptly notify Editor-in-Chief or the publisher and cooperate to retract or correct the paper. By submitting a manuscript, the authors agree to abide by International Problems' editorial policies.

RESPONSIBILITY OF THE REVIEWERS

The reviewers of articles for “International Problems/Međunarodni problemi” are required to provide competent, explained, and unbiased feedback in a timely manner on the scholarly merits and the scientific value of the manuscript.

The reviewers assess manuscripts for the compliance with the thematic profile of the journal, the relevance of the investigated topic and applied methods, the originality and scientific relevance of results presented in the manuscript, the presentation style and scholarly apparatus.

The reviewer should alert the Editor-in-Chief to any reasonable doubt or knowledge of possible violations of ethical standards by the authors. Reviewer should recognize relevant published works that have not been cited by the authors. The reviewer should alert the Editor-in-Chief to substantial similarities between a reviewed manuscript and any manuscript published or under consideration for publication elsewhere, in the event they are aware of such.

The reviewers should also alert the Editor-in-Chief to a parallel submission of the same paper to another journal, in the event they are aware of such.

The reviewer must be free from disqualifying competing interests with respect to the authors and/or the funding sources for the research. If such conflict of interest exists, the reviewers must report them to the Editor without delay.

The reviewer who feels unqualified to review the research topic presented in manuscript – or is not familiar with the research area in which it falls – should notify the Editor-in-Chief. Editor-in-Chief will respect requests from authors that an individual should not review their submission if these are well-reasoned and practicable.

The review must be conducted objectively. The reviewer’s judgement should be stated in a clear manner and supported with arguments. Instructions for reviewers provide detailed guidelines and criteria for the assessment of manuscripts.

Any manuscripts received for review must be treated as confidential documents. The reviewers must not use unpublished materials disclosed in submitted manuscripts without the express written consent of the authors. The information and ideas presented in submitted manuscripts shall be kept confidential and must not be used for personal gain.

PEER REVIEW

The manuscripts submitted to the journal *International Problems/Međunarodni problemi* undergo a peer review process. The purpose of peer review is to assist the Editor-in-Chief in making decisions whether to accept or reject manuscript as well as the author in improving the paper. In normal circumstances, Journal strives to provide authors with the decision within 30 days of submission.

Peer review is double-blinded – both authors and reviewers are unknown to each other before, during and after the reviewing process. Editor-in-Chief is obliged to exclude

all personal data on authors (name and affiliation) before sending manuscript to reviewers and to act in all reasonable ways to prevent the disclosure of authors' identity to reviewers. Reviewers of a manuscript act independently from each other during the reviewing process. Reviewers are not aware of each other's identities. If judgements of reviewers differ, Editor-in-Chief may ask for additional assessment.

The choice of reviewers is at the Editor-in-Chief's discretion. The reviewers must be knowledgeable about the subject area of the manuscript; they must not be from the authors' own institution and they should not have recent joint publications with any of the authors.

Editor-in-Chief sends a submitted manuscript along with the Review Form to two reviewers with the expertise in the field in which the manuscript's topic falls. The Review Form includes a series of questions to help reviewers to cover all aspects that can decide the fate of a submission. In the final section of the Review Form, the reviewers must include observations and suggestions aimed at improving the submitted manuscript.

During the reviewing process, Editor-in-Chief may require authors to provide additional information (including raw data) if they are necessary for the evaluation of the scientific contribution of the manuscript. These materials shall be kept confidential and must not be used for personal gain.

With respect to reviewers whose reviews are seriously and convincingly questioned by authors, Editor-in-Chief will examine whether the reviews are objective and high in academic standard. If there is any doubt regarding the objectivity of the reviewers or quality of the reviews, Editor-in-Chief will assign additional reviewers.

DEALING WITH UNETHICAL BEHAVIOUR

The Editor-in-Chief of *International Problems/Međunarodni problemi* has a duty to initiate adequate procedure when she/he has a reasonable doubt or determines that a breach of ethical standards has occurred – in published articles or submitted manuscripts. Anyone may inform the Editor-in-Chief at any time of suspected unethical behaviour by giving the necessary evidence.

The Editor-in-Chief in cooperation with the Editorial Board will decide on starting an investigation aimed at examining the reported information and evidences. During an investigation, any evidence should be treated as strictly confidential and only made available to those strictly involved in investigating procedure. The authors suspected of misconduct will always be given the chance to respond to any evidences brought up against them and to present their arguments.

The Editor-in-Chief in cooperation with the Editorial Board – and, if necessary, with a group of experts – concludes the investigation by making decision whether a breach of ethical standards has occurred or has not. In the case of determined breach of ethical standards, it will be classified as either minor or serious. Serious breaches of ethical standards are plagiarism, false authorship, misreported or falsified data or fabricated or

falsified research results, and substantial text recycling (over 50% of a manuscript/article body text).

Along with the rejection of manuscript or retraction of published article from the journal (in accordance with the Retraction Policy), the following actions can be pursued, either individually or cumulatively:

- A ban on submissions for a two-year period in the case of a minor breach of ethical standards.
- A ban on submissions for a period 5–10 years in the case of a serious breach of ethical standards or repetitive minor breaches.
- Publication of a formal announcement or editorial describing the case of breach of ethical standards.
- Informing the wrongdoer's head of department and/or employer of the breach of ethical standards by means of a formal letter.
- Referring a case to a professional organisation or legal authority for further investigation and action.

When dealing with unethical behaviour, the Editor-in-Chief and the Editorial Board will rely on the guidelines and recommendations provided by the **Committee on Publication Ethics – COPE** (available at <http://publicationethics.org/resources/>).

PLAGIARISM

Plagiarism – that is when someone assumes another's ideas, words, or other creative expression as one's own without referring to original authors and source is a clear scientific misconduct and breach of publishing ethics. Plagiarism may also involve a violation of copyright law, punishable by legal action. **The articles submitted for consideration in *International Problems/Međunarodni problemi* may be subjected to plagiarism checks.**

Plagiarism includes the following:

Word for word, or almost word for word copying, or purposely paraphrasing portions of another author's work without clearly indicating the source or marking the copied fragment (for example, using quotation marks).

Assuming other people's ideas without stating the authorship and sources in which those ideas are originally presented.

Copying equations, figures, or tables from someone else's paper without properly citing the source and/or without permission from the original author or the copyright holder.

The procedure in cases where there are clear indications that a submitted manuscript or published article fall under the definition of plagiarism is described in the sections *Dealing with unethical behaviour* and *Retraction policy*.

RETRACTION POLICY

Legal limitations of the publisher, copyright holder or author(s), infringements of professional ethical codes, such as multiple submissions, bogus claims of authorship, plagiarism, fraudulent use of data or any major misconduct require retraction of an article. Occasionally a retraction can be used to correct errors in submission or publication.

In dealing with retractions, Editorial Board complies with guidelines developed by the **Committee on Publication Ethics COPE** (available at <https://publicationethics.org/files/retraction-guidelines.pdf>).

OPEN ACCESS POLICY

Journal *International Problems/Međunarodni problemi* is available in accordance with the open access principles. It is issued in hard-copy and digital forms. The articles can be downloaded free of charge from the website and distributed for academic purposes. The Journal adheres to the [Budapest Open Access Initiative](#) which states the following:

By “open access” to [peer-reviewed research literature], we mean its free availability on the public internet, permitting any users to read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of these articles, crawl them for indexing, pass them as data to software, or use them for any other lawful purpose, without financial, legal, or technical barriers other than those inseparable from gaining access to the internet

itself. The only constraint on reproduction and distribution, and the only role for copyright in this domain, should be to give authors control over the integrity of their work and the right to be properly acknowledged and cited.

Journal enables free access to all its articles, without subscriptions and free of any related charges. Its content is released without any delays (such as the embargo period) and its materials may be used without asking for a specific permission on the condition that a reference to the original document is provided.

COPYRIGHT POLICY

The published articles will be disseminated in accordance with the [Creative Commons Attribution ShareAlike 4.0 International license \(CC BY-SA\)](#), allowing to share - copy and redistribute in any form or medium – and adapt - remix, transform, and build upon it for any purpose, even commercially, provided that an appropriate credit is given to the original author(s), a link to the license is provided, it is stated whether changes have been made and the new work is disseminated under the identical license as the original work. The users must provide a detailed reference to the original work, containing the author name(s), title of the published research, full journal title, volume, issue, page span and DOI. In electronic publishing, users are also required to link the content with both the original article published in the journal and the licence used. The authors may pursue

separate, additional contractual arrangements for the non-exclusive distribution of the journal's published version of the work (e.g., post it to an institutional repository or publish it in a book), with an acknowledgement of its initial publication in *International Problems/Međunarodni problemi*.

The Author(s) warrant that their manuscript is their original work that has not been published before; that it is not under consideration for publication elsewhere; and that its publication has been approved by all co-authors, if any, as well as tacitly or explicitly by the responsible authorities at the institution where the work was carried out.

The Author(s) affirm that the article contains no unfounded or unlawful statements and does not violate the rights of others. The author(s) also affirm that they hold no conflict of interest that may affect the integrity of the Manuscript and the validity of the findings presented in it. If copyrighted works are included, the Author(s) bear responsibility to obtain written permission from the copyright owners. The Corresponding author, as the signing author, warrants that he/she has full power to make this grant on behalf of the Author(s). If the Author(s) are using any personal details of research subjects or other individuals, they affirm that they have obtained all consents required by applicable law and complied with the publisher's policies relating to the use of such images or personal information.

The Journal allows Author(s) to deposit Author's Post-print (accepted version) in an institutional repository and non-commercial subject-based repositories, or to publish it on Author's personal website and departmental website (including social networking sites, such as ResearchGate, Academia.edu, etc.), at any time after publication. Publisher copyright and source must be acknowledged and a link must be made to the article's DOI.

Upon receiving the proofs, the Author(s) agree to promptly check the proofs carefully, correct any typographical errors, and authorize the publication of the corrected proofs.

The Corresponding author agrees to inform his/her co-authors, of any of the above terms.

DISCLAIMER

The views expressed in the published articles and other materials do not express the views of Editor-in-Chief and Editorial Board.

The authors take legal and moral responsibility for the ideas expressed in the articles. Publisher shall have no liability in the event of issuance of any claims for damages. The Publisher will not be held legally liable in case of any compensation or similar claims.

CIP - Каталогизacija y publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

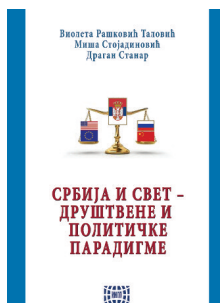
327

MEĐUNARODNI problemi : časopis Instituta za međunarodnu politiku i privredu =
International problems : a journal published by the Institute of international politics and
economics / odgovorni urednik Ivona Lađevac. - [Latinično izd.]. - God. 1, br. 1 (apr. 1949)-
. - Beograd : Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1949- (Beograd : Donat Graf).
- 24 cm

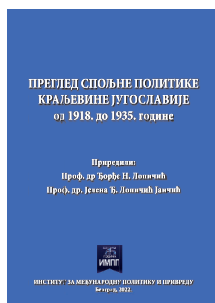
Dostupno i na: <http://www.doiserbia.nb.rs/journal.aspx?issn=0025-8555> (Od 2002.). -
Dostupno i na: <https://www.diplomacy.bg.ac.rs/casopisi/medjunarodni-problemi/>. -
Dostupno i na: <https://www.diplomacy.bg.ac.rs/>. - Tromesečno. -
Drugo izdanje na drugom medijumu: Međunarodni problemi (Online) = ISSN 2406-0690
ISSN 0025-8555 = Međunarodni problemi
COBISS.SR-ID 6012674

NEW PUBLICATIONS OF IYPE

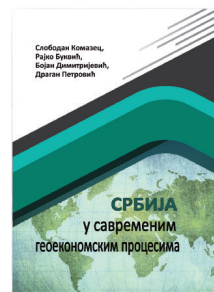
- KONFLIKTNE ZONE NA POSTSOVJETSKOM PROSTORU I REGIONALNA BEZBEDNOST,
Dragan Petrović (ur.), tvrd povež, 2021, 430 str.
- REGIONALNA BEZBEDNOST: PRISTUPI, ELEMENTI, DINAMIKA, Nevena Šekarić,
Vladimir Trapara (ur.), tvrd povež, 2021, 310 str.
- Nataša Stanojević, KARAKTERISTIKE PRIVREDA BLISKOG ISTOKA I SEVERNE AFRIKE
I PERSPEKTIVE EKONOMSKE SARADNJE SA SRBIJOM, tvrd povež, 2021, 322 str.
- 60TH ANNIVERSARY OF THE NON-ALIGNED MOVEMENT, Duško Dimitrijević,
Jovan Čavoški (eds.), tvrd povež, 2021, 510 str.
- EUROPE IN CHANGES: THE OLD CONTINENT AT A NEW CROSSROADS, Katarina Zakić
and Birgül Demirtaş (eds.), tvrd povež, 2021, 480 str.
- IZAZOVI SAVREMENOG SVETA: STRATEŠKO DELOVANJE DRŽAVA ILI REZULTANTA
GLOBALNIH I LOKALNIH PROCESA I POVODA?, Zoran Jeftić i Nenad Stekić (ur.),
elektronska publikacija (CD), 2020, 260 str.
- Dragan Petrović, Rajko Bukvić, EVROPA I MIGRANTSKO PITANJE 2014-2020.,
broširano, 2020, 190 str.
- ZARAZNE BOLESTI KAO GLOBALNI BEZBEDNOSNI IZAZOV
– PANDEMIJA COVID-19: STVARNOST I POSLEDICE, Zoran Jeftić i Mihajlo Kopanja (ur.),
elektronska publikacija (CD), 2020, 295 str.
- ČOVEK, PROSTOR, TEHNOLOGIJA, IDEJE: MEĐUNARODNA BEZBEDNOST
U TREĆOJ DEKADI 21. VEKA, Vladimir Ajzenhamer, Nebojša Vuković (ur.),
tvrd povež, 2020, 322 str.
- NEDRŽAVNI AKTERI U MEĐUNARODNOM PRAVU, Mihajlo Vučić (ur.), tvrd povež,
2020, 344 str.
- RUSSIA AND SERBIA IN THE CONTEMPORARY WORLD: BILATERAL RELATIONS,
CHALLENGES AND OPPORTUNITIES, Bogdan Stojanović, Elena Ponomareva (eds.),
tvrd povež, 2020, 260 str.
- Dragan Đukanović, BALKAN NA POSTHLADNO-RATOVSKOM RASKRŠĆU (1989–2020),
drugo dopunjeno izdanje, broširano, 2020, 210 str.
- SECURITY CHALLENGES AND THE PLACE OF THE BALKANS AND SERBIA IN A CHANGING
WORLD, Ana Jović-Lazić and Alexis Troude (eds.), tvrd povež, 2020, 346 str.
- Vladimir Trapara, RATOVI RUSIJE 1999-2019., broširano, 2019, 290 str.
- INTEGRACIONI PROCESI U EVROAZIJI, Dušan Proroković, Ana Jović-Lazić (ur.),
tvrd povež, 2019, 352 str.
- Mihajlo Vučić, KOREKTIVNA PRAVDA PRED MEĐUNARODNIM SUDOM,
broširano, 2019, 198 str.
- STRANE INVESTICIJE U SRBIJI – NOVI POGLEDI, Sanja Jelisavac Trošić (ur.),
broširano, 2019, 218 str.
- KONTROVERZE SPOLJNE POLITIKE SAD I MEĐUNARODNIH ODNOSA U TRAMPOVOJ ERI,
Vladimir Trapara, Aleksandar Jazić (ur.), broširano, 2019, 216 str.
- Miloš M. Petrović, NASTANAK UKRAJINSKE KRIZE: OD POLITIČKE ILUZIJE EVROPSKE UNIJE
DO BITKE ZA POSTSOVJETSKU EVROPU, broširano, 2019, 120 str.
- BALKAN U DOBA GLOBALNOG PREUREĐIVANJA, Slobodan Janković, Marina Kostić (ur.),
broširano, 2019, 204 str.

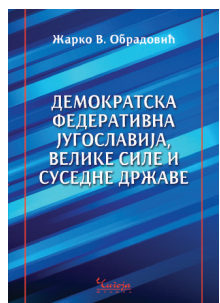
Виолета Рашковић Таловић, Миша Стојадиновић, Драган Станар, **Србија и свет – друштвене и политичке парадигме**, 2022.

Борђе Н. Лопичић, Јелена Ђ. Лопичић Јанчић, **Преглед спољне политике Краљевине Југославије од 1918. до 1935. године**, 2022.

Слободан Комазец, Рајко Буквић, Бојан Димитријевић, Драган Петровић, **Србија у савременим геоекономским процесима**, 2022.

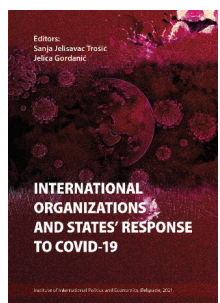
Жарко В. Обрадовић, **Демократска Федеративна Југославија, велике силе и суседне државе**, 2022

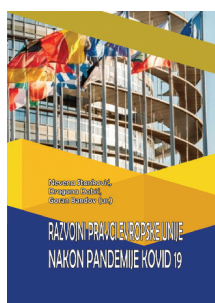
Convergence and confrontation: The Balkans and the Middle East in the 21st century, Слободан Јанковић (ур.), 2021

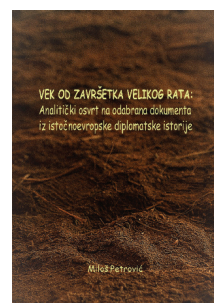
Богдан Стојановић, **Теорија денуклеаризације: зашто државе прекидају програме нуклеарног наоружања?**, 2021.

International organizations and states response to Covid-19, Sanja Jelisavac Trošić, Jelica Gordanić (eds.), 2021.

Razvojni pravci Evropske unije nakon pandemije Kovid 19, Nevena Stanković, Dragana Dabić, Goran Bandov (ur.), 2021.

Милош Петровић, **Века од завршетка Великог рата: аналитички осврт на одабрана документа из истоčnoевропске дипломатске историје**, 2021.